

Remedien voor alle ziekten en accidenten der peerden

<https://hdl.handle.net/1874/34269>

REMEDIEËN

V O Ó R

ALLE ZIEKTEN EN ACCIDENTEN

DER PEËRDEN,

Alle in veële jaeren by-een-vergaederd bezonderlyk doór PEETER VAN COUR, JOANNES DE SMEDT, en andere.

NIEUWEN DRUK,

Vermeerderd met geheyme Remedien voór Peerden, in gebruyk geweest by Keyzer KAREL den V;

Met het ZAK-LOERSKEN, en deszelfs Aenhangzels, voór alle Liefhebbers der Peerden, zynde beproefde Remedien, en Onderrigtingen tot deszelfs kennisse en natuer;

Met het HUIS-BOEKSKEN voór den Landman, inhoudende Genees-Middelen voór al hande ziekten van

KOEYEN EN OSSEN.

DAER IS BY-GEVOEGD

Zommige verzekerende Hulp-Middelen voór Peerden, Koeyen, Menschen, etc., gebruykt in het Hof van den Aents-Hertog-Prins KAREL VAN LORREYNEN, etc.; voór deezen druk noyt in 't licht gegeven.

TOT BRUSSEL,

BY P.-J. DE HAES, BOEK-DRUKKER EN VERKOOPER
OP DE KIEKE-MERKT

1801.

VOOR-BERIGT.

WEËRDE LANDLIEDEN,

MEN bied U-L. hier aen veele gemakkelyke Genees-Middelen voor Peerden en Koejen, gemerkt men deêze verzaemeling van Remedien heeft willen drukken om een-ieder deelagtig te naeken van zulke noodzaelyke Hulp-Middelen, want 'er by ondervinding noyt beter en kragtiger tot heden toe zyn in gebruyk geweest. Men beweent dagelijks de ontallyke rampen en sfersten in Peerden en Koejen tot naedeel van ons Vaderland. Men hoopt nogtans dat het nut van dees werk zal haest in gebruyk zyn; het zyn min kostbaere Remedien, zoo dat men geene halve-apotheek-winkel noodig heeft; in tegendeel dat men veel van de remedien die ik voorschryve, op de naefigelege plaetsen kan krygen, en veele diër heeft men zelfs in huys.

De verzaemeling van deêze boek-deelen zyn (voor de Peerden) meest getrokken uyt het geagt werk: 1°. Den Toevlugt en heylzaeme Remedien voor allerhande zickten der Peerden; 2°. uyt den Lust Hof der Peerden; 3°. uyt den Ervaeren Koetzier; 4°. uyt het werk, genaemt het Zak-Boekken voor alle Handelaers en Liefheb-

bers der Peerden : *alles by-een-verzaemelt door eenen kundigen Peerde-kenner.*

Voór de Koeyen heeft men by-gevoegd Het nut Huys-boekskén voór den Landman, bevattende de Geneés-Middelen by proef-ondervindingen goed bevonden; en ook het werk: Den Toevlugt voór allerhande ziekten van Koey-Beeften en Offen, ten tyde van 40 jaeren by-een-verzaemelt door Peeter Van Cour, in zyn leéven hoef-smid, in den Haag.

Het geéne een-ieder moet aengenaem weézen, in de Remedien, agter-aen-gevoegd, voór Peerden, Vee, en zelfs Menschen. Deéze Remedien, altyd in gebruik geweest zynde in het Hof van Maria-Theresia, en den Gouverneur-Generael van Nederland den Arts-Hertog-Prins Karel van Lorreyen, zyn altyd zeer kostelyk geagt geweest, en voór onseylbaer naer-gelaeten van hand tot hand, zoo dat dan en laefien eenen vermaerden Liefhebber ons heeft willen mede-deelen van een geheym, het geéne hy máer allen en kende.

Daerom willen wy aen alle Liefhebbers, Geneés-Meesters en aen allen Landman, deéze verzaemeling van Hulp-middelen opdraegen, en wy hoópen dat het in dank zal genomen worden, te meer, om dat U-E. zig verheugen zullen in 't voórdeel 't welk hier uyt aen alle kranke Peerden en Koeyen zal spruyten, tot welvaeren van 't Land.

BLAD-WYZER

DER

HOOFD-DEELEN.

I. HOOFD-DEEL. D E Gesteltenisse van het Lichaem der Peirden.	<i>Bladz.</i>	1
II. Van de oorzaeken der Ziekten.		3
III. Van de Droes, ofte Troes.		4
IV. Het onderscheyd van de ziekten, die de Peir- den veel onderworpen zyn.		11
V. Van de Vyver.		12
VI. Van verscheyde Klisteringen.		14
VII. Van het Pleuris.		15
VIII. Als een Peird niet pissen kan.		16
IX. Voor het Colyk ofte Bnyk-pyne.		19
X. Voor de Wormen in de Maeg.		20
XI. Voor het Vervangen der Peirden.		23
XII. Van de Accidenten der Oogen.		27
XIII. Van het Aderlaeten.		32
XIV. Van Pillen voor veelderhande ongezondheyd.		33
XV. Voor dampige Peirden.		34
XVI. Voor den Hoest der Peirden.		38
XVII. Om magere Peirden te doen groeyen.		41
XVIII. Voor Schurft.		43
XIX. Om de Vliegen te verdryven.		45
XX. Dranken voor alderhande Ziekten.		46
Poeyer Royale.		49
XXI. Het Poeyer Diapente.	<i>ibid.</i>	
XXII. Noch een ander Poeyer, genaemd la Duk.		50
XXIII. 's Graven-poeyer van Oldenburgh.		51
XXIV. Van den uytwendigen Worm.	<i>Ibid.</i>	
XXV. Voor het Longe-vuur.		53
XXVI. De maniere tot het uyt nemen van de Zoöl uyt den Voet.		57
XXVII. Voor het Vernagelen.		59
XXVIII. Voor alderhande Wonden, 't zy gescho- ten, gesteken ofte anderzins.	<i>Ibid.</i>	

2 *Blad-wyzer der Hoofd-Deelen.*

XXIX. Basilicum-Zalve.	65
XXX. Om Ægyptiacum te maeken.	66
XXXI. Eene groene Wond-zalve.	<i>Ibid.</i>
XXXII. Om Hipericum-olie te maeken.	67
XXXIII. Zalve voor diepe Wonden.	<i>Ibid.</i>
XXXIV. Noch een doorgaende Zalve op harde Knobbels.	68
XXXV. Voor verrukte Zenuwen.	70
XXXVI. Voor eenen verdraeyden of eenen verrukten Hals.	71
XXXVII. Voor de verstykte Koot.	72
XXXVIII. Wanneer een Peird op de Kroon van den Voet is getreden.	74
XXXIX. Hoorn-Kloof.	75
✓. Overhoef.	76
XL. Voor eene Breuke der Peirden.	79
XLII. Teekenen om de gescheurde ofte geborstene Partyen van binnen te kennen.	80
XLIII. Een n Drank voor inwendige Quetsuren.	81
XLIV. Voor de Klem.	82
XLV. Om Dragten ofte Fontanels te zetten.	85
XLVI. Van eene drooge Longe.	88
XLVII. Voor de Mok-voet.	89
Mok-zalve om op te droogen.	91
XLVIII. Als een Peird 't lichaem te veel purgeert.	92
XLIX. Voor de Louter-stal.	94
L. Wanneer het Vet in het Lyf gesmolten is.	96
LI. Als een Peird Veeren ofte Vergift geëten heeft.	98
LII. Een Zwan ofte Legen te verdryven.	99
LIII. Dikken Hak te verdryven,	<i>Ibid.</i>
LIV. Voor de dollen Kollen.	101
LV. Voor de Kramp in de Beenen.	102
LVI. Voor gezwollene Beenen ofte anderzins.	104
LVII. Voor gedrukte Peirden door de Zadel ofte ander Tuyg.	107
LVIII. Kreupel in de Borst.	110
Noch eene Zalve voor 't Bouchlam.	113
LIX. Voor Steen-gallen in de Voeten.	114

Blad-wyzer der Hoofd-Deelen.

3

- LX. Noch voor Steen-gallen. 115
- LXI. Voor Spykers, ofte Nagelen in de Voeten
getreden. *Ibid.*
- LXII. Voor de Leest. 117
- LXIII. Voor Raspen aan de Beenen. 118
- LXIV. Voor Bloed-pissen. 119
- LXV. Om het bloed te stempen van 't Laeten
ofte Quetsuren. 120
- LXVI. Quetsure in den Mond. 121
- LXVII. Egels-voeten. *Ibid.*
- LXVIII. Hoorn-Zalve. 122
- LXIX. Om Luyzen te verdryven. *Ibid.*
- LXX. Van den Ouderdom. 123
- LXXI. Voor de Varent. 124
- LXXII. Remedie voor Spatten aan de Beene:
der Peirden. 127
- Remedie voor harde Spatten. 128
- Voor zachte Spatten, Bossen, Gallen en
Schythakken. 129
- LXXIII. Voor geborste Zenuwen. 131
- LXXIV. Waerschouwinge. 132
- LXXV. Om Wratten te verdryven. 133
- LXXVI. Voor Kanker in de Voeten der Peirden. 134
- Om een Peird een wit teeken oft eene
Kol te maeken op het Hoofd. 135
- LXXVII. Teekenen van een wel gemaekt en
deugdzaam Peird. 136
- Eenige Regels welke een oud Lief-
hebber van Peirden wilde geöbser-
veert hebben. *Ibid.*

Eynde van de Tafel.

REMEDIEN VOOR DE SCHAEPEN.

Voor de Schorsfigheyd.

Men geeft het in bittere kruyden en Zwavel, ofte wel men wascht het in afgetrokken water van Tabak ofte in Zee-water. Deéze ziekte is zeer besmettende, hierom moet deés Schaep afgezondert worden van de andere. Deéze remedien zyn ook goed tegen de Luyzen, genaemt Tyken.

Tegen den Hoest, Verkoudheyd of Teèring.

Men gebruykt verscheyde verzachtende borstmiddelen, bezonder het afkoókszel van Hoef-bladeren (*Pas-d'Ane*).

Tegen de Koórtze.

'T is goed Ader te laeten tusschen de twee klauwen van een der voórste voeten: het Schaep mag dan in den regen niet koómen.

Tegen de ziekte der Pokken ofte Knobbelen (Clavelée ou Claveau), de welke zeer behaelyk is.

Om die te geneezen, vryft hun lichaem alleenelyk met Teer (*Poix Résine*), ofte wel met eene Zalf gemaakt van Aluyn, Solfer en Azyn te zaemen gemengt.

TOEVLUCHT

TOEVLUCHT OFTE HEYLZAEME
R E M E D I E N
V O O R A L D E R H A N D E
ZIEKTEN EN ACCIDENTEN,
D I E D E
P E I R D E N
Z O U D E N K O N N E N O V E R K O M E N.

I. H O O F D - D E E L.

De Gesteltenisse van het Lichaem der Peirden.

HET Lichaem der Peirden bestaet in dry holligheden; het eerste is het hoofd, waer in de herssenen zyn begrepen met haere vliezen; het tweede de borst, waer in besloten is het hert, de longe, &c.; het derde den buyk, waer in zig begrypt de lever, milte, nieren; maegedermen en de water-blaeze. Vele andere deelen die daer in, en onder begrepen worden, zoude men wel kunnen noemen; maer alzo ik dit maer wille aenroeren, om eene aenwyzinge te doen in voorvallende Quetsuren van geschoten gestoken, ofte ook om andere voorvallende Ziekten te beter te verstaan, maer tot ons oogmerk.

Deze dry holligheden sijn
afgesloten, gelyk de

been door het dik en dun moedervlies : de borst door de ribben van buyten, en van binnen door het ribbe-vlies doorgaens bekleed ; welk vlies ontsteken zynde, veroorzaekt de Pleuris, en brengt aldaer eene steekte te wege, aengezet door het heet en scherp bloed, het welk uyt de takjens van de borst-aderen valt, tusschen de borst-spiere en het voorzeyd ribbe-vlies, hetwelk eene schrikkelyke pyne komt te veroorzaken, die ten eersten dient geholpen te worden, ofte zy is anders doodelyk.

Ten derden is den buyk zelver niet minder met ribben bewaerd, en van binnen met het middelschot afgezonderd, waer in de lever bewaert word. Dewyl de lever een zwaerwigtig deel is, zoo word zy om niet neder te zakken, door dry banden uyt het buyk-vlies spruytende, vast gebonden. Nu de lever is de verstoptheyd zeer onderworpen, en daer is geen ingewand het gene van de zelve zoo gequelt word, om dat de poort-ader haer met zeer dunne takjens door de zelve verspreyd ; zoo dat deze verstoptheyd des levers niet kleyn is te agten, om dat-ze vele Ziekten voorbrengt. De lever nu geeft het geheel lichaem voedsel : het hert het leven en den geeft ; de herffenen het gevoelen door de zenuwen.

Elk lid heeft zyn beroep, en dienen malkankokt de spyze, de darmen ver-
 meren, en water-blaeze mae-
 ; alle de deelen van het
 ; en de deelen van de
 dat elk deel zyn ampt

heeft, en wanneer iets daer aen hapert, zoo is het geheel werk bedorven, gelyk een ontfeld Horlogie, ofte Uurwerk.

I I. H O O F D - D E E L.

Van de oorzaeken der Ziekten.

Dat de Peirden veel meer accidenten onderworpen zyn als andere Dieren, bestaet wel het besonderste hier in, dat een Peird geene galblaeze heeft aen de lever, gelyk alle andere Dieren; want de galblaeze is het eenigste werktuyg, waer door het bloed zig moet zuiveren. Daerom is de lever zoo dikwils ontfeld, en met verstoptheyd gequeld, om dat het galachtig bloed in de groote ader van de lever zig vermengt; welke ader het bloed in alle andere deelen door het geheel lichaem henen zend, waer uyt dan spruyten verscheyde uytwendige en inwendige groote ziekten en toevallen, om dat het bloed door de galle is vermengd en bedorven. Maer indien dit quaed zig uytwendig ver- toont, het is noch eenigzins gelukkig, 't zy dan door Worm, Schurft, Droes, gezwellen, ofte andere vuurige knobbelen en karbonkelen; maer wanneer dit quaed, ofte deze quaedaerdigheyd zig nae binnen tot eenige accidenten komt te begeven, veroorzaekt het noch veel grootere en zwaerdere ziekten; zomtyds aen de longen, lever, nieren ofte milte, alsmede groote verstoptheden en opdrooginge van alle inwendige deelen, en verwekt op zoodanige wyze een zwaer

Pleuris; zoo dat dit quaed het grootte is van alle, daer zeer zorgvuldig dient opgelet te worden, om zulks voor te komen, eer dat het zig zoo diep in 't bloed inwortelt, waer toe ik veelvoudige ondervonde middelen hebbe: zommige met purgeeren, andere met laeten, dranken onder het voeder in te geven, gelyk zulks dan op zynen tyd zal moeten gedaen worden.

III. HOOFD-DEEL.

Van de Droes, ofte Troes.

DIT is eene ziekte die alle Peirden onderworpen zyn, gelyk de Menschen en Kinderen de Pokken en Mazelen, waer door de nature haer zelve zoekt te zuyveren en te ontlasten van haer eerste wulpsen en onzuyvere humeuren: het welk gemeynelyk door het uytwerpen van den neus ofte eenige gezwollen aen de kele ofte daer onder, en ook zomtyds aen beyde zyden van het hoofd komt uyt en door te breken: en wanneer het gebeurde dat de nature wierde belet door eene onmanierelyke wyze van leven, ofte quaede voeragie, dat die zuyveringe ofte ontlastinge die het lichaem daer door geniet, niet quame te geschieden, zoo zoude dit tot een grooter quaed komen uyt te breken.

De hulpmiddelen hier voor zyn deze: Wanneer het zig zelve door den neus komt te lossen, en dat de nature haere volle krachten heeft, zoo laet de nature geworden; maer indien het Peird door eenige flapheyd van de nature het niet wel

kan quyt worden, kan men het zelve een weynig helpen, met een half-ounce *Wyn-azyn*, en een half-ounce *Olie van Olyven*, met twee *doyeren* van versche hoender-eyeren, onder malkanderen geklopt, en daer van alle dagen in ider neufgat een tinnen lepel vol ingegoten, het hoofd eerst opgetrokken, dat het wel kan inloopen, twee à dry dagen lang, ofte meer, na dat het noodig is. Indien het komt te zwellen onder aen de kele, moet men 't zelve warm sineiren met *Dealthea*, ofte by gebrek van dien, neemt oude *Verkens-reufel*, alle dagen twee-mael warm daer mede gesmeird, en met eenen wollen lap ofte lams-vel dobbel daer over gebonden, houdende het zoo warm als het mogelyk is; het is ook goed een spint *Gerst* gekokt met *Bier*, en dat in eenen zak gedaen, en het hoofd van 't Peird daer in houdende, en het eynde aen het hoofd gebonden, op dat den rook in 's Peirds hoofd kan optrekken. Zoo het gebeurde, dat de genezinge noch niet wilde gelukken, dan zal men nemen een vierde van een bolleje *Look*, schoon gescheld en kleyn gesneden, met een half lood *Zevenboom*, gesneden ofte gestooten, met een kopje *Zoetmelk* ingegeven; ofte anders neemt een lood *Metridaet*, en een half dragma *Safferaen*, met een half pintje *bier*, te saemen warm gemaekt en ingegeven.

De ziekte nae deze middelen niet willende luyfteren, neemt zoo veel *Deeg* van *Rogge-meel*, als een *Roggen-brood*, mengt daer onder gestooten *Zoet-hout* een lood, *Suykerkandy* een lood, en een half lood *Hellebori albi*, ofte *witten*

5 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*

Wieswortel, te famen onder het deeg gemengd en gekneet; dit in een tobbe met water geleyd, laet'er 't Peird van drinken: water daer stael in gebluscht is, voor haeren drank is ook goed.

Dit is 't, 't welk gemeynelyk alle jonge Peirden onderworpen zyn; doch het gebeurt nochtans dikwils, dat zommige Peirden niet alleen in haer jongheyd, maer noch daer naer in haeren ouderdom en in verscheyde jaeren wederom komen te droezen.

Den tweeden Droes, ofte Troes.

Deze word dikmaels veroorzaekt door koude en ongemak: want een Peird doorheet en lauter bezweet zynde, en dus in de koude locht ongedekt blyvende staen, ofte schielyk koud water drinkende, veroorzaekt een verstoppinge in de zweetgaten, terwyl door de koude locht de uytwaeffeninge verhindert word. Men bespeurt dit wel aldermeest in de neus-gaten en de kele, omdat de zelve de koude locht-deelen gestadig zeer schielyk inademt, en die koude deelen t'elkens in de ontflotene, verhitte en verwyderde klieren als opfluyt, waer door voor eerst eenē stremminge en voorders eene bedervinge der vochten komt te ontstaen: die van tyd tot tyd erger word. De overgroote hitte doet hun ook het vet in het lichaem smilten, het welk zig eerst als tot een slach van water en daer naer tot materie zet, en dan alzoo uytgeworpen word: deze hebben geene klieren nochte knobbelen onder aen de kele, de materie is mede gansch anders van

Hulpmiddelen voor de Peirden.

koleur, heeft mede geene zoodanige vettigheyd ofte stank by haer, als de quaede Dries heeft; het gebeurt, dat het zomtyds geel is, het welk zommige oordeelen zeer quaed te zyn; doch dit is eenen misflag: het is daerom niet te quaeder, maer het is een teeken van eene lange en oude vergaederinge, die langzaam en met den tyd is by gekomen.

Een ander slach word noch veroorzaekt uyt eene overtollige vochtigheyd, die zomtyds van d'herffenen haeren oorsprong heeft; zomtyds word-ze van onder daer gezonden, en trekken dikmaels haeren oorsprong uyt de onderste deelen; gelyk de maege, lever en longe, die in de zenuwen en aderen van de herffenen daer worden verdikt, maekende daer de oorzaeke.

Dit moet ryp gemaekt worden door deze ofte andere bequaeme middelen, gelyk de voorgaende: als het den tyd van 't jaer mede-brenghet, zoo laet het by goed weder in de weyde gaen, en by quaed weder gras op stal voederen: neemt dan een lood *Olie van Olyven*, met een onse *Wynazyn*, een dragma fyn gestooten *Peper*, eenen lepel fyn gemaelen *Mofiaerd*, mengt die onder malender en spuyt het eenmael dags in den neus.

Een ander.

Plukt de toppen van *Alsem* af, tot dat gy dry handen vol hebt; hier by vyf lood *Calmus-wortel*, en een lood gemaelen *Zoet-hout* (hoe groender hoe beter), kocht dit in eene redelyke ruymte water, zygt het door eenen doek, en bewaert het

8 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*

tot gebruyk: als men dit gebruyken wilt, maekt 'er warm zoo veel'er noodig is en mengt daer onder eenen vingerhoed vol *Zoud van Hartshoorn*, het welk te famen in de neus-gaten gespuyt, zeer goed is. Men kan het volgende (om met een ingedopte spongie voor de neus-gaten te binden) met voordeel gebruyken: acht ofte thien lood *gekanferden Brandewyn*, en daer by een derde deel *Zap van Uyen*: indien 't te sterk is, kan men het met gemeynen *Brandewyn* verzachten.

Noch voor droezige Peirden.

Brand Beenderen van een dood Peird, stoot die tot een poeder en mengd daer onder *Zevenboom*, kleyn gesneden en geliakt; hier van het Peird wat onder de haver te eten gegeven, drymuel dags, zoo lang men wilt. En onder de kele zal men de klieren sineiren met *Olie van Beyen*, en branden met eene keirffe eenen tyd lang alle dagen.

Den derden en laesten Droes is een geheel andere en veel quaedaerdigere en besmettelijkere ziekte, als de voorgaende kenteekenen.

Men zal deze ziekten daer aen kennen, voor eerst: zoo hebben die Peirden gemeynelyk eenige klieren ofte knobbelen onder de kele, veel-tyds aen de eene zyde, ontrent tegen het kaekebeen aen; alsdan word den Droes ofte vuylichheid uyt de neus-gaten aen de zelve zyde uytgeworpen daer de klieren liggen; zomtyds hebben zy wel klieren ofte knobbels aen beyde zyden van het kaekebeen, alsdan zoo word mede door beyde de neus-gaten den Droes uytgeschoten. Deze

quaedaerdigheyd ofte verhaerde quaedaerdige klieren komen noyt uytwendig tot supuratie ofte materie; maer haere quaedaerdigheyd ontsteekt binnen haer het deel daer ontrent gelegen, en komt haer quaed daer te verspreyden. Dit zyn zoo veel als de voornaemste ken-teekens; de gemeyne ken-teekens zal een ider van eenig oordeel wel kunnen onderscheyden uyt de voorgaende.

Deze besmettelijke en gevaerlyke ziekte heeft noyt imand in de weireld uytgevonden zeker te genezen; maer echter zoo moet men niet wanhopen, zoodanig al of'er geene hulpmiddelen daer toe in de weireld waeren; neen, dit is de meyninge niet; want de jongheyd van een Peird, deszelfs kracht, de nature, het zelve wel waer te nemen, nevens het gebruyk van goede geneesmiddelen, doen dikmaels wonderen in dusdanige gevallen in de weireld; en dat door de neirffigheyd van den Meester, dewyl alle hulpmiddels niet te gelyk zyn uytgevonden.

De Genezinge.

Wanneer men dusdaenige Peirden mogte onder handen krygen, zoo zal men evenwel het uyerfste daer toe doen: voornaemendlyk als die noch jong zyn, en zulks niet lang geduert heeft; want het lang geduert hebbende, en de Peirden oud en door arbeyd afgesloofd zynde, dan heeft men daer van zoo veel hoep niet te verwachten.

Voor eerst zal men het Peird purgeeren met dit naervolgende, ofte met andere hulpmiddelen hier toe dienstig, en hier naer beschreven.

10 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*

Neemt *Agaricus*, *Zeneblaen*, *Coloquint*, *Aloë*, van elks een half-once, *Rabarber* een half lood, dit onder malkanderen gestooten tot een fyn poeyer: mengt dit met een half pond *Boter* tot pillen, de groote van een hoender-ey, deze ingegeven, en laet het dan door-spoelen. Ofte geeft het Peird op 't zelve in een half muddeken *Olie van Olyven*, en een half muddeken *Wyn*. Wanneer dan het purgeeren gedaen is, moet men het Peird laeten bloeden.

Het Peird nu gepurgeerd en gelaeten zynde, ende naer verloop van vier à vyf dagen weder tot zyne krachten komende, zoo gebruykt dit naervolgende poeyer.

Neemt *Lignum Sanctum*, ofte *Pok-hout*, *Sassfras*, *Salseparille*, wit *Mosiaerd-zaed*, van elks vier oncen, stoot dit fyn tot poeyer, verdeelt het zelve in zesthiende deelen, geeft van 't zelve tweemaal dags een zesthiende deel onder half *Zemelen*, ende half *Haver*; welverstaende een korfken *Haver*, en als die op is, zoo moet men weder ander gebruyken, en aenhouden zulks tweemaal dags eene geheele maend lang, onder de haver.

De Knobbelen.

Die als voorzeyd is noyt tot supuratie ofte zweiringe komen, moet men met alle omzicht zoeken te verdryven, hier toe:

Neemt *Olie van Beyen* een once, *zwart Pek*, een half-once, *Lynzaed-olie*, *Olium Petere*, (*Steenolie*), van elks een once, smilt dit, zeer heet gebruykt, en met een borstelken daer ziedend

heet aengefmeird, die doet deze verharde klieren en haere quaedaerdigheyd verdroogen en verteiren.

Nota. Men kan het noyt te heet gebruyken.

I V. H O O F D - D E E L.

Het onderscheyd van de ziekten, die de Peirden veel onderworpen zyn.

DEZE zyn, voornaemendlyk de Pleuris, Wormen in de maege, Colyk, Vervangen, en de Vyver. En alzo in deze ziekten vele misbruyken by zommige Meesters begaen worden, het welk geen wonder is, om dat deze zig niet altyd op eene en de zelve wyze openbaeren ofte vertoon, zoo is het noodig de onkundige hier van onderrichtinge te doen, om deze ziekten van de Vyver te kunnen onderscheyden.

By voorbeeld, een Peird heeft eenige bytinge van Wormen in de maege, gelyk veelyds gebeurt, dan zoo hebben de Peirden groote pyne, zelfs dat ze nedervallen, met moeyte weder opryzen, ja zweeten van angst en benouwdheyd, het welk van onkundige Meesters al word gehouden voor de Vyver, nochtans deze bytinge van Wormen heeft andere geneesmiddelen noodig als de Vyver. Ten tweeden, de Pleuris heeft ook andere hulpmiddelen noodig als de Vyver, en zoo voords alle de andere, elk is eene ziekte bezonder, en ider heeft bezonderen hulpmiddel van noode; want het vry belacchelyk is, dat de zommige niet veel anders doen voor

Vyver, als aen den hals, beneden de ooren met een vliemjen een weynig uytbreken, en zommige uyt de ooren, daer nochtans verscheyde van deze gebreken zoo gewigtig zyn, dat die eene gansch andere behandelinge noodig hebben, gelyk wy hier-naer elk alleen zullen toonen; want deze bovenstaende zyn al gevaerlyk, en wel doodelyke ziekten; derhalven moet men deze bovenstaende quaele wel onderzoeken, om die zoo nauw uyt te vinden als 't mogelyk is. Wat aenbelangt de Vyver, die is even eens gelyk de koortse aen de Menschen; want de koortsen hebben verscheyde oorzaeken, waer uyt die spruyten; de eene uyt koude, d'andere uyt hitte, zommige uyt vervuylde maege, andere uyt galachtig bloed: alzoo moet de Vyver mede aengemerkt worden aen de Peirden; daerom is het voornaemste werk de oorzaeke van de Vyver te weten, waer uyt zy spruyt, dewyl de Peirden stomme dieren zyn: deze dikwils boven de nature overreden, en dan niet konnende pissen als het haer van noode is, veroorzaekt eene groote pyne en ontsteltenisse.

V. H O O F D - D E E L.

Van de Vyver.

DE Vyver is eene ziekte, die veelyds komt door eene groote verhittinge, en daer op volgende schielyke koudwordinge: ook dat een Peird in kouden mist, regen ofte kouden wind, heet gereden zynde daer in ongedekt blyft staen:

zynde dit in zyn zelven eene groote verkoud-
heyd, ende verschilt in de oorzaeke niet veel
van 't gene hier vooren van de Droes gezeyd
is; doch met dit onderscheyd, dat de Vyver
veel gevaerlyker is. Het is noodzaakelyk dat het
Peird ten eersten in den mond gelaeten word,
en wel eerst onder de tonge; dan boven in den
mond; en wat *Peper* en *Zout* in de neus-gaten
geblaezen: zommige breken de Vyver aen den
hals, het is niet alleen onnoodig; maer daer ko-
men zomtyds groote zweeringen ende zwellingen
van, en men heeft gezien, dat'er verscheyde haer
leven lang styve halzen van hebben gehouden.

Wanneer het gebeurt, dat men het eerste, gelyk
hier-vooren gezeyd is, niet wilt overgaen, zoo
zal men nemen een lood *Driakel*, voor dry stuy-
vers *Safferaen*, met een muddeken *Brandewyn*
ingegeven, en daer een weynig op laeten gaen.

Noch een ander voor de Vyver.

Neemt dry *doyeren van Hoender-eyeren* versch
geklopt, onder een half pinte *Brandewyn*, en dit
voor een groot sterk Peird, maer als het een
kleyn Peird is, wat minder *Brandewyn*; doch
wat gy ook mogt komen in te geven, de Peir-
den moeten altyd gelaeten worden, gelyk hier-
vooren gezeyd is, en zoo het niet genoeg bloed
in den mond, dan mag het wel aen beyde zy-
den van den buyk gelaeten worden.

Noch voor de Vyver.

Neemt een half lood *Kaneele*, een *Note Mus-*
saet; dat met een half-pinte warm *Bier* ingege-

ven, als met de Vyver eenige Colyk ofte Buykpyne mogte vermengd zyn, en wanneer de Buykpyne niet wilt minderen, zoo zoude het niet quaed wezen, dat men het Peird van achter klisteerde.

Noch voor de Vyver.

Neemt *Alants-wortel*, *Gentiane*, *Zevenboom*, *Angelica* en *Metridaet* van elks een lood, gekokt in *Bier*, en dan een halve kanne seffens ingegeven.

Een ander, het welk zeer goed is.

De kaekebeenen van het Peird sterk gevreven hebbende, zal men het doen bloeden beneden de ooren: indien'er hardheyd is, 't welk zig als een witte zenuwe, die in lengde ligt, vertoont, zoo opent dat met een vliem; trekt'er dit vleesch uyt, en strykt het om te zuiveren met zout; legt'er vervolgens dezen pap op. Neemt *Gersien-meel* zes lood, *Harfi* dry lood: kokt dit tot pap in *rooden Wyn*, en verbind de wonde met wicken, in water, olie en wat zout nat gemaakt.

V I. H O O F D - D E E L.

Van verscheyde Klisfeeringen.

NEEMT een muddeken *Raep-olie*, een halfje *Olie van Olyven*, een muddeken *Water*, een lood *Zout*, een lood *Salpeter* en een half vierendeel ponds *Honing*, dit alles onder malkanderen gemengd, en van achter ingespuyt.

Noch een ander Klisfeer.

Neemt een half pinte *Zoete-melk*, een vieren-

deel *Honing*, een lood *Salprunelle* (Zout van gezwavelde Salpeter) en een once *Olie van Olyven*, warm gebruykt als boven.

Noch een Klisfeer.

Neemt *Salpeter* een lood, vier *doyeren van Eyeren*, een once *Olie van Olyven*, met een half pond *lauw Water* onder malkanderen gemengd; ofte neemt een muddeken *Raep-olie*, een halfje *Olie van Olyven*, een once *Honing*, een dragma *Aloë* tot poeyer, en dit onder malkanderen daer mede warm gespuyt.

Een pynsiullende Klisfeer.

Neemt *drooge Vygen* een pond, deze kleyn gesneden en in dry ponden *Regenwater*, een half-ure gekokt, doet hier by twee maetelyke handen vol *Wyn-ruyt*, kleyn gesneden en te samen noch een vierde deel uurs gekokt: dit koksel door-gezygd, en daer van twee ponden, met by-voeginge van een half-pond *Olyf-olie*, warm ingespuyt, is zeer goed bevonden.

Een ander windbrekende Klisfeer.

Kokt vyf à zes handen vol *Salie* in dry ponden *rooden Wyn*; dit op een derde deel verkokt, doet'er een half-pond *versche Boter* by, en maetelyk warm gebruykt.

Noch een ander Klisfeer voor alderleye Hoofdgebreken.

Kokt *Rosemaryn*, *Salie*, en *Wyn-ruyt*, van elks vier handen vol in eene genoegzaeme ruymte

waters: neemt van dat doorzygfel eene pinte en half, en mengt'er een half-pond *Olie van zoete Amandelen* by, waer in een lood en half *Campher* week gemaakt is: dit warm gebruykt is goed.

V I I. H O O F D - D E E L.

Van het Pleuris.

HET Pleuris is eene zoodanige ziekte, dat tusschen die en de Vyver weynig onderscheyd is, uytgenomen die de Pleuris hebben, zullen zoo veel niet gaen liggen en dan weder opstaen; want de Pleuris is eene ontstekinge van het ribbe-vlies, met groote pyne, veroorzaekt van eene fluxie van heet, scherp en galachtig bloed, het welk uyt de borst-aders-takken valt tusschen de spieren van de borst en het ribbe-vlies, vergezelschapt met groote pyne, en zoo gevaerlyk als'er een ongemak zoude kunnen wezen: derhalven moet men in dit ongeval veel bloed aftrekken tot twee à dry-mael toe, dewyl deze ziekte haeren oorsprong neemt uyt eene overtolligheyd van verhit en galachtig bloed, daer naer dan ingegeven als volgt:

Neemt (als men het kan bekomen) groene *Angelica*, *Wyn-ruyt*, *Everuyt*, *Lavas* van elks twee oncen, dit in een vyzel gedaen en dan gestooten, daer naer opgegoten eene halve pinte *Bier*, laet het daer een weynig opstaen, dan door malkanderen gemengd, en door eenen doek gedaen en het nat ingegeven, daer op zoetjens een weynig laeten wandelen.

Noch een ander voor het Pleuris.

Deze ziekte wilt niet wel scherpe ofte sterke Medicamenten verdraegen, waer door menig schoon Peird bedorven word, alzoo deze ziekte uyt de Vyver en Buyk-pyne quaelyk te onderscheyden zyn, als alleen zy stenen en klaegen zeer veel; doch gaen niet veel liggen; maer men moet liet hier wel meest aen kennen, dat deze, zoo lang zy met die pyne bevangen zyn, eenen droogen mond hebben, daerom is 't goed, zoo ras zy gelaeten zyn, dat men den mond wascht met *Azyn* en *Water*, met *Zout*, *Look*, *Peper*, en *Cremor tartari*.

Voor de Pleuris.

Neemt een lood *drop van Zoet-hout*, voor vier stuuyvers *Veneetsche Driakel*, voor vier stuuyvers *Safferaen*, en twee stuuyvers *Olie van Roozen*, met een half-pinte versich *Bier* ingegeven.

Noch voor de Pleuris.

Neemt *Hoolwortel* een lood, *Rabarber* een half lood, *Veneetschen Driakel* een lood, *Olie van Olyven*, met eene halve kanne *Bier* warm gemaekt en ingegeven.

Noch een ander.

Neemt twee kannen *Zoet Bier*, *Peper* gestooten en fyn gezift een lood en half, vier *doyeren van Eyeren*, daer onder een lood en half *Safferaen* geklopt; dit in twee reyzen ingegeven is zeer dikwils goed bevonden. Men moet de *Peper*

mede eerst onder de *Eyer-doyeren* kloppen, en dan te samen als't *Bier* kookt, roerende onder malkander mengen.

Noch een ander.

Neemt een lood en half *Campher*, *Nagel* en *Anys-olie*, van elks een derde deel loods, *Opium* een twaelfste deel loods, neemt van de *Olien* van elks even veel, zoo veel als'er noodig is om'er de *Campher* mede week te maeken; doet'er dan de *Opium* onder, en roert'er voords zes lood *Brandewyn* by. Geeft dit te gelyk in, dan op eenen warmen stal en wel toegedekt, is ook van zeer goede uytwerkinge.

VIII. HOOFD-DEEL.

Als een Peird niet pissen kan.

NEEMT een lood *Zevenboom*, een lood van de *Bast van Vlierhout*, van de *Middel Bast* een lood; geschrapt en gekookt met *Kleyn-Bier*, en ingegeven.

Noch een ander.

Neemt *spaensche Vliegen* zeer fyn gestooten en een lood *Rabarber*, met een half-pinte *Kleyn-bier* ingegeven, dryft sterk af van binnen, en dan genomen noch een weynig *Euphorbium*, zeer fyn gestooten en gestreken met een pluymken in zyn schagt, ofte is het een *Merry* in de klink, met een weynig *Zeepe*; dit kan gebruykt worden in alle ziekten, als een Peird niet pissen kan; en of het zomtyds gebeurde dat een Peird zyn

mist niet maeken konde, gelyk in deze voor-
schreve ziekten veelyds gebeurt, en dat men de
klifsteeringe niet konde bekomen, zoo zal men
nemen gestooten *Peper*, die mengen met *zwarte*
Zeepe en steken in 't fundament, en dan een
weynig gewandelt, is zeer goed; is mede goed
om te doen piffen, als men met een pluymken
daer *Zeepe* en *Peper* aengestrecken is, in den
schagt steekt.

Voor Peirden die haer verpiffen.

Wanneer dit de Peirden overkomt, zoo neemt
alleenelyk *Potaerde* onder lauw water gemengd:
ook kan men wel *Kryt* onder het water mengelen.

I X. H O O F D - D E E L.

Voor het Colyk ofte Buyk-pyne.

DE WYL deze ziekte zeer quaelyk te kennen en
te onderscheyden is, nochtans als men daer wel
op let, zoo zal men kunnen bemerken, dat door
deze ziekte de Peirden veel gaen liggen, weder
opstaen en dikwils omzien nae den buyk daer zy
de pyne hebben, dan moet men-ze ingeven een
half-ounce *orvitaen* met een half pinte warmen *wyn*.

Voor het zelve Colyk.

Neemt *Zevenboom* gestooten, met een mud-
deken *Genever-water* ingegeven.

Voor het zelve Colyk.

Neemt een halve pinte *Brandewyn*, met dry
doyeren van Fyeren onder malkanderen geklopt,

20 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*
en ingegeven: maer gy moet evenwel het Peird
in den mond laeten.

Een ander voor het Colyk.

Neemt een once *Driakel*, met een muddeken
Brandewyn, te samen gemengd en ingegeven.

Eenen zeer goeden drank voor het zelve.

Neemt *Anys*, *Venkel*, en *Comynzaed* van elks
een vierde van een pond, stoot hier twee lood
Nagelgruys onder, tot dat alles fyn is; neemt
dan hard gerooft *Brood*, en raspt daer van een
halfpond by: giet hier dan vyf à zes kannen zoet
Bier by, kocht het heet op, en laet deze kruiden
wel uyttrekken: geeft dan dat uyttrekfel
warm, in twee reyzen in.

X. HOOFD-DEEL.

Voor de Wormen in de maeg.

NEEMT *Kresten-ooge* een lood, *Metridaet* een
lood, zoo veel *Kropkruid* kleyn gestooten, als
een vingerhoed vol en met *Bier* ingegeven, ende
al mede gelaeten in den mond, laet het bloed op-
eten, en dan den neus en mond met zout gevreven.

Noch voor Wormen in de maeg.

Deze wormen kan men zoo wel niet verdry-
ven, zoo lang de Peirden in de pyne zyn, maer
het gene men dan doet, is alleen om de pyne
te doen stillen; doch wanneer het Peird weder
op zyne rust is hersteld, zoo kan men krach-
tigere en meerdere medicamenten ingeven; want
deze wormen zyn vry wat zwaer om te ver-

dryven; het zyn geene dunne en lange wormen, maer zy zyn kort en dik, en zyn zomtyds by honderde, ja by duyzende. Ik hebbe verscheydemael gezien, naer dat de Peirden gestorven waeren, en geopent wierden, dat zy de maege hadden door-geëten: want die zitten altyd met het hoofd in de kanten, rondom de maege, dus dat de Peirden niet konnen groeyen nochte bloeyen; daerom als men ziet, dat de Peirden niet wel groeyen willen, nochte niet vlezig worden, zoo is dit best geraeden voor eerst het lichaem te zuiveren; besonderlyk de maege; want zoo lang de maege niet goed is, is daer geene groeyzaemheyd te hopen, al geeft ende handelt men de Peirden noch zoo wel. Hier voor zullen wy deze volgende medicamenten gebruyken.

Voor Wormen in de maege.

Neemt *Zeneblaen*, *Aloë*, *Agaricus* en *Coloquint* van elks een lood te samen gestooten tot poeyer, dan gemengd met een once *Honing*, een half-pond *Boter*, dat onder malkanderen gemaakt tot deeg, daer van pillen gemaakt als kleyne hoender-eyeren, en die ingegeven in den hals, den mond opgetrokken, de tonge met de eene hand voor uyt gehouden, en met de andere hand de pillen een voor een in den hals gesteken: zoo dikwils als men'er een heeft ingesteken, moet men de tonge los laeten, op dat-ze die des te beter konnen door-slikken.

Een Poeyer voor Wormen.

Neemt *Zeverzaed*, *Alsem*, *Coloquint*, *Antimony*,

Bakelaer, Zevenboom, Zwavel, te samen onder malkanderen gestooten tot een poeyer, van elks een once, en daer van onder de haver ofte zemenen gegeven drymael dags, elke reyze een tinnen lepel vol; en indien zy dat niet willen eten om de bitterheyd, zoo doet'er wat poeyer van *Zoet-hout* by.

Voor Wormen in de maeg.

Neemt smids *Hamer-slag*, en smids *Water* met *Zout* ingegeven.

Voor Wormen in de maeg.

Neemt gebrande *Eyer-schaele*, een lood, gestooten *Peper* een lood, met een half-pinte lauwen *Azyn* ingegeven.

Voor Wormen in de maeg.

Neemt eenen *Appel Coloquint*, laet hem eenen nacht weyken in eene pinte *Bier*, geeft het des morgens in, en dat over ander dag; ofte 't en waere het Peird daer van begonst te purgeeren, zoo moet men ophouden. Dit doet de wormen sterven.

Noch een ander.

Neemt *Wormkruid* gestooten, vier lood, de toppen van *Alsem* twee lood, *Coloquint* een lood en half. Giet hier zes ponden *Leekwyn* op, en laet het in warm zand twee à dry eet-maelen uyt-trekken, daer van eenige morgenden achter malkanderen een half pond van ingegeven.

Noch een ander.

Neemt *Calmus*, *Peper-wortel* met eenen stamper gekniefd, van elks 't derde half lood, *Worm-*

kruid en *Aloë* elk dry lood, hier twee ponden *Brandewyn* op gegoten, en twee eet-maelen in heet zand uyt te trekken gezet, en vervolgens in vier mael ingeven.

X I. H O O F D - D E E L.

Voor het Vervangen der Peirden.

DE vervangendheyd is vierderley; de eene komt als een Peird heet gereden is, en drinkt koud water; ofte anders als een Peird heet gewerkt ofte gereden is, en blyft in den wind staen, zoo valt de hitte van boven en zinkt in de voeten; ten derden wanneer een Peird los breekt ofte rookt; en gulzig tarwe ofte ander koorn eet, zoodanig dat het te veel overvloed in het lichaem heeft ingenomen, waer door het lichaem komt te zwellen en het zelve zoodanig ontstelt door die groote alteratie welke daer op volgt, dat het bloed komt te giften, en jaegt alzo al de hitte en brand nae beneden in de beenen en in de voeten, derhalven moet men weten, dat deze ziekte dan zeer spoedig hulpe noodig heeft, dat men by tyd dit quaed voorkomt, eer het zoo verre is, dat het zynen loop al in de voeten heeft genomen. Daerom zoo ras als men dit begint te merken, zal men ten eersten bloed laeten van beyde zyden van de borst; ook wel aen den buyk aen beyde zyden; en al bloedende het bloed dus warm aen de borst sryken, en wat veel bloed aflacten. Gelaeten zynde, zoo gebeurt het zomtyds, dat de aders het bloed niet wel willen laeten stempen,

doordien de Peirden verhit zyn, en het bloed zoo veel gealtereerd is; als dit gebeurt, dan zal men nemen eene naelde ofte spelle, en die steken door het vel, windende daer eenen draed om, ofte een Peirds-hayr van de maen ofte steirt, en die laeten steken tot 's anderdags, dan is 't gestremd; dan gelaeten zynde, zal men deze naervolgende medicamenten ingeven, en boven ende rondom aen de kroone van den voet vol vliemslagen slaen, op dat de zucht onder en boven de hoornen kan uytkomen.

Remedie voor het Vervangen.

Neemt *Bakelaer Gentiane* (*Kruys-wortel*) *Hooftwortel*, *lange Peper*, *Angelica*, *drooge Bever*, *Geel* ofte *Castoreum*, (*Beverzwyn*) *Zevenboom*, *Selleryzaed*, *Montani*, deze alle te famen kleyn gestooten van elks twee oncen, neemt dan noch voor zeven stuyvers *Safferaen*, dit alles onder malkander in een lederen zaksken gedaen en dicht toegesloten, dit kan men zoo bewaeren al waer 't jaeren en dagen. Als men het noodig heeft, zal men daer van nemen een once, met eene halve kanne *Wyn* ofte *Bier*, warm gemaekt en ingegeven; dit dan ingegeven zynde, zal men nemen een bedde-laken en het steken in koud pomp-water, ieggende dat zoo nat op het lyf van het Peird met eene wolle sargie daer op, en zoo ras als het wederom droog geworden is, zoo moet men het al weder nat maeken tot dry-mael toe; dit dan gedaen zynde, zal men nemen wat *Hout-asschen*, die kokende met *Azjn*, en daer de borst en voorbeenen mede

gestreken heet en warm, en dan pap gekokt van een pond *Rogge-meel* ofte *Zemelen*, *Camille-bloemen*, *Vlier-bloemen*, met *Róbólus*, gestampte *Lynzaed-koeken* gestooten, van elks een half-pond, met een pond *Rootsel*, onder malkander gekokt, en warm om ende onder de voeten gebonden.

Een ander voor 't zelve.

Het was wel niet noodig zoo veelderhande Remedien voor deze Vervangendheyd te schryven; dewyl dat dit dikwils voorvalt op zoodanige plaetsen, op de reyze ofte elders, daer men dan niet by der hand heeft het gene men wel zoude wenschen, daerom zoo word hier van verscheyde soorten gewaeg gemaekt op dat men dan mogt gebruyken het gene men best krygen kan: maer nochtans 't zy men gebruykt wat men kan ofte wilt, het laeten is altyd eerst noodzaekelyk, en ook rondom de kroone wat vliemslagen geslagen, dit geeft mede groote verlichtinge. Het is menigmael gebeurd te velde, dat wy geene medicamenten ter hand hadden, nochtans menige Peirden zyn van ons genezen, te weten: eerst gelaeten, gelyk hier vooren gezeyd is, en dan genomen, als men konde *Azyn* krygen, een half-pinte *Azyn*, met een deel *Menschen-drek*, en dat ingegeven; ende 't is wel honderdmael gebeurd, dat men geenen *Azyn* konde bekomen, dan namen wy, in plaetse van *Azyn*, een halve kanne *Mans pisse*, met den voorzeyden *Menschen-drek* onder malkander warm ingegeven.

Voor 't zelve.

Neemt rauwe en ongeprepareerde *Antimoineum* een lood, *Bakelaer* een once, *Alants-wortel* een once, t'saemen gestooten tot poeyer, en met een pinte warmen *Wyn* ingegeven, en gelaeten als vooren.

Een ander voor 't zelve.

Neemt *Hool-wortel* en *Bakelaer*, van elks 1 once gestooten, met een kanne *Bier* gekokt, en een once *Metridaet*, dit warm ingegeven, is zeer goed.

Een ander voor 't zelve.

Neemt twee oncen *Cremor tartari*, die gekokt met eene kanne *Wyn* en ingegeven: en naer dat het is ingegeven en gelaeten, dan gewandelt tot het warm word. En of 't gebeurde dat des anderendigs naer de genezinge de voorste beenen noch wat stram waeren, dus dat men eenige stovinge noodig had, zoo neemt en stofst dit naervolgende.

Neemt *Kaesjens-bladeren*, *Boeljens-kruyd*, *Camille*, *Alsem*, *Meliloten*, van elks twee handen vol, met een pond oude *Boter*, gekokt met twee heemers *Water* (maer 't is beter *Bier*), en dit zoo lang tot dat het derde deel verkokt is, vet dan daer mede dry à vier-mael dags.

Noch eene Remedie voor de Vervangendheyd der Peirden.

Dewyl het dikwils voorvalt, dat de ziekten gebeuren en de Peirden overkomen, en dat men juyst altyd zig niet kan bedienen van alle deze voor-verhaelde middelen, die men noodzaekelyk

noodig heeft, zoo zullen wy noch een à twee Recepten schryven.

Neemt *Bakelaer*, *Affa Fetida* ofte *Duyvelsdrek* van elks een once, dit met eene pinte warmen *Wyn* ingegeven, en dan wel gelaeten in de borst en in den buyk.

Noch een ander.

Neemt een lood gestooten *Peper*, en een pond gesmolten *Boter*, dit met eene kanne warmen *Wyn* ingegeven, maer gy moet eerst het Peird laeten, gelyk hier vooren gezeyd is.

Indien deze quaele voort komt, dat men op verre tochten ofte in langdurigen arbeyd niet in staet is, het Peird op zynen gewoonen tyd te kunnen voeder geven, en 't hier door flauw en magteloos word, dat, schoon men-ze haver ofte brood voorziet, zy het niet nutten willen en dus buyten postuer raeken, zoo neemt *Zout van Herts-hoorn*, een achtste deel loods, en twee lood *Geesft van Sal Armoniak*, houd dit onder de neus-gaten zoo zal den reuk hun doen verquicken, en indien men 't in den neus spuyten wilt, zoo neemt *Mede* ofte franschen *Wyn*, en drupt'er twintig à vyf-en-twintig druppels by, dit zal zelden missen, of het Peird zal haest aen 't eten gaen.

XII. HOOFD-DEEL.

Van de Accidenten der Oogen.

DE accidenten van Peirden zyn mede verscheyden en menigerhande, het een word zomtyds

gestooten ofte gesslagen; andere zyn zinkinge ofte groote fluxie, die daer op en in vallen, brengende door haere scherpe humeuren eene quaede gesteldheyd by; andere droogen door haer heet en scherp bloed den appel; zommige zyn maen-oogen; zommige star-blind; bloed-drop; gezwollen oogen; gequetste appelen; vlekken op de oogen: zoo dat hier wel moet op gelet worden of het door eene gequetstheyd komt, ofte door een fluxie, ofte zinkinge. Want wanneer het door eene uysterlyke quetsure gewond is, zoo moeten daer geene sterke ofte scherpe medicamenten toe gebruykt worden, alzo de ooge ofte de vliezen geene scherpe ofte vette medicamenten kunnen lyden, mids de ooge daer door zoude verergeren; maer die door eenigen toevloed van humeuren ofte zinkingen komen te ontstaen, kunnen meerdere en sterkere medicamenten verdraegen: deze moeten ook meerder door dranken, ofte dragten, ofte korten van aderen, ofte laeten geholpen worden.

Van de gequetsie Oogen.

Neemt een half lood *Ganze-vet* zachtjes gesmolten, en op koud water gegoten, (dit dient om zand ofte eenige vuyligheyd daer uyt te doen) *Rozen-honing*, een half lood, strykt dit in de ooge met een pluymken.

Een ander.

Wanneer het gebeurde dat het bovenmaeten zeer was gequetst, en men bevond dat het bovenstaende te scherp was; zoo neemt dit naervolgende.

Neemt oude *Boter*, smilt die, op het water gegoten, mengt daer onder wat *Roosfen-honing*, maekt dit onder malkanderen tot eene zalve.

Als de ooge uytwendig zeer mogte gezwollen zyn, en veel etter daer uytkomende, neemt *wit van Eyeren*, *Honing*, *Rooze-water*, dit onder malkanderen geklopt, en met pluk ofte werk daer op geleyt; ofte neemt *Wyn-azyn* met *Pomp-water*, maekt daer eene spongie in nat, en legt die daer op.

Noch voor zwellinge ofte ontfiekinge in de Oogen.

Dewyl dan de gebreken der oogen menigerhande zyn, zoo gebeurt het zomtyds, dat de zinkinge ofte de fluxie een-mael verdreven zynde, wel wederkomt, dan is het noodig, dat men de *Han* uytspuyt, zynde een kleyn beenjen aen hēt binnenste vlies, van binnen in den hoek van de ooge; neemt eene naelde met eenen draed, onderschept het beenjen zonder het vlies te quetsen, snyd het zachtjens af, doet daer een stukken ongezoute *Boter* in, wascht het alle dagen dry à vier-mael met *Wyn*, *Honing* en *Rooze-water*.

Wanneer een Peird met eene zweepe ofte spits-garde geslaegen is, het welk zoo hard niet is aengekomen, dat den appel is door-geslagen ofte anders gequetst, waer door het zoude konnen gebeuren, dat dan door grooten brand ofte zinkinge eene schel ofte vlies op de oogen zoude konnen komen, ofte eenige witte vlekken, neemt dan *Smoot van Glas* zeer fyn geschrabt met een mes, en doet het poeder in de oogen.

Ofte een ander.

Neemt *Sal Armoniac*, zeer fyn geschrabt, en

30 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*
gemengd met *Honing*, met het *Sap* van *Schelkruyd* tot eene zalve, en in de oogen gedaen.

Noch eene andere Remedie voor alderhande Accidenten der Oogen, behalven de gene die in den appel van de Oogen gequetsjt zyn.

Deze Remedie zoude dusdanige wat te scherp zyn; maer voorders zoo is het zeer wonderlyk goed voor alderhande Accidenten, en word genoemd *Lapis Admirabilis*, ende word aldus gemaekt:

Neemt wit *Koper-rood* twee pond, *Aluyn*, *Litargerareum* en *Bolus Armenus* twee oncen van elks, alles tot poeder gestooten; doet dit te samen in eenen verglasden pot, met dry pinten water, laet het koken op een klyn vuer zonder vlamme, tot dat het water al te samen verteird is; men moet het vuer wat gelyk rond den pot leggen; laet het dan zoo op het vuer staen, tot dat het hard word; dezen steen kan lang bewaert worden; neemt daer van een lood; legt dit in vier oncen water, doet daer van alle dagen twee-mael wat in de oogen.

Noch een Goed Water voor de Oogen.

Neemt *blauwen Vitriol* en *Campher*, en legt het in *Rooze-water*, dat in de oogen gedaen, twee-mael dags, en zomtyds tusschen beyde gewasfchen met koud *Pomp-water*.

Wanneer een Peird maen-oogig is, dat kan men kennen: Neemt het oogs onderste en bovenste lid, doet de oogen wyd open, zoo zult gy zien een donker ofte filmorte pleksken aen den

onderften kant van den appel, en de oogen traenen gedurig heet water uyt.

Hier voor is goed, dat men beyde de aderen aen de zyde van 't hoofd kort; neemt dan *witten Peper*, zeer fyn geftooten, daer van alle dagen wat in de oogen gedaen, en dikwils de oogen met koud *Pomp-water* gewaffchen.

Een ander voor Zinkinge en Maen-ooge.

Brand het Peird aen byde zyden in den flaep van 't hoofd, gelyk men de Spatten en de Galle brand, bind daer *Pek* met geftooten *Zwavel* en *Werk* op. Dit doet de zinkingen ophouden; maer het moet daer zeer heet op gedaen worden.

Een ander.

Neemt een lood *Honing*, met een half lood *Zap van Schel-kruyd*, ofte *Chelidonium* genaemd, met een half lood *Rooze-water*; 'tis voor veelderhande accidenten der oogen goed; het geneeft en fuyvert den appel van de oogen; maer men moet zomtyds de oogen wel waffchen met koud water, en het Peird laeten bloeden aen den hals ofte aen den buyk, om te diverteren.

Noch een ander.

Neemt *Brandewyn*, maekt daer eenen doek in nat, en legt hem dus nat op de ooge; en als den doek wederom droog is, moet dien al wederom nat gemaakt worden. Deze Remedie is wel flecht van aenzien, doch is wonderlyk goed om den brand uyt te trekken.

Noch eens.

Indien het door uysterlyke koude ofte ook

door innerlyke oorzaeke komt, dat de oogen dik zwellen, neemt vyf *Eyer-doyeren*, *Kruym van Witte-brood* een half pond, wel gedroogden *Safferaen* fyn gestooten een vierde-deel loods, roert de *Eyer-doyeren* in eene schotel en stroyt'er eerst den *Safferaen* in, en dan de *Kruym van Witte-brood*; legt dit warm op de oogen en doet by ideren opleg een vierde deel loods *Campher*, welken met *Olie van zoete Amandelen* week gemaekt is.

Het volgende is ook goed.

Neemt vier handen vol *Kaesjens-bladeren*, en twee handen vol *Wynruyt*, stamp-ze en kockt-ze in een pond en half oude *Meede*, doet'er dan zoo veel *Meel* van *Lynkoeke* en *Kruym van Witte-brood* by, als tot de dikte van eenen pap noodig is: indien op ider verband een weynig *Geest van Zout van Armoniac* gesprenkelt word, zal het niet als des te beter zyn.

XIII. HOOFD-DEEL.

Van het Aderlaeten.

IN alle deelen mag men laeten in tyd van nood, dat is, na dat men kan oordeelen wat ziekte de Peirden mogten hebben; men mag dan zonder eenig gevaer voorzichtig laeten, zomtyds in den mond boven in den derden tak, ofte onder de tonge, achter d'ooren, aen het hoofd, onder de oogen, aen den hals, aen beyde zyden; ook aen beyde zyden in de borst, aen beyde zyden in den buyk, in alle de vier beenen, in den

steirt

steirt ofte elders daer men het anders mogte goed vinden; na dat de quaele ofte de ziekte mogte vereyffchen; al schoon men weet, dat daer maer eene ader is in het geheel lichaem, die haer begin neemt in de lever; want daer is den eersten oorsprong ofte fonteyne van alle aderen, welke ader haer strekt en verdeelt met kleyne afspruytfels, zommige groot, andere kleynder, de welke loopen door het geheel lichaem, en in alle de vier beenen, ende nemen haer eynde in de vier voeten: nochtans is het geraedzaem zoo naeby aen het deel te laeten daer het quaed is, als het mogelyk is, om het quaed te ontlasten, ofte, om den toevloed daer van af te leyden.

XIV. HOOFD-DEEL.

Van Pillen voor veelderhande ongezonderheyd.

NEEMT *Rabarber*, een halflood, *Aloë* een once, met *Agaricus*, *Coloquint*, *Gentiane* en *Duyvelsdrek*, van elks een halflood, te saemen gestooten, en dan gemengd met een vierendeel *Honing*, en een half pond *Boter*, te saemen tot pillen gemaakt, elke gifte het derde deel hier van, ider reyze met een half pintjen *Wyn* en een half pintjen *Olie van Olyven* ingegeven, dry dagen naer malkanderen, ofte 't en waere het Peirden derden dag veel te sterk purgeerde, dan moet men zoo lang ophouden tot het purgeeren gedaen is. Deze pillen zyn mede goed voor dampigheyd.

Pillen.

Deze onderstaende pillen zyn goed voor afge-

reden Peirden, 't zy op de groote Jagt, ofte op groote reyzen; zy zyn ook niet sterk purgeerende, maer hebben eene buytengewoone kracht, om te versterken en te verkloeken alle verlorene krachten, zoo inwendig als uytwendig.

Neemt gemaelen *Zout-hout* en *Suyker* van elks een once, kleyn gestooten, met een dragma *Safferaen*, een lood *Metridaet*, een once *Honing*, en een lood *Kaneele*, fyn gestooten, met een weynig *Tarwe-meel*, en zoo veel *Boter*, tot dat het tot pillen kan gebragt worden; en dan de pillen geroold in een weynig *Suyker*, op dat-ze door de zoetigheyd kunnen ingenomen worden; als deze pillen ingenomen zyn, moet men dit doorspoulen met een half pintjen *Bier* ofte *Wyn*.

XV. HOOFD-DEEL.

Voor dampige Peirden.

DE dampigheyd is een buytengewoon quaed accident, en heeft verscheyde oorzaeken, waer uyt het zelve spruyt ofte voordkomt; zommige krygen het, om dat-ze veeltyds zeer onbetamelik hard en uyt den adem gereden worden, ofte tegen de nature overjaegt; andere krygen het zomtyds, om dat-ze veel bereden worden op drooge wegen in groot stof, die dan door het loopen in de stoffige wegen dit stof zoo in het lyf krygen, en worden zoo verstoppt van borst ofte longe-pypen, dat zy dampig worden. Het gebeurt ook wel, dat zommige met deze ziekte besmet worden, om dat-ze veel stoffig ofte

vermuft hoey komen te eten, ofte vermuftte ofte verftikte haver, ofte andere quaede fouragie gebruyken; ofte zommige ook wel door eenige inwendige ziekten, die dan door eenige groote hitte oft brand de longe van binnen in het lyf zoodanig komen te befchaedigen, dat de longepypen verftoppen, ofte dat de longe zelfs haere naturelyke beweginge niet heeft; derhalven zyn deze quaelen zeer zwaer om te genezen, voornaemendlyk van oude Peirden; maer indien die noch wat jong zyn, valt het doch veel lichter.

Ten eerften, als men begint iets te onderneemen om deze ziekte te genezen, zoo zal men voor al de Peirden, die befmet zyn, eerft wat in de neus-gaten fpuyten, gelyk men die Peirden doet, welke van eenigen Droes befmet zyn, om de longepypen des te beter te openen; dit dan aldus eenige dagen gedaen zynde, en daer door zoo veel geopend hebbende als het mogelyk is, zal men het eene purgatie ingeven, gelyk in het XX. Hoofd-deel gefchreven ftaet; en naer dat deze purgatie wel gewerkt heeft, zal 't men op den vierden dag naer de purgatie aen den hals laeten: men moet ook, zoo lang deze purgatie werkt, het Peird geene haver, maer natte *Zemelen* met een weynig *Honing* daer onder gemengd, laeten gebruyken, en geduriglyk laeten drinken *Water* met *Rogge-meel*, 't zy dan dat men medicynen geeft ofte niet.

Naer het purgeeren en laeten, zal men het vyf achter-een-volgende dagen het poeder *Diapente* (waer van den toefstel in het XX. Hoofd-deel te

zien is) op de volgende wyze ingeven: Neemt alle die dagen ideren dag een once *Diapente*, met een once *Honing*, en het vierde van een kanne *Bier*, alle morgenden lauw ofte effen warm gemaakt, ingegeven, en een ure laeten vasten; deze vyf dagen dan voor-by zynde, aldan wederom gepurgeert, en alzoo voordgegaen gelyk als vooren. Op deze wyze zyn'er vele genezen, ja zommige met niet meer als met dit bovenstaende, en dat dan acht dagen achtervolgt; zommige moeten het wel veer-thien dagen, andere een maend lang gebruyken; want deze ziekten zyn zeer verschillende, daerom moet men veeltyds verscheide medicamenten gebruyken, na dat het quaed ofte ongemak zig schikt.

Noch voor de Dampigheyd.

Neemt *Aloë* een once, *Zeneblaen* een lood, *Agaricus* een lood, een lood van 't poeyer *Diapente*, met noch een lood van 't poeyer van *Oldenburg*; dit alles wel gestooten en gemengd met een half pond *Boter*, en daer pillen van gemaakt en ingegeven, en zoo ras die pillen ingegeven zyn, dan moet men daer een half-pinte *Olie van Olyven*, met een half-pinte *Wyn* ofte *Bier* daer op in den hals gieten, om door te spoelen; ook is het noodig niet veel hoy te geven om te eten, maer den meesten tyd wat stroy; men moet-ze ook wel zomtyds laeten, besonderlyk aen den hals, en als men de Peirden wel laet bloeden, dan zal men nemen het afgetaeten bloed en het ingeven onder wat zemelen, om

te zien of het eten wilt, dit is mede zeer goed; men moet gedurig wat in den neus spuyten, om mede de longe-pypen te openen, en geduriglyk natte zemelen te eten geven.

Een ander voor Dampigheyd.

Neemt een pond *Canari-suyker*, een pond en halfrauw *Verkens-spek*, een half-pinte *Boom-olie*, met noch zoo veel *Rogge-meel*, dat men pillen daer van kan maeken; dit alles in den mortier wel door malkanderen gestooten, en dan de pillen ingegeven; daer naer als de pillen ingenomen zyn, zal men een half-pinte *Bier* ofte *Wyn*, met een once *Olie van Olyven* ingeven, om de pillen door te spoelen.

Een ander.

Neemt *Diagridium* en *Aloë*, van elks een lood, een weynig gekokt met een pint *Bier*, als het gekokt is, daer onder gedaen een once *Honing*, en dan te samen warm ingegeven, alle dry dagen eens, zoo lang als gy het goed vind.

Een ander voor Dampigheyd.

Neemt *Cardemon* een once; *Assa Fetida*, *Aristolochia* en *Alants-wortel*, van elks een lood; *Gentiane-wortel* een once; gemaelen *Zoet-hout* en *Anys-zaed*, van elks vier oncen; *Lawas-zaed*, *Carrewey* en *Zeven-boom*, van elks een once, dit alles onder malkander gestooten tot poeyer; en als men dit gebruyken wilt, zoo zal men nemen eenen lepel vol in een glas *Bier* oft *Wyn*, warm gemaekt en ingegeven eens dags.

XVI. HOOFD-DEEL.*Voor den Hoest der Peirden.*

DEN hoest is wel veelyds een eenvoudig gebrek, het welk men in 't eerste weynig agt, maer daer kan veel quaed uyt spruyten; het komt zomtyds uyt eene kleyne oorzaeke, veelyds als een Peird verhit is, en daer op verkoud, het welk dan eenige rauwigheyd in de kele komt te krygen; andere krygen eenige verstoppinge ofte eenige verdrooginge in de longe, het gene alfdan kuchchen en hoesten veroorzaekt, waer door-ze zig zoodanig van binnen kunnen forceeren, dat ze daer door berstinge van eenige aderen ofte scheuringe aen de longe ofte longepypen bekomen, gelyk wy dikwils bevonden hebben; daerom is 't geheel noodzaekelyk zulks voor te komen zoo haest als 't mogelyk is. Ten eersten: het is zeer goed het Peird te laeten, het bloed op te vangen, daer wat *Zemelen* onder gemengd en laeten op-eten, en daer naer de *Diapente* gebruykt, gelyk voorzeyd is, ofte eenige van de andere poeyers.

Een ander voor den Hoest.

Neemt eene kanne rooden *Wyn*, een once *Zoet-hout*, een lood *Anys-zaed*, een vierendeel *Vygen*, een lood *Greyn*, dit te samen gezoden met de kanne *Wyn* en eene pinte *Water*, tot op de helft, dan door eene doek gedaen en ingegeven, de *Vygen* mede in den mond gesteken

en laeten opflikken, ende dan eene ure daer op gereden ofte gewandelt.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Drop van Zout-hout*, in 't water geleyt, laet het smilten, en dan dat water genomen en een vierendeel *Razynen* daer in gekokt, dat door eenen doek gedaen noch warm zynde, daer by gedaen een half lood *Veneetschen Driakel*, en voords ingegeven en warm toegedekt; dit zoo gedaen zynde verscheyde dagen alle morgen-den, is honderd-mael goed bevonden.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Honds-draf* en *Longe-kruyd*, het welk aan *Eykenboomen* wast, *Zeven-boom* en *Lawas*; deze kruyden t'samen gesneden, en onder het voedsel te eten gegeven, is mede goed.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Look* en *Uyen*, met *Zoete-melk* gekokt, een bolleken met eene groote *Uye*, gekokt met twee kannen *Melk*, daer van dry-mael dags een kleyn hoornjen vol ingegeven; maer men moet elke reyze niet veel seffens geven, de *Peirden* zouden anders ziek daer van worden.

Een ander voor den Hoest.

Of het gebeurde, dat den hoest niet wel wilde overgaen, zoo neemt een half-pond *Boter*, een vierendeel *Roozen-honing*, een once *Aloë*, met een once *Senebladen*; *Rabarber*, *Coloquint* en *Laurier-beessen*, van eiks twee dragma; een dragma *Safferaen*, alles wel gestooten, met noch een

once *Metridaet*, en daer pillen van gemaakt en ingegeven. Dit is eene buyten-gewoonelyke Remedie; want dit purgeert en verwarmt. Indien het Peird kleyn ofte tenger, ofte zeer zwak waere, zoo kan men de gifte wat verminderen en maer de helft oft een derde nemen, na dat men verstandiglyk oordeelen zal de beeste te kunnen verdraegen. Want dit is de maete van een groot sterk Peird; en is'er noch iets meer noodig, men kan de poeyers ook mede gebruyken, hier vooren verhaeld, als de *Diapente* en andere.

Een ander voor den Hoest.

Neemt twee ponden *Honing*, twee oncen van het poeyer *Diapente*, een once *Zeven-Boom* kleyn gestooten, met twee bollen *Look*, schoon geschild en fyn gesneden, onder malkanderen gemengd, en hier van alle dagen twee lepels vol met een pinte *Bier* ingegeven en warm gemaakt, dit moet des morgens ingegeven worden eer zy gedronken hebben, en dan eene ure ofte twee laeten vasten.

Noch een ander voor het zelve.

Neemt een half pond *Razynen*, met een once *Drop van Zoet-hout*, gekokt met een vierendeel *Lyn-zaed* ofte *Lynzaed-meel*, met eene kanne *Bier*, en dat ingegeven alle twee dagen eens, zoo lang gy het goed vind.

Noch een ander voor den Hoest.

Neemt *Honds-draf*, *Schel-kruyd*, *Peper-wortel*, van elks een lood, met eene kanne *Bier* gekokt en warm ingegeven.

XVII. HOOFD-DEEL.

Om magere Peirden te doen groeyen.

HET gebeurt dikwils, dat de Peirden niet willen groeyen ofte toenemen, niet-tegenstaende die wel behandelt worden, zoo moet dan gezocht worden nae de oorzaeke, schoon men die niet wel vinden kan; nochtans moet daer eenige reden zyn, waerom die Beeften niet groeyen kunnen, 't zy dan door eene bedorve maeghe ofte bedorven bloed, alsmede zomtyds door eenen grooten brand ofte vnuurigheyd. Voor eerst zal men de aparte groote zenuwen achter onder den buyk in de flanke los haelen, en van den buyk los trekken, die daer al gemeynelyk zyn aengeslagen, op dat den buyk des te beter zal kunnen uytzetten, en dan het Peird eene purgatie ingegeven twee-mael in acht dagen, vier dagen naer malkanderen, en twee-mael bloed laeten; zulks gedaen zynde, moet men dit naervolgende medicyn ingeven.

Naer dat het Peird is aen beyde zyden los getrokken, en verscheyde dagen wel gesmeird, daer het los getrokken is, met *Popeljoen-zalve* en *Dealthea*; dan tot twee-mael in acht ofte thien dagen wel gepurgeert, en twee ofte dry-mael gelaeten, en dan gegeven als volgt:

Neemt een half-pinte *Mout*, met twee spint *Zemelen*, te samen in eenen ketel ofte pot gedaen, met zoo veel *Water* als daer toe noodig is om te koken; laet het wel hard koken, en

als het gekokt is, geeft het daer van wat warm in, en laet het heet op-eten zoo veel als het wilt, en daer naer van 't nat drinken, en dan in plaetse van haver te geven, zoo zal men *Rogge* ongemaelen en geheel, maer wat gekokt, doch niet lang, als alleen maer opgewelt, gebruyken; dit bovenstaende nu zoo lang gegeven, dat men kan oordeelen dat het bloed wat verkoeld, en de maegte wat gezuyverd is, en dan al zoetjens aen zyn gewoonelyk voeder weder geven; mids nochtans al voords den *Rogge* een weynig opgekokt, en elke reyze wat onder de *Haver* gedaen. Dit is dikwils geprobeerd, en altyd goed bevonden, en hier door zyn de Peirden in korten tyd zeer wel aen den groey gebragt. Van gelyken gemaelen *Gerstie* en gemaelen *Boone-meel* elke reyze onder de *Haver* gegeven, en met *Bier*, *Ke-ne-melk* ofte *Zurewey* gedurig nat gemaakt, doet mede wel groeyen.

Noch een ander voor het zelve.

Wanneer de Peirden tot twee-mael zyn gepurgeerd, het welk eerst noodzaekelyk moet wezen, om alle quaede bederffenissen uyt het lichaem te dryven, en twee-mael gelaeten om mede het bloed wat te verminderen, om dat het overig van 't bloed zig zelve wat beter kan zuyveren; dit gedaen zynde, zal men beginnen met zachte middelen te voeren, eerst een half voerjen *Haver* met wat *Roggen-meel*, dus eenige dagen gevoerd hebbende, dan laeten maelen *Gerst*, *Boonen* en *Kennip-zaed*, en daer

van gegeven, naer het eten van het gewoonelyk voer, een korfken van dit voorzeyd meel wat nat gemaekt met water: en indien men wat Rogge eerst onder de *Haver* geeft, het is zoo veel te beter; en tusschen beyde zomtyds noch wat van de voorzeyde poeyers gegeven, gelyk hier-vooren is gezeyd, want die dienen voor alle ongezonderheyd.

XVIII. HOOFD-DEEL.

Voor Schurft.

DEZE ziekte is zeer besmettelyk, en is een groot quaed, als het zig onder de Peirden verspreyd; gaende van het een op het ander over, tot zoo veel als'er zyn, indien-ze niet by tyds geholpen worden. De oorzaeke, waer uyt deze ziekte spruyt, is deze: door koude en groote ongemakken; laet in het jaer in de weyde; in den Herfttyd in koude en regen; ook uyt quaed bloed, het welk vergadert door quaede fouragien. Als dit nu de Beesten overkomt, kan men die wel genezen met wasschen en sineiren in korten tyd; maer als dit quaed schielyk word genezen, zoo trekt het fenyn daer uyt, dat het zig weder nae binnen begeeft, en brengt zomtyds eene quaedere ziekte voord als de voorgaende; derhalven is het noodzaakelyk, dat men eerst eenige medicamenten geeft van binnen, zoo wel als buyten, waer toe bequaem zyn de poeyers hier vooren, ofte eenige purgation, en

het laeten, om zoo wei van binnen te zuiveren als van buyten.

Remedie voor het Schurft.

Neemt en maekt eerst eene *Loog van Affchen*, en wascht het daer mede schoon af tot den grond toe, laet het dan droogen, en droog zynde, neemt een pond *Reufel* ofte *Verkens-vet*, met een lood *Opriment*, een once *Euforbium*, een lood *spaensche Vliegen* al te samen fyn gestooten, een once *Zwavel* mede fyn gestooten, en alles onder malkander gemengeld tot eene zalve, smeirt daer mede zeer dun, en een weynig warm ingedroogd, laet het dan vier ofte vyf dagen zonder ieds meer te doen; smeirt het dan alleen met warm gesmolten *Reufel* om de reuven los te maeken, en daer naer, als het afgevallen is, wascht het met *Aryn* en *Water* af, ofte *Brandewyn* en ander water het gene bequaem is om wonden te genezen; want aldus gedaen zynde, zoo is het schurft dood.

Noch een ander voor het Schurft.

Neemt een pond *Verkens-vet* gesmolten, en laet het koud worden; neemt dan een lood *Zwavel* zeer fyn tot poeyer gestooten; neemt dan zes lood *Quik-zilver*, en dit *Quik-zilver* zoo lang gebroken ofte gevreven, dat het gansch van-een is; daer by gedaen een lood *Euforbium*, met een lood en half *Cantarides* (*spaensche Vliegen*), smeirt daer mede twee-mael in acht dagen, en als de schobbens beginnen los te gaen en af te vallen, wascht het dan zomwylen met *Zee-water*, om weder schoon te maeken.

Noch een ander voor het Schurft.

Neemt een muddeken ofte dry halfjens Olie van Kennip-zaed, met een once *spaensche Vliegen*, fyn gestooten, onder malkanderen gekokt, en sincirt daer mede heet; maer eerst moet het al mede met *Looge* gewasschen worden, en wederom droog zynde dan gesmeirt worden.

Een ander voor het Schurft.

Neemt een half vierendeel wit *Vitriol*, dat gekokt met eene pinte *Wyn-Azyn* en daer mede gewasschen.

Noch voor het Schurft.

Neemt eene once *Boter*, met dry oncen *Cantarides* ofte *spaensche Vliegen*, gestooten geheel fyn, met deze *Boter* eens opgekokt tot eene zalve, en daer eens mede gesmeird; laet het daer mede blyven tot dat alles van zelfs afvalt, en daer naer met *Boter* alleen genezen.

Noch eens.

Dit is van weynig omslag en zeer licht te bereyden. Neemt *spaensche Vliegen* en witte *Preipitaet*, van elks een half-lood, wel fyn gestooten: mengt dit onder *Ceruus-zalve*, en doet'er een weynig *Nagel-olie* by, om de smeirigheyd des te beter te bekomen. *Nota*: alle deze smeiringen moeten sterk gevreven worden, op dat de zelve te beter in de huyd kan indringen.

XIX. HOOFD-DEEL.

Om de *Vliegen* te verdryven.

HET gebeurt veeltys, dat de Peirden gequetst zyn ofte eenige wonden hebben, ofte ook

eenigzins ziek zyn in den Zomer, dat-ze schrikkellyk van de vliegen gequelt worden; daer voor zal men nemen *Olie van Bayen*, en *Olie van Olyven*, van elks even veel, dat gekokt met *Appel Coloquint*, en daer mede gefineird rond de wonde met eene spongie, die daer in is nat gemaakt, is mede goed voor andere Peirden, men kan-ze het geheel lyf over smeiren: men kan ook zoo veel ofte zoo weynig maeken als men van noode heeft, al waer het voor verscheyde Peirden.

X X. H O O F D - D E E L.

Dranken voor alderhande Ziekten.

HET is wel waer, dat men behoorde alle ziekten wel te kennen, eer men daer eenige Remedien toe quam te geven, maer nochtans gebeurt het onder de beste en verstandigste wel, dat men niet recht de ziekten kan onderscheyden, en dat men met kleyne ofte gemeyne middelen niet kan verwinnen; daerom zoo hebben wy van deze buytengewoone doordringende medicamenten, die men moet gebruyken om eenige groote uytwerkinge te doen, om dat men ziet, dat de lichaemen zoo hard geïnfecteerd ofte aengetaft zyn, dat die eenige krachtige medicyne noodig hebben. Maer alle ziekten, die geheel schielyk bykomen, daer kan men niet altyd deze purgeerende medicamenten toe gebruyken, en dat om tweederley oorzaeken, te weten: eerst, om dat deze dranken, daer wy

van spreken, des anderendags hunne uytwerkinge eerst hebben, het welk zoodanige ziekten, die schieelyk aenkomen, geenzins kunnen ofte mogen lyden. Ten anderen, zoo is het ook zoodanig met deze ziekten gelegen, dat zoo wanneer men haer eenige purgatiën in gaf, dien grooten vliëgenden brand zoude dan ook uyt alle deelen van het lichaem nae binnen vliëgen, en het lichaem met kracht overweldigen; zoo dat die in tyd van heete ofte besmettelyke ziekten niet kunnen gebruykt worden, maer wel in vele andere, als verouderde ofte stilstaende ziekten, om alle ongezondheyd uyt het lichaem weg te doen en te verdryven. Dit ziet men voornamendlyk aen oude ziekten; doch niet in eenige schieelyke overvallen, gelyk Vyver, Colyk, Pleuris ofte zoodanige die haestig aenkomen, maer wel voor alle andere ziekten ofte krankheden die een Peird onderhalving zyn: 't zy dan verstoppinge van de longen, de milte, lever, ofte vervuylde maeghe, en vele andere om het bloed te zuiveren, zoo dat het eenen grooten middel is, om een Peird in alle gezondheyd te herstellen.

Purgatie.

Neemt *Coloquint* een once; *Agaricus* en *Zeneblaen*, van elks een lood; *Aloë* een once, *Rabarber* en *Zevenboom* van elks een lood en half; dit alles onder elkanderen gestooten tot poeyer, dan gemengd met een half pond *Boter* en een half vierendeel pons *Honing*; dit te samen onder elkanderen gekneed gelyk deeg, en dan tot pillen

gemaakt zoo groot als kleyne hoender-eyeren. Men geeft deze in, met het Peird den kop omhoog te trekken, en de tonge met de eene hand een weyning uytgehaeld, de pillen zoo diep met de hand in de kele stekende als het mogelyk is; en zoo ras de pillen ingesteken zyn, moet men de tonge los laeten, op dat het die seffens zoo doorslikke, dit zoo dikwils gedaen als men eene pille insteekt. De pillen al door zynde, neemt dan eene pinte *Raep-olie*, ofte *Olie van Olyven*, met een glas *Wyn* ofte *Bier* onder malkanderen daer op in den hals gegoten, om zoo de pillen wel door te spoelen; en dit soo gedaen zynde, laet het twee dagen zonder haver te geven maer in plaetse van haver, geeft het een korfken *Zemelen*, nat gemaakt, dan zal het des anderendags purgeeren; en indien het twee ofte dry dagen geheel sterk purgeert, geeft het dan wat drooge *Zemelen* ofte wat *Tarwen-meel* te eten, om weder te stoppen; maer als het niet al te sterk purgeert, zoo is het niet noodig.

Noch een ander die wat minder is, maer ook zeer goed.

Neemt een pond rauw *Spek*, legt het eenen nacht in 't water om te weeken, en dan schoon afgewasschen, stoot het in een vyzel tot poeyer, doet daer onder eene once *Aloë*, met een lood *Rabarber*, daer pillen van gemaakt en zoo ingegeven, gelyk te vooren gezeyd is; en daer op gegoten eene pinte *Olie* met een glas *Bier*, als te vooren.

Een ander.

Neemt een kanne *Olie* en eene pinte *Zoete-melk*,
met

met eenen bol *Look*, en zoo veel *Zeven-boom* gestooten als in eene schaele van een hoender-ey kan, den *Look* kleyn gesneden, en te samen ingegeven.

Poeyer Royale.

Dit *Poeyer Royale* is van groote deugd, te weten: voor veelderhande ongemakken en ziekten, *Wormen*, *Schurft*, *Droes*, voor *Wormen* in de maege, en voor vele andere ongevallen. Men bereyd dit poeyer op de volgende wyze, neemt hier van elke reyze een once onder een glas warm *Bier* gedaen en ingegeven, ofte onder wat zemelen met haver te eten gegeven, het jaegt veel ongezondheyd uyt het lyf; dit poeyer zal men maeken van *Baccarum-Laury*, *Arostolochi-Rotundi*, *Semen-Sillery*, *Montani*, *Radix Cardo Patia*, *Enulla Campana*, *Gentiana*, lange *Peper*, *Sulpheri Citrini*, van elks dry oncen; *Ellebori Albi*, & *Nigri*, van elks een once; *Safferaen* twee dragma, alles onder malkander gestooten en bewaert in een lederen zaksken, tot dat men 't noodig heeft, dit is een ongemeyne goede Remedie.

X X I. H O O F D - D E E L.

Het Poeyer Diapente.

Dit *Poeyer Diapente* is een vermaerd poeyer, het welk groote deugden en krachten heeft voor alderhande ziekten, welkers deugt niet kan betaelt worden; men zal dan nemen *Gentiana*, *Lorbessen*, *Mirthe*, *Yvoir* geraspt, *Aristolochie-*

Rotundæ, van elks vier oncen; *Safferaen* twee dragma, dat onder malkander gestootten tot poeyer, en gemengd met twee pond *Honing*, en van deze Conserve dan genomen elke reyze eenen ofte twee lepels vol, met een half pintjen warm *Bier* ingegeven, is voor alderhande ziekten goed, en is eenen ongemeynen goeden middel. Het kan dus bewaert worden, en het blyft altyd goed jaeren en dagen; ofte men kan 't ook wel droog bewaeren, en alleenelyk mengen op dien tyd, als men 't wilt gebruyken. Dit kan gegeven worden in alderhande ziekten; 't is ook mede goed om eenen goeden adem te maeken en om te loopen.

X X I I. H O O F D - D E E L.

Noch een ander Poeyer, genaemd la Duk.

DIT poeyer is mede buyten gemeen goed voor alderhande ziekten: neemt *Diop van Zoet-hout*, *Carde-benedictus*, *Hisop*, *Sænegiek*, van elks zes oncen; *Genever-beessen*, *Ennufia*, *Campana-wortel*, *Yrias*, van elks vyf oncen; *Cardemon*, *Gentiana*, *Aristolochiæ*, *Longæ* en *Rotundæ*, van elks dry oncen; *Comyn*, *Kaneel*, *Note-muscaed*, van elks een half once; dit alles wel fyn gestootten en door-gezift, en bewaert tot den tyd van nood, daer van ten hoogsten twee oncen ingegeven met *Bier* ofte *Wyn*.

 XXXIII. HOOFD-DEEL.

's Graven-poeyer van Oldenburgh.

EEN poeyer om goeden adem te maeken; voor Vyver; voor Droes; voor Hoest, en voor veel-derhande ziekten.

Neemt *Cardelium* een pond; *Affa Fetida*, een vierendeel ponds; *Boonjes Hool-wortel*, twee oncen; *Alants-wortel* en *Gentiane*, van elks twee oncen; *Zoet-hout*, een once; *Anys-zaed*, een vierendeel ponds; *Lawas-zaed*, twee oncen, *Carrewey*, een once; dit onder malkander gestooten tot poeyer; het kan lang bewaert worden, en daer van eenen lepel vol met *Bier* ofte *Wyn* ingegeven, heeft groote kracht, en doet veel goed aen de Peirden.

XXXIV. HOOFD-DEEL.

Van den uytwendigen Worm.

DEN Worm is eene besmettelyke ziekte; komt veeltys uyt quaed vergald bloed; het spruyt en beklyft ook over aen andere Peirden, ofte van eenige besmette stallen, ofte ongezond voedsel te eten. Deze ziekte is genezelyk, hoe wel die verscheyderley is; de eene is wel een weynig quaeder als de andere, maer nochtans zyn zy alle genezelyk: derhalven zoo zullen wy ook verscheyde Remedien daer voor schryven. Ten eersten: neemt een once *Galiga* gestooten, en eenen nacht te weeken gezet in eene pinte *Wyn*,

's morgens ingegeven, 's anderendags gelaeten aen den hals, en den dag daer naer weder het zelve, tot dry dagen toe, en elke reyze den dag daer naer gelaeten, mede dry dagen; als deze zes dagen voor-by zyn, te weten, dry dagen, gelyk gezeyd is, deze *Galiga* alle dagen een once ingegeven, ende dan elke reyze eenen dag tusschen beyde bloed gelaeten, mede tot dry-mael, hier mede zal men dan ophouden dry ofte vier dagen; dit dan gedaen zynde zal 't men eene purgatie ingeven, op dat allen brand en vuurigheid, die noch in 't lichaem mogte zyn, des te beter af zette. Dit is eene zekere Remedie, die noyt faelt; indien daer noch iets waere het gene alsdan noch niet genezen is, dat verdwynt van zelfs.

Noch een ander voor den Worm.

Neemt rauwe ofte ongeprepareerde *Antimonium* vier oncen, met een lood *Eleboris*, t'samen kleyn gestooten, en hier van alle dagen 's morgens een lood onder de haver met een weynig *Roggen-meel* gemengd, en te eten gegeven; maer men moet de haver wat nat maeken, ofte anders zoude het poeyer daer uyt vallen op den grond der kribbe, en alle dry dagen het Peird bloed laeten: als nu deze voorzeyde medicamenten zoo gebruykt zyn, dan eene purgatie ingegeven, om alle quaede corruptien ofte eenige ongemakken, die in 't lichaem mogten zyn, uyt te dryven, op dat zy te gezonder mogen zyn en blyven.

Een ander voor den Worm.

Den Worm word ook menigmael genezen zonder iets in te geven, alleen met smeiren. Neemt een pond *Terpentyu*, een vyfde deel *Teér*, met een muddeken *Traen*; dit onder malkander gemengd, dan ziedend heet gemaekt, en zoo al kokend heet met een borstelken daer op gestreken, dry dagen naer malkander, en laeten 't dan zoo eenige dagen stil geworden; daer-naer de wonden te genezen met wat *Kalk* daer op gestreken, ofte anders alleen met koud water gewasschen, dus geneest het van zelfs.

Een ander voor den Worm.

Neemt *Affa Fetida* en *Angelica-wortel*, van elks een lood, met een bolleken *Look*; deze onder malkander gestooten, en in een linnen doekken op het mond-stuk van den toom gebonden, het Peird in den mond gedaen, en laeten het zoo op den toom staen vier-en-twintig uren, zonder eten ofte drinken; hier mede zyn'er vele genezen, zonder iets meer daer toe te doen.

X X V. H O O F D - D E E L.*Voor het Longe-vuur.*

HET Longe-vuur is eene zeer quaede en besmettelijke ziekte, waer van zeer vele Peirden en Beeften sterven; daerom is het zeer noodig hier by tyds, zoo veel als het mogelyk is, met deze naervolgende Remedien die te helpen, waer mede vele honderde zyn geholpen; maer

dit moet men weten, dat deze ziekte, het Longevuur, ten minsten dryderley is : te weten, het eerste is een heet pestilent droog vuur; het tweede is eene vochtige en waterachtige verrottinge, die van binnen ligt, rondom het hert, in de nobele partye ofte borst; het derde is een galachtig, zoo dat dit wel onderzocht moet worden, met welke van deze dry soorten de Beeften besmet zyn; want elk accident moet ook noodzaekelyk besondere medicamenten hebben. Behalvens dat deze dry ziekten zeer besmettelyk zyn, voornaemendlyk het eerste, het gene pestilential ofte besmettelyk is : daernaer het tweede, het galachtig, het welk ook zeer gevaerlyk is, terwyl het wel aen de geelzucht gelykt, om dat het bloed zyn zelven heeft vermengt met de galle, en de galle dan de overhand gekregen hebbende, daer door dan het geheel lichaem bederft. Het gene men pestilential noemt, geschied zyne werkinge door groote hitte en verbrandinge van het bloed, waer door het bloed zyn zelven komt te koken en te gesten in het lichaem, en alzoo de leden des lichaems zoo verbrand, dat alles zwart word, gelyk of het by het vuur ofte oven gebraden waer : hierom is dan wel noodzaekelyk te onderzoeken, wat kenteekens daer mogten zyn. Om zulks nu te kennen en te onderscheyden, en de kenteekens zoo veel te weten als het mogelyk is, hebben wy daer veeltids op beschouwt en bevonden, als men daer nauwkeurig op let, dat de oogen voornaemendlyk altyd wytbeelden deze dry

ziekten, en elke ziekte bijzonder; want de oogen zyn rechte spiegels waer in gy bemerken zult, wanneer een Peird ofte andere Beeste besmet is met het tweede, te weten, het nat ofte het verrot vuur; als gy de oogen open doet en binnen in de oogen ziet, zoo zal het over-al vochtig en bleek zyn, en de aderkens en vlieskens met eene bleeke stoffe, ofte waterachtigheyd vervold: hier tegen zult gy aen de galachtige het zelve vocht geelachtig zien; want als de ziekte van binnen is, zoo zal die haer ook in de oogen vertoonen. De andere zult gy mede kunnen bemerken, dewyl de groote litte, die het verbrand bloed geverft heeft, zulks klaer aentoont: want dan zyn de oogen wederom veel donkerder, en de kleyne aderkens geheel rood ofte bruynachtig en zeer brandig; dus dat deze dry altyd zoo veel onderscheyd hebben, dat het wel is te kennen. Dit dan dus kennende, zoo heeft elk zyne besondere remedie van doen; derhalven is het noodig voor de vochtige ziekte zoodanige remedien die gansch opdroogende zyn, hoe-wel deze ziekte de alderquaedste van deze dry voorzeyde is, om dat deze slymachtige vochtige verrottinge door langerhand bygekomen is, en de zelve binnen het middel-schot huysvest, zynde buyten maeghe ofte darmen, daer de medicamenten quaelyk kunnen bygebragt worden; waer door het komt, dat'er ook weynige van geholpen worden, ofte men moet daer al by tyds by zyn. Tot de galachtige is noch wat beter raed toe, als de voorige,

56 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*
mids het galachtig bloed wel ten deele kan af-
getapt worden, en met dragten ofte koppen
nevens de dranken verbeterd worden. De pes-
tilentiale verhittinge en grooten brand word
mede noch al veel geholpen door dragten, kop-
pen, laeten en dranken, gelyk wy elk bezon-
der zullen toonen.

Remedie voor het nat Longe-vuur.

Ten eersten zal men het Peird bloed laeten,
en dan koppen, dat is te zeggen, met het vier-
kruyd achter de billen en voor aen de borst, en
dezen drank dan ingeven.

Neemt gemaelen *Pok-hout* en *lange Peper*, van
elks een lood; *Laurier-beessen* en *Zevenboom* een
once; *Galiga* een lood; te samen kleyn gestoo-
ten en gekokt met eene kanne *Bier* en ingege-
ven, en des anderendags wederom zoo veel;
tot dry dagen naer malkanderen.

Noch een ander voor het nat Longe-vuur.

Neemt voor zeven stuyvers *Veneetschen Dria-
kel*, en voor vier stuyvers *Olie van Olyven*, met
een half pinte *Brandewyn* te samen ingegeven,
daer mede hebbe ik'er dikwils vele genezen.
Ik hebbe verscheyde Peirden gehad, die ik dit
zelve wel hebbe ingegeven, en daer by gelae-
ten, het vier-kruyd gestekt, en lauw water al-
tyd laeten drinken, ook zommige koud water,
maer met *Honing* en *Roggen-meel* daer onder.

Noch een ander voor het zelve.

Neemt *Galiga* een once, met *lange Peper* een

half lood, gestooten tot poeyer, en met eene pinte *Zoets-melk* ingegeven, dry dagen naer elkanderen, alle dagen eens, en over ander dag eens gelaeten en gekropt.

Een ander.

Neemt *Assa Fetida* een half lood, *Look* een bolleken, schoon gescheld, met wat *Angelica* in een doeksken gebonden op het mond-stuk.

Noch eenen anderen drank voor het Longe-vuur.

Neemt *Boonjens Hool-wortel*, *Bakelaer*, *Rabarber* en *Coloquint*, van elks een once; *Eleboris Albi* ofte wit Vier-kruyd een half lood; *Veneetschen Driakel* voor vier stuyvers, dat t'samen gekokt met dry kannen *Bier* op het derde deel en in dry mael ingegeven.

X X V I. H O O F D - D E E L.

De maniere tot het uyt nemen van de Zoël uyt den Voet.

WAT aenbelangt de Zoël uyt de voeten te nemen, is licht te doen; eerst moet men rondom de kanten los maeken tot het leven toe, en dan aen den punt ofte teen van den voet een weynig los maeken, tot zoo verre dat men eene nyp-tange daer kan onder krygen om te vatten, en dan al zoetjens los maeken, tot dat men 't al zoo loffende, daer geheel uyttrekt. Als nu zomtyds eenige kleyne accidenten in den voet zyn, dat men niet genoodzaekt is de zoël lang op te houden, zoo kan men die in korten tyd

heelen met deze middelen : neemt *Steen-kalk* gemengd met *Wyn-azyn*, met een weynig *Roet* uyt de fchouwe, maer weynig *Roet* ofte anders is het te heet; de compositie zoo dik gemaekt als metsel-kalk, en dat alle dagen eens daer op gedaen is goed, of 't en waere'er eenige andere accidenten ofte quetsuren in de voeten waeren, dan behoeft men de zoël zoo ras niet te genezen, dus is het best met *Terpentyn*, dat geneest mede wel, maer wat langzaemer; op dat de wonden wat mogen weder by komen, en dan de wonden met de zoël gelykelyk aenwaffen, daerom zoo is 't beter met den *Terpentyn*, dien geneest zacht en langzaam. Ook mede geneest zeer wel *zwarte Zeepe* met wat *Kalk* gemengd, ofte men neemt ook wel *Egyptiacum* met *Spaensgroen*; men moet altyd zien hoe dat het accident gaet, maer mynen meesten tyd hebbe ik altyd het eerste, te weten *Azyn* en *Kalk*, met een weynig *Roet* uyt de fchouwe zeer goed bevonden, en 't is eene van de beste remedien; doch men moet het niet te duu maeken, maer ten minsten dat het pas nat is, hoe dikker hoe beter, ofte anders is het te scherp; een weynig *Roet* en meest *Kalk* heel dik, dat alle dagen eens daer op gedaen, geneest zeer krachtig.

Een ander.

Neemt *zwarte Zeepe*, met drooge *Steen-kalk*, gemengd onder malkander, is mede zeer goed om op te droogen.

 XXVII. HOOFD-DEEL.

Voor het Vernagelen.

ALS een Peerd vernageld is, het is zelden zoo quaed, ofte het kan genezen worden zonder de zoël uyt te nemen, zomwylen met kleyne remedien, voor eerst moet 'er wel gefocht worden waer den nagel die te hoog geflaegen in 't leven is, ofte waer 't gedrukt heeft; dan moet die plaetse wel geopent worden tot het bloed toe, en dan genomen een weynig *Terpentyn*, een weynig *Was* en een weynig *Ongel*, en een weynig *Raep-Olie* onder malkander zoetjens gesmolten niet heet maer lauw-warm daer ingegoten en met werk toegedekt, is zeer goed; ofte anders neemt van de kleyne *Barndenetels* gestampt, en daer in geleyt, ofte alleenelyk *Ongel* met *Raep-olie* daer in gegoten, helpt veeltjds zonder meer aen te doen; ofte neemt *Terpentyn* alleen, zoetjens gesmolten, en daer in gegoten met een weynig werk daer op geleyt, het geneest; en indien de voeten heet ofte brandig worden, zoo moet men daer *Koe-mist* ombinden.

 XXVIII. HOOFD-DEEL.

Voor alderhande Wonden, 't zy geschoten, gesieken ofte anderzins.

ALZOO de wonden aen de Peirden ofte andere Beesten kunnen komen op verscheide wyzen; ten eersten van de gene die geschoten zyn, wan-

neer men bevind door het ent-yzer, dat de wonde zeer diep ingaet, en den kogel daer noch in is zoo moet men trachten met een lang dun ent-yzer den kogel te zoeken met alle behendigheyd, dat men komen kan om den kogel te voelen, en als men dien dan gevonden heeft, zoo moet men door een instrument met een lepelken aen 't eynde, daer men den kogel kan mede onderscheppen, den zelven uythaelen, zoo het mogelyk is en de wonden voor aen, daer 't ingegaen is, openen, zoo wyd als het mogelyk is; want hoe de wonden van vooren wyder zyn, hoe men daer beter en met meerder gemak eenige wieken ofte zalven kan inbrengen, en zullen veel lichter genezen; en by aldien men het niet opent, zoo zuygen de wonden voor toe, en verftikken hun zelve, en konnen van onder wyd uyt draegen; maer dit dient ook mede in agt genomen te worden, zoo het gebeurde, dat eene scheute ofte steke aen den hals, ofte aen de beenen, ofte op eenige andere plaetsen was, dat men de wonden aen de andere zyde konde uytbrengen, dat het door en door konde gebragt worden, en dan aen beyde zyden geopend zynde, gelyk te vooren gezeyd is, zoo moet men daer een touwjen door trekken, het gene gevlochten moet worden van hayr uyt den steirt ofte maen, met een weynig vlas, het welk twee-mael zoo lang is als de wonde; dat dan door getrokken zynde, die touwe vet gesmeird met *Basilicum* ofte met *Verkens-Reusel*, en laeten twee dagen tot aen den derden dag stil zitten, op dat de wonde aen 't

draegen mag komen, en als de wonde aen 't draegen is, zoo moet men alle dagen eens de touwe sineiren met *Basilicum* en omtrekken; of het geviel dat het accident hard begon te zwellen, eer het aen het draegen raekte, met den eersten moet men zachte pappen (te weten: neemt een kop *Roggen-meel*, met zoo veel gestooten *Lynzaed-koeken*, een once *Rôbbôlus* en een pond *Reufel*, laet dit te saemen met *Bier* tot pap koken; ofte neemt *Wyn-moer* met *Boter* en *Rôbbôlus* gekokt, is mede goed voor 't gezwel) daer op voegen, om den brand daer uyt te houden, en zoo ras de wonden beginnen te draegen, dan gaen de gezwellen weg. 't En waere dat het in den Zomer-tyd was, zoo is ook zeer goed, en het heelt zeer krachtelyk, het *Zap van Schelkruyd* ofte *Cheledonia* genaemd, met *Nachtschade* ofte *Dolbayan*, t'samen in een vyzel gestooten en door eenen doek gedaen, daer mede gewaschen ofte ingespuyt, en als de wonden aen 't genezen beginnen te komen, zoo wil het vleesch zomtyds wel wat al te weêdrig wassen, en dan is de zalve *Basilicus* te zacht; dan moet men gebruyken *Egyptiacum*, die is wat meer opdroogende, ofte eene andere groene wond-zalve, ofte zoodanige zalven als men dan zal bequaem vinden.

Noch voor wonden.

Nademael aen het cureeren der wonden veel is aengelegen, en veelyds zoo gevaerlyk is, ja daer 'de dood wel naer volgt, zoo is 't dan noodzaekelyk dat men daer wel schierpelyk op behoort

te letten, te weten: om te zien of de wonden in 't begin ook wel goede materie beginnen voord te brengen, en of het niet in plaetse van de materie eenig zenuw-water uyt den mond geeft, alzooveeltyds by de onkundige word voor goede dragt ofte goede materie gehouden, om dat die malkander niet zeer ongelyk zyn, maer het is geheel tegenfrydig; want als het zenuw-water zig zelve eerst in den mond verthoont, ofte voor den dag komt, zoo is 't heel dun water, zeer heet en fcherp, het welk alle wonden bederft en zeer ontftelt, en word dan in de wonde geheel dik, gelyk of het goede dikke materie waer; waer door vele mede worden bedrogen, die dan niet wel onderscheyden, want het is dik, en zoo wat lilachtig, zoo dat het wel kan onderscheyden worden, als daer word opgelet. En indien het zig dan verthoont dit voorzeyd zenuw- ofte lee-water, ofte ook zomtyds als de wonden zyn ontfteld, 't zy dan door opzwellen oft uyt-puylen van 't vleesch, dat de wonden weder toegezogen ofte toegezwollen worden, het welk uyt de aderen ofte andere geftelteniffen word voordgebracht, het gene dan de wonden zoodanig ontftelt, gelyk het zenuw-water hier vooren gezeyd, zoude kunnen doen, zoo is dan den besten raed, 't zy dan dat de ontftelteniffe van de wonde komt van 't voorzeyd zenuw-water ofte van 't toezwellen van de geftelteniffen, ofte waer van 't zoude mogen zyn, neemt dan en tracht met behendigheyd de wonde vol *Terpenty*n te fteken, zoo veel als men daer in krygen kan, en dat tot

den grond toe, is 't mogelyk : en dan dezen voorzeyden *Terpenty*n daer in gedaen hebbende, neemt dan een yzer het welk de grootte ofte de dikte van de wonde heeft, en gemakkelyk in de wonde kan, gloeyt het, en steekt het zoo heet in de wonde dat het snerkt, dan daer uytgenomen en wederom vol *Terpenty*n gedaen, en dan het heet yzer daer wederom ingesteken, gelyk te vooren, en dan een licht wieksken met *Terpenty*n daer in gesteken; en of men zag dat het de eerste mael niet wel was gestempt, zoo zal men het 's anderendags noch eens doen op de zelve wyze; maer indien 't niet zeer noodzaekelyk is, zoo zal men het noch wat inzien tot 's anderendags. Dit is eene remedie daer men alle wonden mede kan meester worden, als men dat met verstand gebruykt; want het is min ofte meer als honderd-mael gebeurd, dat ik vele zwaere accidenten van zoodanige aerd hebbe geholpen, van andere, die by my zyn gekomen, die zonder dezen middel niemand had kunnen genezen; want dit is eene van de grootste wetenschappen die in deze cure bestaet. Want alle wonden zyn gemakkelyk te genezen, als die zoo verre gebragt zyn, dat-ze niet meer opposeeren: daerom is 't alderbest, dat men de eerste mael wat hard brand, hoe harder hoe beter gebrant, en hoe eerder genezen. Den *Veneetschen Terpenty*n is eene van de beste zalven die men kan gebruyken; maer men moet die eerst in koud water zoo lange vryven, dat die geheel wit en zuyper word, dat al die vette vuyligheyd daer

uyt gezuyverd is; deze is bequaem in alle quaede wonden. En indien dan eenige oude wonden wat lang staen en niet wel willen genezen, zoo neemt een lood *Basilicum*-zalve, en daer onder gemengd een dragma *Precipitaet*, wel door malkander geroord, daer plaesters van gemaekt, en daer op ofte in geleyt, neemt alle oude verrottinge weg, het doet de wonden zuiveren ende geneest.

Eene andere wyze, die zeer goed is.

Wanneer de wonde door eene scheute, houw ofte steek, ofte door de konste wyd genoeg gemaekt is, en alles wat de genezinge hinderen kan uyt den weg is geruymd, zoo gebruykt de volgende zalve: *Verkens-reuffel*, en *Terpentyn* even veel, strooyt hier, wanneer dit kokend heet is zoo veel *Aloë* en *Mirrhe* onder, tot dat het eene bequaeme zalve word; verbind de wonde hier zoo lang mede tot dat het aen het draegen komt, als wanneer gy de *Verkens-reuffel* verminderen en den *Terpentyn* vermeerderen moet, ofte om de veranderinge kan men het volgende zoo lang gebruyken als het noodig is, *Harst* en *Was* van elks twee lood, *Terpentyn* een lood en half, *Schaepen-Ongel* een lood, *Aloë* en *Mirrhe* van elks een half lood, en op een kleyn vuur onder malkanderen gesmolten, is zeer goed.

Wanneer het draegen begint te verminderen, zoo kont gy uwen heel-middel dus veranderen, naemendlyk twee deelen *Terpentyn*, een deel *Gummi Elemni*; wit van gebrande *Mosselschelpen* wel fyn gestampt en gezift, de helft minder als

het

voor eenige quetsure wilt gebruyken, zoo moet men de eerste twee ofte dry dagen het *Spaensgroen* daer uyt laeten.

XXXII. HOOFD-DEEL.

Om Hipericum-olie te maeken.

DEZE *Hipericum-olie* is eene treffelyke Olie, buyten-gewoon goed in alle slach van wonden; het geneest heel ras, voornaemendlyk in diepe ingaende wonden; het overtreft alle andere zalven. Om deze te maeken, neemt een pond van de Bloemen van *Hipericum* van de stelen afgeplukt, met eene kanne *Olie van Olyven*, met eene once *Terpentyn* te samen in een glazen flessche gedaen en laeten 't zelve dry maenden in de Zonne staen, wel dicht toegestopt, en dan is het volmaekt; hoe 't ouder word, hoe het beter is.

XXXIII. HOOFD-DEEL.

Zalve voor diepe Wonden.

NEEMT *Terpentyn* een pond, met een viendeel-ponds *Olie van Olyven*, met een lood *Spaensgroen*, fyn gestooten, en onder elkander gedaen, een weynig laetende opkoken, en dan al roerende laeten koud worden. Dit gelykt wel eene slechte zalve, maer is evenwel zeer goed voor alle wonden. Daer zyn wel verscheyde kruyden, die ook goed genezen, als men het zap daer uyt perst, en in de wonde doet, maer het dient met verstand gedaen te worden; want als de wonden

dikwils zoo staen, dat het alles, wat men daer in doet, maer opwaerds daer weder uytkomt, zoo zyn aldan de zappen van de kruyden daer niet in bequaem, om dat de vochtigheden nae beneden zakken, en het droogen verhinderen; daerom zoo moet men met een niager zalfken dat van binnen zoeken te helpen, en zoo weynig vochtigheyd, als 't mogelyk is; want hoe droo-ger zulke wonden kunnen gehouden worden, hoe zy eerder genezen.

Eene andere goede Zalve.

Neemt *Celedonie* ofte *Schel-kruyd*; *Nacht-
schade*, *Honds-draf*, *Camille-bloemen*, *Hipericon-
roozen*, deze alle onder malkanderen van elks een hand-vol in eenen mortier gedaen, maer eerst kleyn gesneden, dan gestooten, en kleyn gestampt: voords in eenen verglasden pot gedaen, en dan genomen een pond *Terpentyn*, en een pond *Olie van Olyven* daer op gegoten, en wel onder malkanderen geroerd, dit te samen in een glazen flessche gedaen, en laet het twee maenden in de Zonne staen, dan afgenomen en uytgeperst, en daer onder gemengeld een half pond *Kerkens-reusel*, met een half vierendeel *Was*, te samen onder malkander laeten opkoken, en al roerende laeten koud worden.

XXXIV. HOOFD-DEEL

Noch een doorgaende Zalve op harde Knobbels.

NEEMT *Olie van Bayen*, *Olie van Lynzaed*, *Popeltoen*, *Dealthea*, met een weynig *Terpentyn*

olie, niet meer als een vierde deel van de andere *Olien*; men kan van de andere van elks even veel nemen, na dat men veel ofte weynig maeken wilt.

Een ander.

Neemt de zalve ofte plaester genaemd *Raniscum Mercurio*, twee lood, mengt daer onder een vierde deel lood *Arsenicum*, en een half lood *Amalgama Mercurii*, zoo genaemd: smeirt hier eene plaester van op rood leder; is veelyds goed bevonden.

't Volgende is ook eenen krachtigen middel.

Naemendlyk een half lood *Campher*, en een achtste-deelloods witte *Precipitaet*; dit met *Amandel-olie* tot een smeirig zalfken gemaekt; redelyk dik op de knobbels gesmeird, en met een heet plat yzer daer maetelyk dicht opgehouden tot dat al den *Campher* verteird is; dit dags twee à dry reyzen gedaen, zal de knobbels doen verdwynen.

Een ander voor het zelve.

Neemt *Olie van Tichelen*, *Olie Philosophorum*, *Olium Peter*, onder malkander, is eene zeer doordringende zalve om te smeiren, op alle geforceerde plaetsen, besonderlyk aen de beenen.

Een ander voor het zelve.

Neemt *Popelioen-zalve*, *Olie van Bayen* en *Dealtha*, van elks een once, te samen onder elkander gekokt, met een muddeken *Brandewyn*, is voor vele gebreken bequaem, in zonderheyd voor verrukte zenuwen. Wanneer de Peirden

onder het knauwen haer zelve binnen 'smonds byten, dat'er eene vervuylinge door deze con-
tusie ontfaet, en zelfs tot zweiren komen, zoo
neemt voor eerst *Honing van Roozen*, twee dee-
len, en een deel *Brandewyn*: ftrykt dit alle da-
gen vier ofte vyf-mael met een borstelken aen
de wonde. Voordert gy hier niet mede, zoo neemt
Honing van Roozen, *Geest van Lepelbladen* en
gecampherden Brandewyn, van elks een half lood,
dit onder malkander gemengd en op de voorige
wyze gebruykt.

X X X V. H O O F D - D E E L.

Voor verrukte Zenuwen.

HET gebeurt veelyds, dat de Peirden haere
zenuwen verrukken, zomtyds gebeurt het wel
in de *Travailles*, als een Peird den achter-voet
is opgenomen, en laeten hun dan eenigzins zak-
ken, zoo kan dat lichtelyk gebeuren; het ge-
beurt ook wel, dat het in een floot, ofte put,
gevallen is, en aldaer met groot geweld uyt
wil springen, zoo dat het daer door gansch lam
zoude kunnen worden. Dan moet men de zenu-
wen eerst met *Terpentyn-olie* en *Spyk-olie* bestry-
ken, op dat het wat hard beginne te zwellen;
want hoe het meerder zwelt, hoe eerder het
genezen word; daerom moet men deze heete
olien noch met een yzer zeer warm indroogen;
en als dit nu zoo acht dagen is gedaen, dan moet
men wat ophouden, en stoven de voorzeyde
partye wederom gansch af, op dat het been,

weder ontzwellen, ofte het gezwel, het gene van het smeiren was veroorzaekt, wat flinkt. Hervat dan wederom het smeiren met de vorezede zalve, ontrent acht dagen, en dan eenige dagen met *Moer van Wyn* gebaeyt, alle dagen heel warm, en dan daer-naer met *Brandewyn* gevreven, tot dat het volkomen genezen is. Het geneeft altyd wel, maer wat langzaam en met groote moeyte, en men moet altyd aen de binnenzyde meest smeiren.

Noch eene zalve, om te smeiren.

Neemt *Olie van Laurier-beessen*, *Dealthea*, *Popelioen-zalve*, en *Olie van Camille* van elks een once, onder malkander gesmolten, en daer mede gesmeird.

XXXVI. HOOFD-DEEL.

Voor eenen verdraeyden ofte eenen verrukten Hals.

HET gebeurt zomtyds dat een Peird valt op zynen hals, zoo dat de wervelbeenderen in den hals met groote kracht haer verbuigen ofte vervringen uyt haere ordentelyke plaetse; dus moet dan het Peird met eenen styven hals gaen. en het gebeurt dikwils, dat de wervelbeenderen uyt hunne plaetse zyn. Dit kan ook komen, dat de Peirden met eenen harden loop tegen eenige boomen ofte paelen loopen, ofte op andere wyzen, in het opstaen met zig ergens tegen te stooten. Om dit te herstellen zoo brengt het Peire in de *Travaillie*, ofte *Nood-stal*, en bind het met een

halfter, die zeer sterk is, hoog boven aen met een bloksken onder beyde de voorste voeten, wel eenen voet hoog, en als het dan daer op staet en op gebonden is, zoo moet men dat bloksken onder zyne voeten weg 'trekken, en laeten het zoo met een ruk hangen, op dat de wervelbeenderen dus met een ruk ofte draey wederom mogten inschieten; en als men zonde bemerken, dat den hals nae de eene ofte andere zyde ergens waere uytgeweken, ofte aen de eene zeyde eenen knobbel waere, en aen de andere zyde eenige holligheid ofte leegte, zoo moet men eerst, eer men het in de *Travaillie* op-hangt, op de zeyde neder leggen, en dan een zwaer gewigt daer op douwen ofte vryvende zoo hard nae beneden als men kan, en den hals met eens mans-knie nederhouden, en het hoofd op beurt, om het zoo met kracht weder den anderen weg door te dringen; brengt het dan daer naer met het hoofd om-hoog, en rukt het dan zoo in de lengde, en voord gefineird en gestofd, gelyk hier vooren geschreven is van de verrukte zenuwen.

X X X V I I H O O F D - D E E L.

Voor de versfuykte Koot.

WANNEER een Peird de koot aen eenen voet, 't zy vooren ofte achter, door loopen, vallen, ofte springen, zoo quame te versfuyken, dat die uyt haere rechte plaetse stond, 't zy voorwaerds ofte ter zyden, dat is, dat de zeunwen zoo verkracht zyn, dat dit gedeelte eenigzins uyt zyne

behoorelyke plaetse wykt, het een wat meerder als het ander, zoo zal men het Peird stellen in den Nood-ftal ofte *Travaillie*, en nemen het beste been op, en laeten het op het quaed been ftæen, en dan treden met magt met eenen voet boven op de overkotigheyd, een-mael ofte dry, om weder door te dringen; ofte anders neemt den quaeden voet op, in het midden aen het been, en met eene touwe aen den voet met een hout dan zoo achterwaerds overgeboogen; en of het geviel, dat men het met deze twee manieren niet weder konde te recht krygen, zoo zal men nemen jongen Eyken Heefter, ofte Boonjens, dat ftæet en wast, met het top-eynde wat omleeg, en daer binden eene groote touwe aen, ende het ander eynde aen den voet, en het Peird dan zoo voord leyden, dat het dan komt te rukken, tot dat het begint te vallen; is het met een-mael niet genoeg, men kan het noch eens ofte twee-mael herdoen, en dan met *Popelioenzalve* smeiren. Men kan ook nemen *Olie van Bayen*, *Popelioen* en *Dealthea*, van elks even veel, met *Brandewyn* daer onder gedaen en te famen gekokt, en daer mede getmeird; men kan ook tuffchen beyde warme pappen gebruyken, daer dik op gebonden, en dan de voorzeyde smeiringe; of het noodig waer zoo kan men het blaesken ook mede uytfnijden, als het wat lang mogte dueren, maer niet met den eerften; want zy genezen meest alle zonder dat die uytfnijdinge noodig is.

Eene andere maniere om in te zetten.

Neemt een rat van eenen wagen, bind eene touwe met het een eynde daer aen, en het ander eynde aen den voet, en rolt het rat dan met eenen harden ruk, om het in 't lid te rukken; voords dan gesmeird met de *Zenuw-Zalve*, hier naer beschreven, en dan gezwagteld.

XXXVIII. HOOFD-DEEL.

Wanneer een Peird op de Kroon van den Voet is getreden.

DEZE quetsuren, 't zy getreden op de kroon van den voet, ofte gestooten, ofte gequetst, hier van kunnen vele groote en zwaere accidenten komen; zoo is 't dan van noode, als die gequetst zyn, met zachte middelen eerst te verbinden, als met *Basilicum*, en dan met zachte *Pappen* daer over gebonden, en met *Koe-mist* de voeten onder wel gekoeld, en onder de voeten gebonden; of het gebeurde, dat het gat al te veel wille had, om toe te groeyen, zoo moet men daer een weynig *Mercurium Sublimaet* in doen, dat de wonde behoorelyk open blyft, en als de wonde begint te sluyten, dan moet men nemen *Koperrood* met *Azyn* gekokt en wat werk daer in nat gemaekt, en daer in geleyt, het droogt dan te beter. Dit kan zoodanig wel voorgekomen worden, maer hebbe'er dikwils groote accidenten van gezien; zoo dat men dan zomtyds de zoölen heeft moeten uytneemen, dat men de

dragten van onder de passagie moeste doen uyt komen.

XXXIX. HOOFD-DEEL.

Hoorn-kloof.

DEN hoorn-kloof word by zommige genaemt een valsch quartier ofte valsche quartieren aen de voeten; eenige krygen zomtyds een t'effens aen eenen voet; andere hebben'er veeltys aen eenen voet twee, te weten eenen aen de binnen-zyde, en den anderen aen de buyten-zyde; andere hebben'er wel vier aen alle beyde de voeten, al meest aen de voorste voeten, en zelden achter, en alle de gene die deze klooven hebben, moeten alle kreupel gaen: daerom moet het noodzaekelyk geholpen worden, en konnen ook wel gecureert worden op de volgende wyze. Wanneer de kloof van boven van de kroon tot aen het yzernederwaerds gaet, en op ideren treed, die het Peird doet, bloed opgeeft, zoo moet men ontrent eenen duym breed ofte onderhalf beneden de kroon den hoorn glad weg nemen tot op het rauw vleesch toe, te weten midden op de kloof, en dan beginnen aen 't hayr van de kroon, eenen duym ofte onderhalf in 't vierkant; en dien uytgenomen zynde, zoo moet men gebranden *Aluyn*, gestooten tot poeyer, met een compres daer op binden, wel dik van werk, met een loode plaetjen, om het vleesch het weeldig groeyen te beletten, want het is altyd genegen wat hoog op te wassen; derhalve zoo

kan men het met dezen gebranden *Aluyn* vyf ofte zes dagen onderhouden, tot dat het droog is. De scheure, die dan noch nae beneden blyft, zal men elke reyze als men het boven verbind, nat maeken met het nat, het gene gekokt is met *Koper-rood* en *Azyn*, om van binnen te droogen; en zoo doende, kan men die in korten tyd genezen. Maer men moet wel in agt nemen, als de voeten beslagen worden, dat de yzers over-al vlak liggen en over-al gelyk draegen, zoo wel op de hielen als elders, dat het niet waggelt, ofte anders zoude het wederom bersten. Het is mede zeer goed, *Kalk* met *wit van Hoender-eyeren* gemengd, en daer op geleyt, het droogt geheel hard; en als de wonde genezen is, dit bovengenoemde achtervolgt, maekt den hoorn wederom sterk; maer voor-al moet men letten op het beslaen van den voet, dat het yzer over-al gelyk draegt. Sommige willen, dat men de yzers aen de zyde van het kartyn niet hard moet laeten draegen, maer dat is eenen grooten misflag; want de yzers moeten over-al gelykelyk liggen, zoo wel op de plaetse daer het quaed is, als over den geheelen voet.

X L. H O O F D - D E E L.

Overhoef.

HET overhoeven is eene bultigheyd ofte knobbel boven op de kroon van den voet, door beweging van de voeten veroorzaekt, die komt te steken tegen de kroon van den hoorn, en maekt

alzoo de Peirden kreupel. Zy krygen het meest van horten en stooten, ofte trappelen door bruggen ofte planken, ook door quetsinge; zommige krygen dit ook uyt de nature, alzoo ik dikwils veulens van acht dagen oud gezien hebbe, die zulks hadden. Hier toe zyn verscheyde remedien, ook vele daer van genezen: maer daer is een groot onderscheyd; want zommige liggen wat hooger, andere wat leeger: ja zommige zoo leeg, dat een gedeelte onder den hoorn komt; daerom kunnen die, welke dus leeg liggen, zoo wel niet genezen worden, als de gene die wat hooger liggen: nochtans is het noodzaakelyk de genezing te ondernemen op hope van herstellinge. Voor eerst zal men moeten de lichtste wyze aentoonen, welke'er vele geholpen heeft, dat is: neemt een once *Cantarides*, een once *Euforbium*, alles fyn gestooten tot poeyer en dan gemengd met twee oncen *Olie van Bayen*; *Maegde-was*, *Honing* en *Harst*, van elks een lood; deze alle onder malkander gesmolten, en als het al te samen gesmolten is, moet men het poeyer van *Euforbium* en het *Cantarides* daer onder roeren, en het zoo al roerende laeten koud worden; als men het gebruyken wilt, moet men op die plaetse het hayr eerst kael afscheiren, en dan van deze zalve daer op smeiren, en dat zoo dik, als het daer op blyven wilt; maer men moet het eerst een weynig warm maeken; niet al te warm, doch dat het alleenelyk een weynig smilt, om des te beter met een yzeren spatel te kunnen smeiren. Neemt

dan een warm yzer en houd het daer tegen, dat het op den voet warm word; dit zoo vyf ofte zes dagen gesmeird, dan moet men ophouden met smeiren, en laet het eenige dagen stil beruften, tot dat de reuven afvallen, en alles wel klaer is; dan weder op nieuws gelyk te vooren, en dat tot dry-mael toe. Indien men het wat wilt verzachten, neemt *Brandewyn* en *Olie van Olyven* onder malkander gedaen, en daer mede gesmeird; doch als het dan niet genezen is, zoo moet men het eene maend ofte twee inzien en daer naer moet men dan noch verder voordvaeren.

Als dan de overhoeven met deze voorzeyde remedien niet willen genezen, neemt een groen hout, zoo dik als eenen hamer-steel, klopt de overhoef zoo hard tot dat de plaetse gansch week word en dan vol vliem-flaegen daer in geslagen, en het een weynig laeten uytbloeden; en als het begint op te houden, neemt dan *Olie van Baeyen*, laet die al ziedend heet worden, en dan met een wollig borstelken daer op gestreken, twee ofte dry dagen lang en met werk daer dik op laeten liggen, dan wat *Pek* gesmolten en daer op gesmeird met eene plaester, met werk daer op geleyt, en laet het zoo lang liggen tot dat het van zelfs afvalt; dan voord gesmeird met *Kalk* en *Zeepe* tot dat het wederom toe is, en voords eenige dagen gewasschen met *Brandewyn*. Op deze wyze zyn' er menige genezen. Doch zoo het daer niet mede genezen is, het welk zelden gebeurt, dan is daer niet meer aen te doen, als noch wat te smeiren met de *Olie*, die men voor spatten

en gallen gebruykt, gelyk hier vooren gezeyd is; ofte anders hard geklopt en gebrand gelyk de spatten en daer eene heete *Pek-plaestier* op geleyt, en die daer op laeten liggen tot dat-ze van zelfs afvalt, is nyfstekende goed.

X L I. H O O F D - D E E L.

Voor eene Breuke der Peirden.

WANNEER een Peird aen den buyk een scheurfel komt te krygen, 't zy in den buyk ofte lieffen, zoo zal men het Peird neder leggen op d'aerde op zynen rug met de beenen om-hoog, op dat de darmen weder kunnen inzakken. De plaetse geopend zoo groot als het scheurfel is, moet men eerst van binnen den band van den buyk met eenen dubbelen zyden draed wel vast toenaeyen; en dan met wat *Boter* van binnen gesmeird; daer op het vel van buyten ook toenaeyen, en met *Popelioen-zalve* en *Boter* gesmeird; maekt dan eene loode plaete, aen een compres ofte dry à vier dobbel drukdoek, ofte eene houte plaete die daer op past, en het scheurfel kan inhouden, met twee ofte dry doeken daer dobbel op geleyt, en dat wel zorgvuldig toebewonden. Dit dus verzorgd zynde, zal men het van buyten stoven met gekokte *Byvoet*, *Kaesjens-blaen*, *Heydens Wonde-kruyd* met *Bier* gekokt, en wat oude *Boter* en *Keusfel* daer onder gedaen; om van binnen ook iets te doen, zal men zomtyds het volgende ingeven: neemt een once *Spek-wortel*, met een hand-vol *Salie* in goed *Bier* gekokt, en dat

ingegeven alle vier ofte vyf dagen eens. Voor-al moet de compres wel bezorgt worden, dat het maetelyk steevig by-gedrongen word, en van buyten gesmeirt met *Popeljoen-zalve* en *Boter* onder-een gesmolten; het geneest, indien'er wel op gelet word, zeer spoedig. Wanneer men het Peird om-hoog kan binden, dat het in acht dagen, al waer het langer, niet liggen kan, is des te beter; en als het in den klootzak is, zoo moet het gesneden worden van den Lubber, en alzo genezen worden.

X L I I. H O O F D - D E E L.

Teekenen om de gescheurde ofte geborsiene Partyen van binnen te kennen.

ALS'ER eenige gescheurdheyd is van binnen aen de longen, zoo komt'er eenig bloed uyt de neus-gaten; is daer iets gescheurd ofte geborsten aen de lever, zoo komt'er straks een gezwel onder den buyk, en het gemacht zwelt dik op; als'er ergens iets aen de milt is geborsten ofte beschaedigd, zoo krygen zy eene hardheyd in de zyden, en 't zwelt, laeten aenstonds het eten, en als men-ze doet gaen, stenen zy gedurig van pyne. Als'er ied ofte wat aen de nieren is beschaedigd, zoo pissen zy bloed. Wanneer men eenige van deze bovenstaende gebreken komt te merken, dan zal men verscheyde dagen ingeven dit volgende. Neemt een muddeken *Olie van Olyven*, met een muddeken *Brandewyn*, met een half once *Driakel*, onder malkander gemengd

gemengd en ingegeven, en dan genomen een hand-vol *Spek-wortel*, ofte *Wortel van Consolidida*, dit gekokt met eenen heemer water, laetende 't daer van drinken in plaetse van anderen drank, en dat verscheyde dagen, dit is dikwils goed bevonden.

X L I I I. H O O F D - D E E L.

Eenen Drank voor inwendige Quetsuren.

NEEMT *Salie*, *Rosemaryn*, *Wortel van Consolidida*, *Suring*, en *Lawas*, fyne *Majoleyn*, van elks een hand-vol, dit samen gekokt, in dry kannen *Bier*, en dan door eenen doek gedaen, en aldan onder 't nat gedaen een pond *Honing*, met een vierendeel *Olie van Olyven* en een vierendeel oude *Boter*, ende hier van twee-mael dags elke reyse een half pinte ingegeven, en lauw-warm gemaekt.

Een ander voor het zelve.

Neemt poeyer *Diapente* een once, met een half vierendeel *Honing*, en eene pinte kleyn *Bier*, onder malkander warm gemaekt, en ingegeven alle twee dagen eens, is zeer goed.

Noch een ander.

Neemt een hand-vol *Spek-wortel*, met twee kannen *Bier*, tot dat het derde deel verkocht is, en dan in twee dagen ingegeven, is ook zeer goed.

X L I V. H O O F D - D E E L.*Voor de Klem.*

HET is eene van de aldergrootste en gevaerlykfte ziekten van alle andere, om diefwil dat men niet kan ingeven zoodanige medicamenten, als men wel zoude oordeelen daer toe bequaem te zyn. Daer zyn verscheyde opinien, waer uyt de zelve zoude mogen spruyten: maer wat my aengaet, ik hebbe by ondervindinge bevonden, en met myne oogen zelfs gezien, meer als honderd van mynen tyd, maer niet een of zy hadden elke reyze een accident en pyne, waer uyt dat de ze klem haeren oorsprong had. Ik hebbe Peerden gekent, die geschoten waeren, en het accident konde niet tot dragen gebragt worden, bleef gansch vierig staen; door de pyne, kreegen die de klem: andere die gesteken waeren, al op zelve maniere; noch andere die aen den hals gelaeten waeren: andere die den steirt afgehakt waeren; ook zommige die gelubd waeren; andere die geholt hadden, zommige met eenen wagen, andere met koetsen, ook mede die los geloopen hadden tegen boomen, zommige tegen paelen: zoo dat-ze in 't gemeen alle eerst eene accident hebben, dat haer die oorzaeke aenbrengt. Men heeft'er ook gezien daer men uytwendig niets aen konde bemerken, maer dood zynde, bevonden dat-ze in het hoofd en in de herffenen waeren gequetst: zoo dat wy daer uyt zullen beslyuten en onderzoeken of daer ook ied ofte wat

uytwendig gevonden word, wat d'oorzaeke mogt zyn; en indien daer iets wierd gevonden, zoo moet noodzaekelyk de oorzaeke weg-genomen, en dan de behoorlyke middelen gebruykt worden. Maer indien het gebeurde, gelyk ik'er vele gezien hebbe, daer men uytwendig niet aen konde zien, dan zal men deze hulpmiddels gebruyken. Eerst, zoo ras als gy het kont bemerken, moet men zoo veel bloed aflaeten als het mogelyk is, wel dry-mael op eenen dag, en dan noch voor en achter dragten aen beyde de billen; ofte in plaetse van dragten, gekopt, ofte het vier-kruyd gesteken; en indien het mogelyk waer, om ied door den mond in te geven, zoo zoude zeer noodzaekelyk eene purgatie dienen: maer om dieswil dat den mond aldan ten eersten zoo vast gesloten is, dat men door den mond niet kan ingeven, zoo kan dit niet geschieden. Nu, indien men iets door de neus-gaten wilde ingeven, dat kan ook niet geschieden; want door de benouwheyd zoo openen zy de klep van de adem-pype, en laeten het in de nobele partye op het hert loopen; (want dat zoude alleen oorzaeke genoeg zyn, om-ze te doen sterven) daerom zoo is het gebrek, dat men niet veel kan ingeven; doch door het laeten en dragten worden'er vele geholpen: ja, wy hebben zomtyds in dry reyzen op eenen dag zoo veel bloed afgelaeten, dat men zoude oordeelen niet mogelyk te zyn. Wy hebben ook wel vyf dragten te gelyk gezet, en bevonden, indien de Peirden zoo lang leefden, dat die dragten begonnen te draegen, dan zyn zy gemeynelyk

genezen; en als-ze dan drinken willen, zoo is het best *Rogge-meel*, *Honing* en *Water*; men smeirt ook zomtyds aen de kaeke-beenen wel met eenige verzachtende *Olie*, als *Olie van Camille*, van *Consolides*, van *Rozen*, van *Lelien*, en het hoofd warm toegedekt.

Men moet, en het is noodzaekelyk, warme pappen gebruyken, als van *Camille*, *Melillotenbloemen*, *Kaeszjens-bladeren* met *Lynzaed-meel* gemengd, en in kleyn *Bier* gekokt; op het laefte daer by gedaen *Olie van witte Lelien*, dit om den hals gebonden, en dan den hals en de kaeke-beenen gesmeird met *Olie van Camille* en *Lelien*.

Dezen klem is dan zoo gevaerlyk, dat, 't zy men alle de midden gbruykt, die men kan en weet te bedenken, alles niet helpt, nochtans is het ader-laeten het voornaemste; doch 't en moet in geene kleyne quantiteyt zyn: maer zoodanig geschieden, als het de krachten kunnen verdraegen, en zulks moet dan worden gedaen in de borst achter aen de beenen, in de spat-ader, aen beyde de zyden in den buyk, aen den hals, doch niet alles op een-mael. Ik ben gewoon de eerste reyze te laeten aen den hals, en aen beyde zyden aen den buyk, in de spoor-ader, en dat zoo veel als het mogelyk is, en als het Peird verdraegen kan; wacht dan twee ofte dry uren, op dat het bloed zig weder tot alle partyen kan verdeelen, laet dan weder achter aen de spat-ader, zoo veel als het wederom kan verdraegen, en het mogt gebeuren, dat het achter zoo veel niet bloede als men wel wilde, dan moet men weder laeten aen

den hals zoo veel als het kan verdraegen; laet het dan wederom twee uren daer in de borst, zoo veel als het missen kan, door dezen middel zyn 'er vele de dood ontkomen. Het zetten van dragten moet echter geschieden; daerom is mede dit niet quaed, ende buyten dit, zoo hebbe ik honderd-derhande remedien zien gebruyken. Maer voor-al houde ik dit niet voor goed, als te laeten zwemmen, ofte van hooge bruggen te werpen, den mond op te schroeven, te doen zweeten met heete steenen en azyn daer op te gieten, ofte het brood, zoo heet als het uyt den oven komt, en aen idere zyde van het hoofd een heet brood gebonden, en dan met d'alderheestse Olie gestreken, dit alles hebbe ik van geender weirde gevonden; maer het bloeden en dragten, gelyk wy gezeyt hebben, is het best. Haeren drank moet zyn *Water* en *Rogge-meel* met *Honing*, zoo dik en dun als het kan gebruykt worden.

X L V. H O O F D - D E E L.

Om Dragten ofte Fontanels te zetten.

ALZOO men veelyds genoodzaekt is om eenige dragten ofte fontanellen te zetten aen de Peirden om verscheyde redenen, naemendlyk als eenig Peird zig zelve heeft geforceert, 't zy in de borst ofte schouders, het welk men dan het Bouchlam noemt, ofte eenige plaetsen waer het zoude mogen wezen, al schoon men het met de alderbeste zalven, ofte eenige goede olie ofte

balsem, langen tyd gestadig smeirt, zoo wilt het doch niet helpen; weshalven dan dragten ofte fontenellen moeten gezet worden. Deze nemen weg en trekken nae zig al het geforceerd ofte geronnen bloed, 't welk door de zalven niet heeft kunnen vermorrwt worden, hier in doet het zelve veel goeds; ten tweeden, zoo is het ook heel noodzaekelyk in andere heete ofte grove ziekten, die door langheyd van tyd haer zelve door het galachtig bloed en door eene overvloedige quaede vochtigheyd hebben verspreyd. In deze gevallen doen de dragten goede dienften; want al schoon men altyd door eenige goede dranken ofte andere medicamenten de gezondheid der Peirden wel kan helpen: maer omdat men de Peirden niet al te zeer met zwaere en sterke dranken zoude forceeren, als men die al eenigen tyd gebruykt heeft, daerom is dit zomtyds dienstig: als ook in eenen schielyken overval van eenige ziekten, die heel subit aenkomen, daer men aldan mogte vreezen, dat men geen tyd genoeg zoude hebben, om andere medicynen in 't werk te stellen, om zoodanige ziekten te overwinnen. Als men dit wilt werkstellig maeken, moet men dat eerst wel onderzoeken en nauwkeurig op letten, ofte anders kunnen'er verscheyde ongelukken door komen. By voorbeeld, alle dragten ofte fontenellen worden gezet, om alle quaede corruptien uyt te trekken, zoo gebeurt het zomtyds, dat'er zoo veel stoffe toe komt vloeyen, dat het een afgryfelyk geswel maekt, ja meer als de dragt

kan verzwelgen, terwyl alles zoo spoedig niet tot materie kan gebragt worden; daerom is het hoog noodig, dat men die plaetse altyd wel gedekt houd met een lynen kleed ofte doek, en met zachte plaesters op de wonden; want de locht is daer schaedlyk aen, zoo wel de hitte als de koude, daerom met goede zorge kan men dikwils vele gevaeren voorkomen, die men anders moet verwachten. Want die groote gezwellen, die daer naer volgen, trekken anders in het lichaem ofte nae het hert, en veroorzaaken de dood. Om deze dragten ofte fontanelen dan te zetten, zoo gaet men op verscheyde wyzen te werk; de eerste wyze om eene dragt te maeken, is: neemt van de dunne zwarte *Eleboris* ofte *Nieswortel*, die bewonden met vlas ofte werk, dat het bedekt is, zoo dik als eenen duym; op dat den wortel niet aen 't vleesch geraeke; dit popjen rondom vet gesmeird met *Verkens-reusel*, en dan eene openinge gemaekt, als gy oordeelt daer het noodig is, zoo groot dat het popjen daer in kan door het vel, voorders de huyd los gemaekt noch ontrent twee duymen in 't vierkant, en het popjen daer ingesteeken, en dan voord vol gepropt met *Reusel*; laet het dan zoo stil zitten, maer wel gedekt, gelyk gezeyd is. Noch eene andere wyze: vlecht eene koorde ontrent zoo dik als den kleynen vinger, haelt hayr uyt den steirt ofte maen, en de andere helft vlas ofte werk, zoo als gy zelve wilt: dan met een plat yzer eene openinge gemaekt zynde, zoo steekt dan van boven neder,

't zy aen de borst ofte aen de bours, ofte waer het zoude mogen zyn, tuffchen vel en vleesch, zoo lang als gy wilt; maer die openinge, die tuffchen vel en vleesch gemaekt word, moet wel eens zoo wyd zyn als de koorde dik is, ofte anders zoude de materie niet genoeg konnen spelen oft uytzakken. Ten derden kan men ook steken een *Kruys-wortel* ofte een *Vyfvinger-kruyd-wortel* ofte *Eleborus-worteljen*, en een enkel bezonder; maer die twee eerste dragten zyn de beste, of 't en waere dat het in eene haestige ziekte waer, als het longevuur is, ofte een ander pestilential en schielyk overval, gelyk de klem ofte andere subite ziekten, die men dan zoo daedelyk niet kan helpen met laeten ofte dranken in te geven, zoo zyn dan dragten ofte fontenellen zeer noodig, en ook dienstig voor alle ziekten en accidenten, als die wel beschikt zyn, ende op zoodanige plaetsen zyn gezet, daer die goede operatien konnen doen.

X L V I. H O O F D - D E E L.

Van eene drooge Longe.

DAER is eene ziekte, die de Fransche noemen *Corbatur*; de Hoogduydsche noemen die *HERTSCHLACHTIG*; in de Nederduydsche Tael heeft die geenen anderen naem, als eene drooge Longe: de kenteekens daer van zyn eenen droogen hoeft, eene kort-ademheyd; het is wel bynae als dampigheyd, maer niet zoo zeer: de oorzaeke daer van is, dat de Peirden zomtyds

worden uyt den adem gereden, ofte overwerkt, ofte andere groote force gedaen hebben, ofte in stoffige wegen gereden. Het hulpmiddel, die hier voor is, is ten eersten gepurgeerd, en dan gelaeten; en den drank die-ze drinken, moet zyn, eenen heemer water, daer in geleyt een once *Drop van Zoethout*, met een pond gestamp-ten *Lynzaed-koek*, en dat laeten drinken; als het Peird daer van gedronken heeft, kan men'er weder wat bydoen, om het altyd op zyn pas te houden. Onder de haver zal men geven wat zemelen, en elke reyze een hand-vol ofte twee van het gestooten *Lynzaed-koek*: noch is goed de *Diapente* te gebruyken; men zal nemen een once *Diapente*, en het koken met eene pinte *Bier*, en dat ingegeven. Men moet weten dat deze ziekte zoodanig is, dat die op korten stond niet kan genezen worden, al gebruykte men goede remedien; maer deze moet met zoetig-heyd verdreven worden, en de middelen die men doet, moeten al dikwils gedaen worden, en 't *Poeyer Royal* eenen tyd lang onder de haver gegeven, is ook goed; en zoimtyds eens ge- laeten en gepurgeert, zoo word het eyndelyk verdreven en overwonnen.

X L V I I . H O O F D - D E E L .

Voor de Mok-voet.

DEZE Mok is geheel verschillig, hoe-wel het met eenen naem genoemt word; dus moet dan zeer scherp gelet worden, om de groote verschil-

lendheyd daer van te kennen; d'eene foorte kan sterke zalve verdraegen en d'andere niet. Zommige mokken komen door eenige zinkingen, die onder in de uytlokken vallen, en door dien brand zoo komen daer gaten uyt te vallen, het welk de Fransche noemen *Blan-mal*; deze kan geenzins eenige de minste scherpheyd van zalven verdraegen, maer die moet met eenige zachte pappen gehanteert worden; deze pappen kan men koken van *Roggen-meel*, *Reusel*, *Bier*, en een weynig gestampten *Lyn-zaed-koek*; dat daer op gebonden, en met de *Zalve Basilicum* voor eerst gesmeird, zoo lang tot men ziet dat den brand daer uyt is, en dan voord genezen met *Egyptiacum*. Eene andere foorte van Mok is'er wel, daer ook niet uytvalt; maer nochtans zoo zyn het mede seer scherpe en heete humeuren, die daer in vallen; die kan men ook wel genezen met deze zalve, neemt *Egyptiacum* en mengt daer onder *Spaens-groen*, en gebranden *Aluyn*; men moet dat zoo sterk maeken, als men oordeelen kan dat het daer mede droogt, en indien deze niet genoeg zoude willen droogen, neemt wit *Vitriool* twee oncen, met een half pinte *Wynazyn*, dit t'samen gekokt, en alle dagen eens mede gewasschen; purgeeren en laeten is daer goed by: want met het purgeeren en laeten worden de humeuren gediverteert, des te beter kunnen de medicamenten werken.

De derde foorte van Mok zyn die heele stinkvoeten hebben, daer water met schuym uyt zypelt; deze hebben zomtyds karbonkels oft

knobbels aen de beenen; als zy die hebben, die moet men af-foyden en effen maeken, en dan deze zalve gemaekt, neemt gebrand *Koper-rood* een once, gebranden *Aluyn* een once, *Spaens-groen* een once, alles kleyn gestooten, met een once *Ratte-kruyd* ofte *Arsenicum*, en een half lood *Quik-zilver*; dit met een half pond *Reufel* gesmolten en onder malkander gekokt, en al roerende laeten koud worden, daer alle dagen mede gesmeird.

Mok-zalve om op te droogen.

Neemt *Goutgelit* een once, met twee oncen *Spaens-groen*, met noch een once *Vitriool*, en een once gebranden *Aluyn*; deze alle kleyn gestooten, en met een pond *Honing* laeten koken, maer het moet gestadig geroert worden, zoo lang het zelve kocht, tot dat het koud is. Indien het zelve noch niet genoeg wilde droogen, roert daer een halflood *Arsenicum* onder, ofte zoo weynig ofte zoo veel als gy oordeelt dat genoeg is.

Voor de Mok.

Neemt *Koper-rood*, wit *Vitriool*, *Aluyn* en lange *Peper*, van elks twee oncen; *Spaens-groen* een once, en een weynig *Mercurium Sublimaet*, dat al te samen gestampt, en dan in eenen nieuwen pot met derdehalve kanne *Regen-water* gekokt, en daer alle dagen mede gewasschen; maer om dat de *Mok-beenen* zoo verscheyden zyn, moet men t'elkens probeeren: want het zal met de eene remedie genezen en met de andere niet.

Noch een ander Water.

Neemt een pinte *Wyn-azyn*, een vierendeel *Koper-rood*, een lood *Aluyn*, een lood *Zwavel*, *Galnote* een once, t'samen gestooten en opgekocht en dicht toegedekt, is zeer goed.

Noch eené Zalve voor de Mok.

Een pond *Honing* gekocht, met vier oncen *Spaens-groen*.

Noch een ander.

Neemt eene pinte *Wyn-azyn*, met vier oncen wit *Vitriool* gekocht, en daer alle dagen eens mede gewasschen, droogt hard, ende is meest altyd goed.

Een ander.

Neemt *Egyptiacum* zalve en daer onder ge-roerd zoo veel *Spaens-groen*, en zoo veel *Rattekruid* als men vind noodzaekelyk te zyn; want daer mede kan men het zoo sterk maeken als men wilt, na dat het de accidenten verdraegen konnen.

Een ander.

Neemt *zwarte Zeepe* gemengeld met *ongebluscht Kalk* tot eene zalve; daer mede dan gesmeird droogt mede zeer wel.

XLVIII. HOOFD-DEEL.

Als een Peird't Lichaem te veel purgeert.

NEEMT eene pinte *Rooden* ofte *witten wyn*, twee oncen *Olyf-olie*, een lood *Terpentyn*, een tinnen lepel vol poeyer *Diapente*, en een once *Metridact*

t' famen ingegeven, en als men 't te drinken geeft
zoo zal men geven *lauw Water* met *Tarwen-meel*
daer in gedaen, zoo dik als het drinken wilt.

Noch een ander.

Neemt eenen heemer *Water*, en een groot
stuk *Stael* heet gemaakt, ende in 't *Water* gestek-
ken om uyt te bluffchen, en zoo dikwils als men
het wilt heet maeken, hoe meer hoe beter.

Een ander.

Neemt een stuk *Stael*, dry-mael heet gemaakt
en in twee pinten *Zoet-melk* dry-mael ingeleyt,
en dan een maetjen *Tarwen-bloem* daer onder ge-
mengd, en het Peird daer van ingegeven zoo
veel als men goed vind.

Een ander.

Neemt vier versche *Eyeren*, met een half
pintjen *Rooden Wyn*, indien men geen *Rooden*
Wyn bekomen kan, zal men *Witten Wyn* nemen,
met een gestooten *Note-muscaed* onder malkander
geklopt en ingegeven, maer niet warm gemaakt.

Een ander.

Neemt twee dragma *Rabarber*, met een half
lood *Alants-wortel*, en een half lood *Note-mus-*
caed, dit met een half pinte *rooden* ofte *witten*
wyn ingegeven.

Een ander.

Neemt eene pinte *witten wyn*, een pond *Olie*
van Olyven, een half once *Veneetschen Terpentyn*,
een once *Metridaet*, een halfjen *Amandel-melk*,
met een weynig *Verjuys*; dit t' famen onder

malkander gemengeld, in eenen pot een weynig warm gemaekt, ingegeven, ende geheel warm gehouden. Indien het een kleyn Peird is, ofte heel tener, zoo moet men 't derde deel minder nemen.

X L I X. H O O F D - D E E L.

Voor de Louter-stal.

DE Louter-stal is eene Koude-pis, ofte een brandend water, spruyt veelyds, uyt ofte doot veranderinge van het water, voornaemendlyk als zy brak water drinken, en veelyds ook mede van vermufte haver oft stinkend hoy. Wanneer zy deze ziekte hebben, zullen-ze t'elkens willen drinken, en korts naer malkander piffen, doch het water is gemeynelyk zoo klaer als cristael; dit water maekt grooten brand in het lichaem, dat de Peirden in korte dagen zoudun, en magteloos worden, al of-ze eene groote krankheyd hadden gehad. De remedie hier voor is, men moet nemen vyf oft zes *roode gebakken Steenen*, hoe ouder hoe beter, legt die in het vuur, en laet die gansch doorbranden; werpt die dan heet in eene tobbe water, en als het koud is, zoo laet het daer van drinken, zoo veel als 't Peird wilt; dit uytgedronken hebbende, al weder op nieuws gebrand, en daer ingeleyt. Het is dan ook niet quaed eens gelaeften; en van *zwarte Aelbeziën-boomen*, de bladeren gehakt en onder de haver te eten gegeven.

Een ander.

Als men gelegendheid heeft, dat men van de gebrande kley van de vormen daer men de stukken kanon oft klokken in giet, krygen kan, zoo zal men van deze specie eene genoegzaeme quantiteyt in eene tobbe water doen, en laeten het Peird daer van drinken. Anders kan men zig ook bedienen van gebranden leem oft kley van eenen ouden bak-oven; dit zoo mede in het water geleyt als boven; en als het water eerst afgedronken is, moet men al weder daer water op gieten, en laeten daer het Peird geduriglyk van drinken.

Een ander.

Neemt *wit Kryt*, en dat gestooten tot poeyer, en in het water geleyt, en daer van gedronken.

Een ander.

Neemt gestooten *Akers* in het water geleyt, en daer van gedronken.

Noch een ander.

Neemt *witte Styfzel* ongekokt een pond, met een half pond *Roobolis*, heel fyn gestooten en in het water gedaen met *Tarwen-meel*, dat'er in het water wat dikachtig af word, ofte wat vet maakt. Het is wel niet noodig zoo veelderhande recepten te schryven, maer om dieswil men alles niet kan krygen oft by de hand heeft, het gene men wel zoude wenschen, zoo kan men dan het beste kiezen en zig behelpen met dat men best en het gereedste bekomen kan. En als men

ziet, dat het met die eerste remedie niet wel wilt helpen, zoo moet men het doen bloed laeten, en onder het bloed mengen een korfken *Zemelen* oft *Roggen-meel*, en laeten het dan staen dry uren zonder eten, gevende dat dan te drinken oft te eten gelyk het best wilt, zoo droog als het is, met het een oft het ander, 't zy een weynig haver daer onder gedaen, oft in eenen heemer met water te drinken gegeven; en voord'er zoo zyn de poeyers van *Diapente* oft het poeyer *Royal*, die tusschen beyde gegeven, ook goed om te gebruyken.

Een ander voor het zelve.

Neemt *Alants-wortel*, *Gentiane*, *Carde-benedicte*, *Alsem*, dit te samen geslooten van elks een lood, gekokt met eene kanne *Wyn*, en in twee reyzen ingegeven, ende eens aen den buyk gelaeten, is zeer goed.

L. H O O F D - D E E L.

Wanneer het Vet in het Lyf gesmolten is.

WANNEER een Peird zoodanig verhit is, dat het vet in het lyf smelt, is het zeer gevaerlyk; want door den brand word het lichaem van binnen over-al heel rauw: want het vet smelt over-al, zoo wel in de darmen als daer buyten; de vliezen van binnen verbranden, en zoo komt het dan aen de longe oft in de lever, ofte dat noch het alderrergste is, is het middelschot oft het net: en als dat eenigzins verbrand, dan moet het

het Peird sterven. Hierom moet daer ten eersten en met groote neirstigheyd op gelet worden; men moet-ze ten eersten met kracht laeten en wat veel bloed aftappen, om den inwendigen brand te benemen; en dan met zachte middelen van binnen zoeken te verkoelen. Als voor eerst, neemt een half halfjen *Olie van Consolida*, een halfjen *Olie van Olyven*, een halfjen *Raep-olie*, met een muddeken *Brandewyn* ingegeven, en het Peird te drinken gegeven; wat *Rogge-meel*, met wat *Honing*, anders wat *Mout* gekokt, dat water genomen en daer wat *Honing* onder gedaen, is ook goed.

Een ander Remedie.

Neemt een muddeken *Olie van Olyven*, een muddeken *Brandewyn*, met dry *doyeren van Eyeren* onder malkander geklopt tot een dranksken, en ingegeven twee-mael dags; dit heeft'er vele en menigmael geholpen.

Noch een ander.

Neemt een muddeken *Raep-olie*, en voor dry stuyvers *Safferaen*, met eene pinte goed en versch *Bier*; dat ingegeven, en een van de verkoelde klifsteering ingespuyt van achter.

Een ander voor het zelve.

Neemt een half pinte *Olie van Olyven*, met een muddeken *Brandewyn*, en een lood *Veneetschen Driakel*, wel onder malkander gemengd en ingegeven, dry dagen naer malkander, heeft'er zeer vele geholpen. Maer men moet geduriglyk *Roggen-* ofte *Gersten-meel* met *Honing* laeten

drinken; ofte anders goed *Bier* met *Roggen-brood* gekruymeld onder malkander, en laeten dat zoop-eten, is mede zeer goed.

Een ander.

Neemt een once *Schamonie*, ingegeven met een glas warm *Bier*, en des anderendags een half lood *Rabarber*, wederom met *Bier* en een weynig *Olie van Amândelen*, is zeer goed en dikwils geprobeerd, en men moet altyd voerren *Roggen-brood* met *Bier* nat gemaekt, om te verkoelen.

LI. HOOFD-DEEL.

Als een Peird Veeren ofte Vergift geeten heeft.

NEEMT een once *Orvitaen*, met eene pinte *Wyn* ingegeven, en warm toegedekt, en laet het drie uren zonder drinken.

Een ander.

Neemt *Wyn-ruyt* en *Lawas*, van elks een half hand-vol; *Azyn* en *Lyn-zaed-olie*, van elks een muddoken te famen tot eenen drank, de kruiden kleyn gekapt en te famen ingegeven.

Noch een ander.

Neemt een hand-vol *Salie* gekokt met een half pinte *Zoete-melk*; dit te famen gekokt zynde moet daer in gedaen worden een half vierendeel *Boter*, en laet het daer in smelten met een lood *Suyker* en een half once *Zevenboom*, fyn gestooten, dit te famen ingegeven.

Een ander.

Neemt een once *Veneetschen Driakel*, een half pinte *Olie van Olyven*, en een halfjen *Brandewyn* onder malkander gemengd, en dat ingegeven.

LII. HOOFD-DEEL.

Een Zwam oft Legen te verdryven.

DEZE zwammen komen aan de voorbeenen, boven aan de wezels; deze moetengeöpent worden, en dan gebrand met een dik knoop-zyser, zoo lang tot dat de dikke zwam van binnen heel verbrand is; hoe harder gebrand, hoe eerder genezen; eerst met *Boter*, tot dat de wonde klaer is, aldan met andere heel-zalven genezen, gelyk andere wonden. Deze zwammen komen van 't liggen op de hoef-yzers, ofte ook wel op de steenen.

LIII. HOOFD-DEEL.

Dikken Hak te verdryven.

DIE dikke hakken, die men gemeynelyk schytkhakken noemt, komen de Peirden gemeynelyk van gestooten ofte geslagen, ofte dat die zelve achter uyt slaen ergens tegen aan, dat het komt te zwellen, en dat de zenuwen van binnen beginnen te leken, dus dat het vol water komt; zoo lang als daer niet anders in is, kan het alleen met smeiren geholpen worden, maer het moet met den eersten geschieden, ofte anders zoo wast daer zwammig hard onnatuerlyk vleesch

van binnen in; als dat daer in gewaffen is, dan wilt het met smeiren zelden vergaen. Men moet dan tot het brand-yzer komen; maekende eerst een gatjen in den ondersten kant, achter aen zoo groot dat men daer eenen vinger in kan steken, neemt dan een heet yzer, daer aen het een eynde eenen dikken knoop aen is, dat past in het gat kan, en brand het van binnen redelyk hard; het yzer moet dry ofte vier-mael heet gemaekt wezen. Zomtyds komt'er iets uyt gelyk kuyt van haring, dan moet het maer maetelyk gebrand worden, en niet zoo hard als of dit niet te voorschyn quam. Als het half genezen is, en noch niet dun genoeg word, zoo moet het weder gebrand worden; maer wacht de buytenste zyde, dat de huyd niet veel brand om geen kaele plekke te houden. De opening dus met branden gemaekt zynde, moet met de wonde eerst met *Boter* eenige dagen toe proppen, tot den brand uytgevallen is, en dan de wonde geheeld met *Egyptiacum*, ofte met *Zegel van Nachtschaede* daer in gespuyt, ofte met een pluymken daer in gestreken; en als het begint toe te gaen, dan wat poeder daer op, dat het vleesch niet te hoog wast.

Men moet de dikke hakken eerst probeeren met smeiren. Neemt *Olie Petere*, met *Olie van Lateribus*, en *Olie van Nardus*; deze olien onder inalkander gedaen, daer alle dagen mede gesmeirt; en of het gebeurde dat het met dit smeiren niet wilde genezen, dan moet het met voorgaende brandinge geholpen worden.

L I V. H O O F D - D E E L .

Voor de dolle Kollen.

DEZE ziekte is eene groote verstoppinge in de herffenen, waer door de herffenen zoo zyn bedwelmd, dat de Peirden zuyffelen of-ze dronke waeren, ja vallen en tuymelen op en neder, en liggen zomtyds zoodanig of-ze al half dood waeren. Het is een zwaere ziekte, die door grooten brand ontstaet, welken met de waeffem uyt het lichaem nae het hoofd vliegt, en de herffenen verbrand; nochtans als men daer wel mede om-gaet, zyn'er vele genezelyk. Het is ten eerften noodzaekelyk, dat men wat wel bloed aftrekt; en zoo men de gelegendheyd heeft, en den tyd het toelaet, is het noodig het Peird in de weyde te brengen voornaemendlyk des nachts, doordien-ze geene bedompndheyd van de ftallen kunnen verdraegen; want het is my menigmael gebeurd, dat het ons onmogelyk was die in de weyde te krygen, alzoo-ze al half dood fcheenen te zyn. De zoodanige hebben wy menigmael op hordens geleyt en tot in de weyde gefleept, en aldaer eenen pael in de aerde geflagen, niet hooger als gelyk met de aerde, met eene fterke touwe vast aen den pael, en aen den hals, en lieten die dan zoo liggen. In de neusgaten wierd gefpuyt een halfjen *Wyn-azyn*, met een half halfjen *Olie van Olyven*, en een dragma fyn geftooten *Peper*, met een weynig gemaelen *Mofiaerd*, dit in twee reyzen 's morgens

en 's avonds in de neus-gaten gespuyt; doet *Rogge-meel* in 't water, en laet het daer van drinken. Als het wat begint by zyn zelve te komen en te bedaren, en op te staen, dan moet men dit volgende ingeven. Neemt een muddeken *Azyn* met een halfjen *Olie van Olyven*, en een tinnen lepel vol *Suyker*, dat ingegeven, en 's anderendags noch eens den zelve drank. Als men zomtyds ziet, dat het mogt noodig zyn eenige dragten te maeken, zoo kan men wel aen den hals achter de ooren een wortelken van *Vyfvinger-kruyd* steken, 't welk eene goede dragt maekt: ik hebbe'er menige genezen zonder dragten, maer men moet dit altyd trachten buyten huyze te krygen, want de locht helpt veel; is het zomer, dat het over dag te heet is, zoo moet men die over dag op stal en des nachts daer buyten brengen. Is daer noch meer noodig, dan is het *Diapent* ook mede zeer goed ingeven; maer eerst gekokt met *Bier*, eene once daer van in eene pinte *Bier*, en dikwils wat in den neus gespuyt, gelyk ik hiervooren gezeyt hebbe; en laet het drinken *Roggen-meel* met *Honing* in 't water gedaen.

L V. H O O F D - D E E L.

Voor de Kramp in de Beenen.

HET gebeurt veelytyds, dat de Peirden de kramp in de beenen krygen, besonderlyk in de achter-beenen, ja dat dan de Peirden zoo styf blyven staen, dat het schynt niet mogelyk te zyn van de

plaetse te krygen; men moet alsdan ook zorge draegen, dat zy haere beenen niet breken in 't omkeeren, alzoo 't dit licht kan gebeuren, want zy kunnen 't zelve been, daer de kramp in is, zoo min als een houten been bewegen. Men zal voor eerst de minste moeyte zoeken, 't welk veeltyds gelukt; neemt twee sterke mannen, aen elke zyde van 't hoofd eenen, en zet het Peird met groote kracht achterwaerds; slaet het met een bolle-pees ofte met eenen stok voor 't hoofd, ofte voor de borst, ofte voor de beenen, en door deze geweldige achterwaerds dringende force, is het dikwils los geraekt. Zoo dat niet lukken wilde, het welk zelden gebeurt, alsdan in den nood-stal gevoerd, en het quaed been met eene touw opgenomen, en de touwe over het lyf vast gemaekt, en laet het dan zoo met groote force springen, 't zal mede los worden; alsdan het been gesmeird met *Terpentyneolie*, en wat gewandelt. Men kan het noch op eene andere wyze zoeken. Als men op eene hooge oft bergachtige plaetse is, zoo moet men 't Peird met geweld dwingen om achterwaerds te gaen; dit is wel eenen van de beste middelen om los te krygen: alzoo het door de kracht gedwongen word, dat de pezen weder uyt-rekken.

Balsen tegen verkrompene ofte opgetrokkene Pezen en Zenuwen.

Neemt in den vroegen Zomer de uyt-spruyt-sels van *Genever-boomjens* twee à dry pond, stoot-ze in eenen marberen mortier zoo week.

als pap, mengt hier onder twee ponden versche *Boter*, zet het in eenen pot op het vuur en laet het ontrent een quartier-urs sterk opkoken; zet het dan af en ontrent koud geworden, zoovringt het door eenen doek. Zet dan deze doorgevronge *Boter* (die nu groen moet zien) weder op het vuur, doet'er op nieuws twee ponden van de genoemde gestampte spruytjens in; en noch een quartier-urs opgekocht en doorgevrongen, is eenen uytnemenden balssem tot deze quaele. Het gebruyk is, dat gy eerst met eene drooge hand de beledigde partye zoo lang strykt en vryft tot dat-ze wel warm is; neemt dan een broksken van dezen balssem in de hand en vryft het zeer sterk in: dit twee à dry-mael dags gedaen twaelf à veerthien dagen achter malkander zal zekerlyk beterschap geven.

LVI. HOOFD-DEEL.

Voor gezwollene Beenen ofte anderzins.

HET gebeurt veelyds, dat een Peird geslagen ofte gestooten word en dan daer eenige gezwollen overblyven, die niet wel willen weggaen, neemt dan *Litargerium Aureum*, *Rôbbelus*, en *Vitriol*, van elks even-veel, kleyn gestooten; dit gemengd met *Honing* en *Brandewyn*, en dan daer mede gesmeird.

Voor Gezwollenen, die oud en hard zyn.

Neemt *Quik-zilver* gemengd en gedood met *Terpentyn*, doet daer onder fyne gestooten *Litargerium* en *Bolus*, laet dit daer vyf à zes dagen

op; als het dan daer af is, moet men het noch wat smeiren met *Reufel* en *Quik-zilver* onder malkander gemengd tot zalve; want dit doet dissolveeren en verzachten alle verouderde en verharde gezwellen.

Noch een ander.

Neemt *Wyn-moer* onder van het vat, 't zy roode oft witte, doch de roode is wel de beste, wanneer men die kan krygen, twee kannen, laet die zoetjens koken, en doet al roerende daer onder een pond *Tarwen-meel*, met een pond *Honing*, en een pond bruyne *Zeepe*, laet dit al roerende koken tot dat het bequaem is, gebruykt het zoo warm als't het lyden kan: maer men moet toezien, dat men 't niet brand.

Voor het zelve.

Neemt een half pond *spaensche Zeepe*; schrabt die heel fyn in een muddeken *Brandewyn*, klopt dit onder malkanderen in eenen pot tot zalve, en dan gebruykt.

Voor het zelve.

Neemt *Koe-mist* met oude *Boter*, en *Brandewyn*, onder malkanderen gemengd, warm gemaakt en daer op geleyt.

Voor het zelve.

Neemt *Lyn-zaed-koeken* gestooten een pond, *Roggen-meel* twee pond, *Bloemen van Camille* fyn gestooten, *Venegriek* een lood gestooten, *Róbbólus* een lood, en een muddeken *Lyn-zaed-olie*, kocht dit tot dikken pap, met half kleyn *bier* en half *wyn-azyn*, en wel gekocht zynde, legt het daer warm op.

Voor gefwollene Beenen.

Neemt *Kley-aerde*, *Zout* en *Wyn-azyn*, onder malkander gemengd tot pap, dan daer de beenen rondom mede beftreken zoo dik als het daer op kan, en dat al dikwils ververfcht, trekt krachtig uyt.

Noch voor gefwollene Beenen.

Dewyl de gefwellen zeer verfcheyden zyn, en dat men zommige met kleyne remedien wel dikwils zoude kunnen helpen, en aen zommige Peirden wilt men zomtyds niet veel kosten doen dewyl men zomtyds op plaetsen is, daer men alles na zyn genoegen niet kan hebben: derhalven zyn hier toe veelderhande medicamenten, en deze zeer goed, neemt twee pond *Tarwen-meel*, breekt dat met *Wyn* oft *Water* in eenen ketel oft pot tot pap, doet dan daer noch onder een half pond *Bolus*, met een pond *Honing*, laet het zoetjens te famen koken, doet daer noch by een half pond zwart *Pek* al roerende, tot dat het wel door malkanderen gekokt is, doet daer dan noch by een half pond *Terpentyn*, *Commyn*, *Olie van Bayen* en *Dealthea*, van elks twee oncen, een once *Draeken-bloed*; *Laurier-beeffen*, *Venegriek* en *Lyn-zaed-meel*, ook van elks twee oncen, met een once *Spyk-olie*; laet dit alles onder malkanderen koken, en men moet daer even zoo veel *Wyn* oft *Water* by doen, dat het zyne behoorelyke dikte houd. Dit als eene fchorfe daer op gefmeird; deze medicamenten zyn wat kleefachtig; wanneer'er dit dan eenige dagen op

gelegen, en zyn werk meeft gedaen heeft, neemt dan wat *Lamp-olie*, en maekt die warm, smeirt het dan daer mede, zoo weekt het wederom los, en wafcht het dan met pisse.

L V I I . H O O F D - D E E L .

Voor gedrukte Peirden, door Zadel ofte ander Tuyg.

ALZOO het veelyds komt te gebeuren, dat de Peirden gedrukt worden met de zadel ofte andere tuygen, komende veelyds door onvoorzichtigheyd; want als imand op reyze gaet, zoo dient dan voor eerst en voor al zorge gedraegen, en met voorzichtigheyd daer op gelet te worden, of de zadel wel op het Peird past, 't zy die oud, ofte nieuw is; het welk het besonderste is, dat de zadels voor op de schoft niet komen te gronde te gaen, dewyl een Peird aldaer op het alderminste geene drukkinge ofte eenige force lyden kan, om dat aldaer de bewegende actie continuëlyk moet gaen, en die plaetse met weynig vleesch bedekt is; terwyl dit gestel met het gebeente, en vele zenuwen en aderen te samen is aen malkanderen gebonden, zoo dat-ze op die plaetse zeer weynig deksel hebbende, d'alderminste quetsinge niet kan verdraegen. Als het dan gebeurt, dat het op de schoft word gedrukt, is het veel gevaerlyker als op andere plaetsen, die dan maer vleesch-wonden genoemt worden, en kunnen met veel minder moeyte genezen worden, als de gene daer wy eerst van hebben gesproken. Dit is dan dat ik voornaemendlyk

raede wel op de zadel te letten, by voorbeeld : als men eerst op de reyze gaet, het Peird is dik en rond, de zadel is wel gevold, maer de Peirden worden dunder en verminderen, het kuffen ofte het opvolfel van de zadel pakt op malkanderen, en zoo gaet alsdan de zadel te gronde : derhalven zoo is dit de meeste voorzichtigheyd en konste, gedurig daer op te letten en daer nae te zien : Als men begint te bemerken, dat het dan begint te zakken, zoo moet men daer daedelyk hulpe toe zoeken; zomtyds is 't op den weg ofte op de reyze dat men geen Zadelmaeker kan bekomen, dan moet men het met hoey, gars oft strooy tusschen den zadelboom en het kuffen opvullen, gelyk men zal oordeelen noodig te zyn, en zoo doende kan men honderde diergelyke accidenten voorkomen, die anders zouden komen te gebeuren, en waer door menig Peird word bewaert, zoo dat den ruyter zyne reyze niet vermaek kan doen; dit is alleen gezeyd om zulks voor te komen. Maer als men het accident gewaer word, zoo moet het even-wel geholpen worden; doch daer is een groot onderscheyd tusschen de wonden op den rug ofte op de ribben, ofte op de schoft, gelyk hier vooren is verhaeld.

Gedrukt op de Schoft.

Als een Peird voor op de schoft gedrukt en gezwollen is, en men noch niet recht kan bemerken of het dienstig is geopent te worden ofte niet, zoo zal men voor eerst daer op leggen dit volgende : neemt *Brandewyn* en *Olie van*

Olyven, van elks de helft, en daer van zoo veel quantiteyt als'er toe noodig zal zyn, na dat het gezwel groot ofte kleyn is; klopt dit onder malkanderen, met een weynig *Róbbólus* daer onder, en als het zelve wel onder malkanderen is geroert en geklopt, doet daer een deel werks in, nat gemaekt, tot dat het door-nat is, legt het zelve daer heel dik en vet op met eenig deksel, op dat het daer wel mag blyven liggen tot des anderendags, dan zal men beginnen te bemerken of 't zal moeten worden geopent ofte niet. Als gy bemerkt, dat het zal moeten worden geopent, zoo moet zulks na de konst geschieden: geopent zynde is 't noodig te sondeeren wat holligheden daer onder zyn, en dan kruyswys geopent, zoo verre als het onder het vel gaet, snyd dan de vier hoeken heel glad af, zoo verre het los is, op dat gy eene vlakke wonde mogt hebben; want die wonden, welke op den rug eenige holligheden hebben, zyn zeer onzeker, maer vlakke wonden zyn best en eerder te genezen. Neemt dan zoodanige zalve als hiervooren wegens de Wonden beschreven zyn; eerst van de zachte, en dan van die wat meer opdroogender zyn. Nu, aengaende van de andere drukkels op den rug ofte op de ribben, als die ook mede groote gezwellen mogten hebben, gelyk het dikwils gebeurt, die worden noch dikwils verdreven zonder snyden, met eenige pappen ofte zalven. Het is ook zeer goed gebruykt *Koe-misi*, *Brandewyn* en *Boter* in eenen pot warm gemaekt, en heet op de gezwellen

geleyt; ook is geheel goed eenige andere pappen, gelyk hier-vooren van de Gezwellen geschreven staet; doch indien zy moeten worden geopent, zoo moet men, als voorzeyd is, die trachten vlak te maeken, zonder dat'er eenige holligheden mogen onder schuylen; dit is de beste pratyke, die men daer in kan gebruyken, en is ook de zekerste wyze. Men kan de genezinge bevoorderen met zalven ofte poyers, en met het uytwasschen van het zap van groene kruyden; als naemendlyk *Nachtschade* en *Schelkruyd*, gestampt in een vyzel, en door eenen doek gedaen; en dit volgende poeyer, 't welk ook goed is, dan gebruyk: Neemt *Steen-kalk* met *Honing*, gemengd tot deeg, en dan in den oven geleyt met het brood, laet het hard bakken, en dan fyn gestooten.

Een ander voor het zelve.

Als de plaetsen niet veel doorgebroken zyn, neemt *Campher* een achstedeel loods, *Ceruys* en *Bolus* elk een vierde loods; *witte Precipitaet* een zeffthiende loods, *Olyf-olie* zoo veel genoeg is, om'er een smeirzaem zalfken van te maeken: hier mede twee-mael dags gesmeird.

L V I I I . H O O F D - D E E L .

Kreupel in de Borst.

DE kreupelheyd in de borst word genoemt by zommige Bouchlam, andere Bouchwinde; deze kreupelheyd kan komen aen de Peirden

op verscheyde wyzen; eerst zoo kan het geschieden, dat een Peird loopt ofte gereden word tegen eenen pael ofte boom, en zyn zelven heel hard komt te forceeren, waer door de binnenpartyen beledigt worden en eenigzins uyt de plaetse gezet en gekneust worden, en dan daer door kreupel word. Andere krygen het, dat zomtyds de zadelboomen van de zadel schieten, ofte vry veel nae vooren van het Peird glyen, alsdan komt het gewricht van het schouder-blad heel hard tegen den boom van de zadel, en word door het lang ryden zoo geforceert en verhit, dat de zenuwen opdroogen en opkrimpen. Andere kunnen het krygen in eenige flooten, ofte met over de zelve te springen; andere worden van andere Peirden gellagen: deze schynen wel eenerleye accidenten te hebben, doch daer is veel onderscheyd in, alzo zommige eene opdrooginge aen de schouder-blaren krygen, zomtyds aen de zyden, zomwylen aen beyde zyden; als men dat gevaer word, zal men dit een weynig op eene andere wyze tracteeren, als wel de andere, die men uytwendig niet zien kan, waer uyt dat het spruyt.

Ten eersten dan voor de gene daer men de verkrimpinge ofte verdrooginge bemerkt, zal men nemen een groot gewigt ofte grooten steen, ofte grooten kanon kogel, en het Peird op eene zyde nedergeleyt zynde, met de quaede zyde boven, moet men dan zoo hard vryven als het mogelyk is, hoe langer hoe beter; slaet dan die plaetse vol met vliemslagen, en smeirt het daer-

naer eenige dagen achter-een met zalve, gemaekt van *Dealthea*, *Popelioen*, en *Olie van Bayen*, onder malkander gesmolten, en warm daer op gesmeirt. Wanneer 't eenen tyd lang gebruykt zynde, niet komt te veranderen, ofte dat men geene beterfchap verneemt, zoo zal men nemen een half pond *Boter*, met een once *spaensche Vliegen*, gekokt, ende het Peird eerst het beste voor-been opgenomen met eene touwe, den voet ofte aen de knie vast gebonden; en laet het dan op het quaed been zoo veel springen en loopen in de ronde tot dat het lustig zweet, het welk men noemt droog zwemmen, en als het Peird dan zoo warm gesprongen is, dan in de borst gelaeten, en met het zalfken van *Boter* en *spaensche Vliegen*, heet en warm mede gesmeirt; dit zal zeer hard trekken en zwellen, doch dit moet zoo lang geworden tot dat de vochtigheyd, die van de zalve komt, begint op te houden, dan afgevreven, en weder op nieuws gesmeird gelyk te voeren, doch men moet noch eenige dagen wat stoven.

Noch voor Kreupel in de Borst.

Alzoo deze kreupelheyd in de borst zeer wonderlyk en veeltysd onbegrypelyk is, dewyl die plaetse zeer dik is, waer door men quaelyk weten kan of het schort in de zenuwen van binnen ofte van buyten, indien het schort in de onderste en inwendigste deelen, zoo is't niet mogelyk, dat d'alderbeste zalven zoodanig zouden kunnen penetreren tot den grond toe,
gelyk

gelyk zulks zoude moeten behooren; derhalven moet men daer toe op hope gebruyken den besten middel. Terwyl nu dit gebrek en des zelfs oorzaeke zoo verschillend is; en men niet zeker weten kan hoe-ze zulks gekregen hebben, zoo is 't niet quaed, dat men-ze dien drank ingeeft, die voor de vervange Peirden hier-vooren geschreven staet, en dan mede wel hard in de borst gelaeten, en aen de zyde daer het kreupel is, moet men midden in de borst door het vel een gatjen maeken, en daer in steken een pypjen ofte een stuk van eene tabakpype, en de geheele borst opblaezen; dit opgeblaezen zynde, moet men daer in gieten warme *Olie van Camille*, *Olie van Roozen* en van *Consolida*; als men dan zoo eenige dagen heeft gedaen, moet men aen den ondersten kant eene openinge maeken, op dat de materie kan uytloopen, anders zoo trekt men ook wel twee hayre zeelen daer door, alwaer men oordeelt dat het noodig is, en laeten alzo de materie acht ofte veerthien dagen uyt draegen en afdroogen; om de voeten te verkoelen zal men de zelve alle dagen met *Koe-mist* om slaen.

Noch eene Zalve voor het Bouchlam.

Neemt *Olie van Pieren*, *Olie van Bayen*, *Lynzaed-olie*, *Spyk-olie*, *Terpentyn-olie*, *Peter-olie*, *Popelieven*, *Olie van Camille*, hier mede acht dagen gesmeirt, en dan daer-naer noch acht dagen gestoft met gekokte stofkruiden; is ook mede zeer goed, dat men neemt gebrande *Hout-asschen*,

die in *Wyn-azyn* gekokt is, en daer mede gewasschen.

Eene andere wyze.

De Bouch-ader geopend zynde, laet het redelyk bloeden, daer-naer de borst gesmeird met *Bar-olie*, *Peter-olie*, *Terpentyn-olie*, *Lorbren-olie*, van elks even-veel; indien het wat te sterk is, kan men het wat verzachten met een weynig *Boom-olie*. Hier zeer warm mede gesmeird, en met een heet yzer ingedroogd, op dat de kracht der olien te beter kan indringen.

LIX. HOOFD-DEEL.

zwe Voor Steen-gallen in de Voeten.

HET gebeurt veeltys, dat de Peirden kreupel zyn van steen-gallen; al hebben zy goede voeten, nochtans zyn die daer in verborgen, gelyk ik honderde maelen gezien hebbe; niet-tegenstaende andere oordeelden, dat het haer in de borst hield. De oorzaeke waer uyt die spruyten is zeer verscheyden, zommige uyt dwang van de yzers, andere uyt verbrand bloed, andere uyt de natuer; daerom is 't noodig als de Peirden kreupel zyn, dat men neirftig zoekt, en als men die vind, moet men die tot den grond toe uytweiren, en gemakkelyk doen beslaen; neemt dan bruyn *Suyker-Kandys*, legt dit daer op, en met een heet yzer twee à dry-mael ingebrand, en dan weder verzacht met *Terpentyn* en *Raep-olie*.

zwe

zwe

L X. H O O F D - D E E L.

Noch voor Steen-gallen.

ALS de steen-gallen wel uytgeweird zyn tot den grond toe, moeten die verscheyde dagen met *Terpentyne-olie* gesmeirt worden, 't welk zeer goed is om te verdooven: dit dus eenige dagen achtervolgd hebbende, smeirt daer gesmolten *groen Was* op, en laet het daer op zitten. Het gebeurt veelyds dat de steen-gallen door senyn ofte door andere quaedaerdigheyd komen te zweiren, 't zy van onder oft van boven, dan is den besten raed ten eersten de zoöl uyt te nemen, op dat den voet lucht mag krygen, en dan van boven daer eenige openinge gemaekt hebbende, de zalve *Egyptiacum* met werk daer op geleyt; en als het niet genoeg wilt droogen, doet daer wat gebranden *Aluyn* op.

Noch voor de Steen-gallen.

Men moet de voeten wel dun uytfsnyden op de steen-galle, en dan bruyn *Suyker-kandys* met een heet yzer daer op gebrand, twee à dry-mael als 't beslagen word, zy verdwynen.

L X I. H O O F D - D E E L.

Voor Spykers ofte Nagelen in de Voeten getreden.

HET gebeurt veelyds, dat de Peirden eenige spykers ofte nagels in de voeten treden, het welk zomtyds van weynig belang is, maer ook

dikwils groote, zwaere en gevaerlyke acciden-
ten mede sleept; want als de quetsure tot in 't
vleesch, het welk het koot-been ofte andere
bedekt, en de eyndens der zenuwen beschermt,
komt door te gaen, zoo veroorzaekt zulks veel-
tyds eene ontlekinge van 't zenuw-water, en
geeft eene onlydelyke pyne. Den gereedsten
middel is de zoël uyt te nemen, en indien de
wonde wat te veel komt in den voet toe te
zwellen, gelyk veelytyds en gemeynelyk gebeurt,
zoo moet men ten eersten een stuksken *Mer-
curium Sublimatum* daer in steken om eene ope-
ninge te maeken, om daer wat in te kunnen
gieten; en zoo haest gy eene openinge hebt,
neemt dan *Olie van Roosen* met een weynig *Was*
onder malkander gesmolten en daer in gegoten,
en eene plaester met *Basilicum* daer over henen
geleyt, en voord de zoël over-al met *Terpentyn*
beleyt. Om den brand uyt te trekken, moet
den voet dik met *Koe-mist* gebonden worden;
en als de wonde dan niet tot beteringe komt,
en het zenuw- oft lede-water niet wilt ophou-
den, zoo is'er noch eenen naederen hulpmiddel:
Neemt een weynig *Katoen*, maekt daer een
wieksken van nat in *Terpentyn-olie*, steekt het
van boven tot beneden in de wonde, laet het
zoo wat dik boven op de wonde slaen, steekt
het dan in brand, en laet liet in de wonde bran-
den, giet'er dan wat *lamp-olie* in en boven op,
het zal stempen; en als de wonde genegen is
van boven toe te gaen, en eng word, zoo moet
men daer weder wat *Mercurium* op doen.

Eene andere schoone Wond-plaester.

Smilt een pond *geel Was*, en acht lood *Terpentyne*, mengt daer by twee lood *Olie van Olyven*, en twee lood fyn gevreven *Cinaber* ofte *Vermilioen*, dit koud geworden kan men daer rollen oft koekjens van maeken en tot het gebruyk bewaeren, blyft lange jaeren goed. Als men 't gebruyken wilt, smilt een weynig in eenen lepel en giet het zoo warm in de wonde: om 't zelve wat vlugger te maeken, en tot zuivering der wonde, kan men'er by 't gebruyk eenige druppelen *Geest van Lepelbladeren* by doen.

L X I I . H O O F D - D E E L .*Voor de Leeft.*

DE *Leeft* is een accident, komende in de achter-beenen van de *Peirden*, onder den hak achter op de schenkel, zynde eene dikte een weynig bolachtig, maer niet heel zacht, 't welk de *Peirden* doet hinken; deze moet op de zelve wyze geholpen worden, gelyk hier-vooren van de *Overhoeven* geschreven staet, eerst met wat te kloppen, en dan met heete *Olie van Bayen* al ziedende daer op gedaen; men moet eerst daer wat vliem-flagen in doen, gelyk'er van de *Overhoeven* geschreven staet: want het is eerst eene vochtigheyd, die zig uyt de zenuwen daer zet en door den tyd hard word: zy kunnen alle alzo verdreven worden, en genezen op de zelve wyze gelyk de *Overhoeven*.

L X I I I . H O O F D - D E E L .

Voor Raspen aen de Beenen.

DEZE Raspen komen uyt haer zelven, en is eene vochtigheyd, gelyk douw, de welke uyt de gewrichten te voorschyn komt zoo wel voor als achter aen de beenen, en deze vochtigheyd maekt haer zelven gelyk als harde reuven; men kan-ze met deze zalve genezen. Neemt oud *Spek*, smilt dat in eene panne op 't vuur, giet het dan op koud water, laet het koud worden, en het water daer schoon afgedaen; neemt dan een pond van 't zelve, en een half pond *Bos-kruyd*, met een once *Spaens-groen* fyn gestooten, roert dit alles met den stamper in den vyzel onder malkander tot eene zalve; hoe deze zalve ouder is, hoe die beter is: en als het daer mede gesmeird is, moet men 't vier ofte vyf dagen laeten gaen zonder ied aen te doen, dan vallen de reuven af, en als 't wederom droog is, noch eens; men zal het zelden dry-mael doen, ofte het is genezen.

Een ander voor het zelve.

Neemt een once *Olie van Olyven*, met een half once *Bloem van Zwavel* onder malkander gemaekt tot een zalfken, en daer alle twee dagen eens mede gesmeird, tot dat het genezen is.

Een ander voor het zelve.

Neemt een pond *Verkens-reusel*, het welk eerst gesmolten is, en dan vier lood *Quik-zilver*, eerst

wel gebroken met speekfel in een flesken, en dan gemengd onder malkander tot een zalfken; men moet de *Quik-zilver* met speekfel wel breken, en dan onder-een met den *Reufel* mengen; dit is eene goede remedie.

L X I V. H O O F D - D E E L.

Voor Bloed-piffen.

ALS een Peird ofte Beeste bloed pift, het welk veeltyds komt, dat de beesten overvloedig van bloed zyn, ofte dat het gekomen is door groote force van loopen ofte ryden, 't zy dan gekomen door wat oorzaeke het mag zyn, het moet wederom herstelt worden; zoo moet men ten eersten laeten in de spoor-ader aen den buyk, en dan ingegeven als volgt: neemt een lood *Nardus-zaed*, ofte by gebrek van dit, neemt *Zaed van Sellery* en *Lawas-zaed*, van elks een half lood; *Olie van Olyven* en *Wyn* van elks een muddeken, onder-een gemengd, koud ingegeven; 's anderendags noch eens gelaeten aen den hals ofte aen de borst; ofte kocht wat *Hoender-mijt* met *Bier*, geeft dit het Peird in, het geneest; ofte anders *Spek-wortel* met *Bier* ingegeven.

Noch om in te geven als het noodig is.

Neemt *Cremortartari* en *Olie van Olyven*, van elks een once, dit met een half-pinte *Bier* ingegeven.

L X V. H O O F D - D E E L.

Om het bloed te ftempen van 't Laeten ofte Quetsuren.

ALS het is van 't laeten, 't zy aen de borft, den hals, ofte aen den buyk, ofte elders waer het mag zyn, fteekt eene naelde ofte fpilde dweirs door de huyd daer het gelaeten is, bewind het met eenen zyden ofte anderen draed, ofte met een Peirds-hayr rondom, laet het ftaen tot 's anderendags, doet het dan los. Als het komt van quetsuren, 't zy gehouwen oft geftoken, ofte wat het zoude mogen wezen, neemt *Bovift*, ofte anders opgedroogd *Duyvels-brood*, en in de wonde gedaen, met eene fterke comprefse daer op gebonden, het ftempt: ofte anders neemt *Tarwen-meel*, en dat met kracht in de wonde geleyt, zoo dik als men kan, en met eene fterke comprefse, en de bindinge Jaer in gehouden, is goed; ofte neemt *Brandenetelen* gehaekt en in de wonde geleyt, ftempt datelyk; *Róbolus* in de wonde gedaen, en dan met werk daer op vast gebonden, is mede goed, maer als het zonder *Bolus* gefchieden kan, is het beft; want *Bolus* maekt de wonde brandig, zoo dat men wel eenen dag oft twee noodig heeft, eer men de wonde weder op haer ftel krygt; want naer het gebruyk van den *Bolus*, wilt de wonde niet wel draegen.

L X V I. H O O F D - D E E L.

Quetsure in den Mond.

HET gebeurt dikwils dat de Peirden eenige quetsuren in den mond krygen, zommige van quetsen, andere van groot fenyn, andere van den water-kanker; deze bovengezeyde zyn noch al genezelyk: ten eersten voor quetsuren, wascht de wonden met een weynig zout *Water*, en droogt de zelve dan wel uyt; neemt daer-naer *Honing*, met een weynig *Azyn* gemengd, en daer op gefineird, geneest alle wonden in den mond; maer of het quam van eenige quaede verrottinge, het welk men den water-kanker noemt, zoo moet men die plaetse eerst wel hard vryven met poeyer, gemaekt van witten gebranden *Vitriool* en gebranden *Aluyn* onder-een, en des dags eens sterk gevreven, daer naer den mond weder uytgewasschen met *Azyn* en wat gestampt *Knoflook* daer onder, dat dan met een popken aen een stoksken, ofte met een doeksken den mond schoon uytgewasschen, en den mond met *Honing* gesmeirt, om te verzachten; dit eenige dagen gedaen, geneest.

L X V I I. H O O F D - D E E L.

Egels-voeten.

DAT zyn die, de welke zoo struffig overeynd staen, en altyd zoo rappig en morkig zyn; ten eersten bind daer op, verscheyde dagen, wat

Menschen-drek, en dit gedaen zynde, bind daer eenige dagen wat *Spek* op, en alle dagen met *Looge* tot den grond toe schoon afgewasschen, en daer-naer met de groene *Wond-zalve* voords genezen, welke hier-vooren is gemeld. Als dit niet genoegzaam zoude helpen, neemt een once *Cantharides* ofte *Spaensche Vliegen*, met een vierendeel *Boter* gekokt, daer mede gefmeird drymael, en laet het dan geworden eenige dagen, tot dat de reuven van zelfs afvallen; dan voords met de voorschrevene groene *Zalve* genezen.

LXVIII. HOOFD-DEEL.

Hoorn-Zalve.

DAER worden gemeynelyk vele hoorn zalven gemaekt van verscheyde soorten; de eerste, die zeer geprezen word van vele menschen, is: neemt *Harst*, *Was*, *Terpentyn*, *Pek*, met *Lynzaed-olie* gekokt tot eene zalve.

Een ander.

Neemt *Vernis*, *Schaepen-ongel*, *Terpentyn*, *Teér*, en *Boom-olie*, van elks een vierendeel ponds, dit onder malkanderen gesmolten.

Een ander.

Neemt *Honing*, *Teér*, *Lynzaed-olie*, en *Was*, onder malkanderen gesmolten.

LXIX. HOOFD-DEEL.

Om Luyzen te verdryven.

NEEMT *Tabak*, kokt het met *Water*, en naer dat het gekokt is, doet het door eenen doek,

en doet daer wat *Arsenicum* onder, en wafcht het daer mede.

Voor het zelve.

Neemt *Ratte-kruyd* een once, gekokt met twee kannen schoon *Water*, en daer mede gekamt.

Voor het zelve.

Neemt *Spyk-olie* en fineirt daer mede; ofte neemt *Precipitaet*, een half lood, *Zwavel* twee oncen, *Reufel* twee oncen, gemengd tot zalve.

L X X. H O O F D - D E E L.

Van den Ouderdom.

DEN ouderdom te kennen is aldus : als een Peird word twee jaeren en half, zoo beginnen te wiffelen de vier tanden in het midden voor in den mond, te weten : twee onder en twee boven, zoo dat die vier tanden op zyne dry jaeren al gefchoten zyn, en al jonge tanden in de plaetse; en dan op zyne vier jaeren wederom vier, te weten : aen elke zyde van de nieuwe een onder en een boven; en dan op zyne vyf jaeren noch eens, de vier laeste aen by de hoeken, aen elke zyde een onder en een boven, zoo dat zyn dan de laeste, die voor-uyt den mond zyn; en dan op zyn zefde jaer, dan zyn alle de tanden volwaffen, maer de hoeken noch wat heel; op 't zevenfte jaer alle gelyk, maer op de hoek-tanden een zwart pleksken, en op de acht jaeren zyn-ze alle wit op de eynde, zoo dat dan de zekerheyd gedaen is, en dan voorder moet

men zig reguleeren aen de kroftanden en andere bezonderheden elk na zyn goeddunken.

L X X I. H O O F D - D E E L.

Voor de Varent.

DE Varent is een zeer quaed accident der Peirden, en komt op het hoofd, recht midden op, tuffchen beyde ooren, ofte aen beyde zyden achter de ooren; en ook mede aen beyde zyden op de fchoft, werpt het zyn zelve op met dikke gezwellen, heel fponfieus; dit zig zelve zoo eene wyle tyds verftoond hebbende, breekt zomtyds van zelfs door, doch moet ook zomtyds geopent worden, en is dan vol materie, het welk blyft draegen, gelyk eene continuële fiftel. Dit accident komt uyt eene overtollige vochtigheyd, het welk fpruyt uyt de zenuwen, en blyft aldaer hangen op de zenuwen, maekende op die plaetfe eene groote bederffeniffe en verrottinge in de zenuwen; alzo het fcherp heet water alfdan zoo byrchtig is, dat de zenuwen daer ontrent gelegen, op de eene ofte op de andere plaetfe komen te bederven en te verrotten. En dewyl de zenuwen van taeyen en fterken aert zyn, zoo kan het bedorven van het gezond niet afscheyden, waer door dit ongemak, de Varent, altyd niet op eendere wyze genezen word; want het is eene geheel andere zaeke als men in tyd daer in voorziet, eer het quaedaerdig alreeds tot in de zenuwen is doorgedrongen; ofte dat men van te vooren dit quaed komt te flutten,

eer dat het zoo verre komt; derhalven zoo zyn de medicamenten verscheyden. Want zoo lang het zyn zelven noch in de zenuwen niet heeft ingewikkelt, zoo kan het noch geholpen worden, met poeyers en dranken, om die opgezwolle bol- ligheyd en vochtigheyd wederom in te droogen, gelyk wy hier zullen toonen; maer als het zoo verre is, gelyk wy hier gezeyt hebben, dan kan het met die eerste niet geholpen worden, al had men de beste medicamenten en kenniffe van de geheele weireld; hierom komt het, dat'er menige bedrogen worden, dat zy zeggen gekent te hebben, die alle deze gebreken konden hel- pen met dranken, zonder met de handen daer aen te werken: maer zy zyn bedrogen geweest. Sommige zyn geneesbaer, maer niet alle; want ik hebbe daer vele voorbeelden by myne voor- gaende Meesters van gezien. Het eerste hulp- middel hier voor is, wel bloed te laeten, en dan genomen wit *Vitriol*, *Eleboris albi & nigri*, ofte zwarte en witte *Nies-wortel*, en *Zoet-hout*, van elks twee oncen; dit te samen in een lynen zaks- ken genaeyt, en in eene kuype met water geleyt, en daer van laeten drinken thien dagen lang, en als het water afgedronken is, wederom ander daer op gegoten.

Voor de Varent.

Naer dat dit voorschreven alzo gedaen is, en alles is ingedronken, en nochtans geene veran- deringe vindende, zal men dezen drank inge- ven: neemt gemaelen *Pok-hout*, *Zeven-boom* en

Kreften-oogen, van elks een once, te samen gekokt met twee kannen kleyn *Bier*, dit in dry deelen gedeeld zynde, en dat dry dagen naer-een ingegeven; en als men dan ziet, dat alle deze medicamenten niet helpen, zoo moet men vast besluyten, dat'er eenige haperinge aen de zenuwen moet wezen. Men moet dan op eene andere wyze nae de oorzaeke der quaelen zoeken, 't zy dan door corozyven, snyden, ofte branden, en dan zoo verre komende, dat men den rechten grond en oorzaeke komt te ontdekken, het welk gemeynelyk in de zenuwen ofte zomtyds wel in het been komt te geschieden, zoo moet men anders te werk gaen: is het dan in de zenuwen, zoo moet men het dood van het levende afsnyden, en die plaetse met eene brandinge van een heet yzer een weynig schroeyen, op dat het niet verder zoude voord-kruypen; want het branden dan beter is als het snyden ofte corozyven, ende zal beter separeeren: maer wat het vleesch belangt, om de eerste openinge te maeken, het moet gecorozyft worden. Dit doet men dusdanig: opent de plaetse, daer gy wilt zoeken, met een instrument, 't zy met een lancet ofte corozyf; neemt dan *Mercurium Sublimat*, de grootte als eenen knikker, en steekt het zoo diep als gy zoekt te wezen, laet het daer twee à dry dagen in zitten, tot dat het van zelfs los word; is het dan noch niet groot ofte diep genoeg, doet het zoo lang tot dat gy openinge genoeg hebt; en daer naer als gy op den grond klaer zyt, dan de wonde genezen met wieken, eerst

van *Basilicum* en daer naer met *Egyptiacum*, ofte andere goede heel-zalven ofte poeyers, gelyk men in andere wonden gewoon is te doen. Men neemt dan ook wel een lood witten *Vitriool*, met een half-pinte *Wyn*, laet het daer in smilten, vet het daer mede, en dan *Tarwenmeel* in de wonde gestroyt; op deze wyze zyn'er vele geholpen.

L X X I I I H O O F D - D E E L .

Remedie voor Spatten aen de Beenen der Peirden.

WAT aengaet de spatten aen de Peirden, zyn tweederley; de eene soorte word genaemt been-spat, ofte zoo zommige zeggen, koe-spat, de welke zyn zeer hard en droog; hier van zyn verschillende gevoelens, hoe en uyt wat oorzake die aen de beenen komen: men kan hier geene andere reden van geven, als by ondervindinge bevonden hebbe, terwyl zelfs Veulens oft jonge Peirden, die de moeders noch zoogen, hier reeds mede voorzien waeren; zommige aen een, en andere aen beyde de beenen. Men heeft'er andere gezien, die het gekregen hebben met groote force, met loopen en springen, dus dat die accidenten zoo wel uyt de nature als uyt groote force komen. Daerom moet men wel zorge draegen, als men jonge Peirden wilt aenfokken, dat men moet toezien, dat de oude daer niet mede besmet zyn: want het erft over, en het is een accident het welk alle Peirden, die het hebben, veel minder weirdig doet zyn,

Ant. J. D. Voss

ſchoon die nochte hinken ofte kreupel gaen; en zelden gebeurt het, ofte dat quaed volgt achter-aen.

De andere foorte van ſpatten zyn zacht en weekachtig, en worden genaemt bloed-ſpatten: de oorzaeke van deze is al mede veelyds uyt de nature; want alle de Peirden, die zoo bolachtig van beenen zyn, hebben den meeſten nood daer van; zomtyds met hard loopen ofte ſpringen en met groote force kan het al mede geſchieden, dat de zenuwen daer van berſten, en de uytpuylinge maeken; gelyk mede de boſſen in de knien, ofte ellebogen achter aen de beenen, die gemeynelyk op de zelve wyze veroorzaekt worden, als de zachte ſpatten. De gallen, die gemeynelyk onder aen de beenen komen, zoo wel achter als voor, worden uyt de zelve oorzaeke voordgebracht: naemendlyk zomtyds uyt de nature, en zomtyds door grooten arbeyd en geweldige force, zoo dat deze accidenten ontrent van eenderleye nature zyn met de voorgaende. Weſhalven al het gene voor de zachte ſpatten goed is, ook bequaemlyk voor de zachte boſſen en gallen, als ook voor de dikke hakken aen de achter-beenen, die men ſchyt-hakken noemt, kan gebruykt worden.

Remedie voor harde Spatten.

Neemt *Euforbium*, *Cantarides*, en *Olie van Laurieren*, van elks een once, met een lood *Harſt*; dit onder-een gefmolten tot zalve, deze daer op geſtreken, zoo dik als men met een warm mes
ofte

ofte met een ander plat spaenjen daer op kan
stryken, en dan een heet yzer daer tegen ge-
houden, dat liet heet word, en daer op laeten
zitten; 's anderendags wederom het zelve, tot
vier à vyf dagen lang, maer men moet eerst het
hayr glad afsnyden, op dat het daer des te beter
op kan blyven liggen. Dit dan vier ofte vyf
dagen gedaen zynde, moet met die plaetse alle
dagen wasschen met *Brandewyn*, tot dat het
wederom van buyten genezen is, en dan noch
acht dagen gesmeird met *Traen*. Of het dan ge-
beurde, dat het hinken noch niet wilde over-
gaen, zoo is de laefte remedie met een plat yzer-
ken op kant gebrand, en gebrand zynde, *Pek*
gesmolten, en ziedend heet daer op gedaen,
met een weynig *Werk* daer boven-over, laet dit
daer zoo lang op liggen tot dat het van zelfs
afvalt. Deze voorzeyde remedien zyn mede goed
voor Overhoeven, en kunnen daer mede gene-
zen worden.

*Voor zachte Spatten, Blossen, Gallen en Schyt-
hakken.*

Deze voorzeyde accidenten zyn van eene en
de zelve nature; 't is eene vochtigheyd, die
haeren oorsprong heeft uyt de zenuwen. Om
deze dan te genezen, gelyk ik'er honderde ge-
daen hebbe, zoo is het geraedzaamste, dat men
eerst gebruykt de lichtste oft beste medicamen-
ten, die wel genezen, en geenzins beschaedigen;
maer om dieswil deze accidenten zomtyds wat
oud zyn, ofte dat de Peirden die lange gehad
hebben, zoo willen de zommige wel wat eerder

weg-gaen als de andere; dus dat men zomtyds wat langer moet continuëren, en de hulpmiddelen met goed oordeel gebruyken, den eenen wat heeter als den anderen, al na goeddunken, en na dat de zaeke vereyscht.

Neemt *Walvisch-Traen*, vier oncen, met de hand vet gesmeird, en hard ingevreven, tot dat de hand heet word; dan een heet yzer daer tegen gehouden, en het laeten heel warm indroogen en uytbranden; dit eenen tyd lang gedaen zynde, helpt gemeynelyk. Doch indien het niet wilde beteren, zoo zal men het volgende kunnen nemen, hoe-wel'er hier thien van beteren, eer men'er een contrarie vind.

Een ander voor het zelve.

Neemt *Olie Petere*, *Olie van Tichelen*, ofte *Olie van Aerden*, van elks een once; *Olie van Nardus* een lood, *Spyk-olie* een lood; deze olien onder-een gemengd, en daer mede alle dagen zeer heet gevreven, is geheel goed en geprobeerd; maer wel-verstaende is 't altyd noodig de spat-ader gekort ofte uytghealt, op dat de vloeyingen van boven in de beenen vallen mogen.

Voor het zelve.

Neemt een once *spaensche Vliegen*, syn gestooten, met een half vierendeel *Boter* gekokt, en daer mede verscheyde dagen gesmeird; 't zy dat het gallen, bossen, ofte spatten zyn, is zeer goed voor alle dry. Deze accidenten ten ergsten uytvalende, en dat al het voorzeyde niet wel wilde lukken; gelyk zelden gebeurt; zoo moet men de voorszeyde remedien doen, die voor de drooge

spatten geschreven staen; dat zyn de laefte remedien, ofte 't en waere dat men die noch wilde branden, het welk zomtyds noch eenigzins goed is, maer het is niet zeer aengenaem, om dieswil dat het eenige lid-teekens naerlaet; daerom moet men met de andere remedien neirftig vervolgen, want die maeken de beenen niet ongezien, en het zal van thien ofte twintig geen twee manquee-ren, zonder branden, met sineiren van 'de olien te genezen.

Wat aengaet de schyt-hakken, gelyk wy boven gezeyt hebben, genezen wel veelmaels met smeiren; maer wy hebben ook dikwils gezien, dat die hakken van binnen door eenige forceeringe zoo gekneufd waeren, dat wy die moesten openen, en hebben daer dikwils stukken dood vleefch uytgehaelt; ook zomtyds als kuyt van haring; en wanneer dat zoo is, dan is 't onmogelyk met sineiren te verdryven. Om deze te genezen moet men eene kleyne openinge maeken aen den onderften kant, op dat aldan het lid-teeken des te minder kan gezien worden; en het is dan ook zeer dienftig, als het geopend is, dat men een gloeyend yzer, te weten voor met een knopjen, om van binnen wat dood te branden, in brengt, des te beter zal 't dun worden, en te eerder genezen.

L X X I I I . H O O F D - D E E L .

Voor geborfte Zenuwen.

DAER is by-nae geen onderscheyd tusschen de spatten en deze geborfte zenuwen, en daer is

by-nae niet een Peird een accident zoo gemeyn, als dit, bezonderlyk de gene die grooten arbeyd moeten doen; deze komen meest aen de voorbeenen, ook wel zomtyds achter aen de achterbeenen, zomtyds aen een, zomtyds aen alle beyde; het is eene dikte boven den voet, recht op de zenuwen; deze kan men helpen ais volgt: Neemt *Olie van Bayen* en *zwart Pek*, van elks vier oncen; *Lyn-zaed-olie* en *Olie Petere*, van elks twee oncen; deze voorzeyde alle onder-een in eenen pot ziedend heet gemaekt en met een wollen quastje daer op gestreken, te weten: op alle beyde zyden van de zenuwen dry ofte vier dagen naer malkander en dan eenige dagen gewacht; neemt dan wat *Boter* gesmolten met *Olie van Olyven*, en smeert het daer mede, om alle reuven ofte de voorgaende zalve wederom af te krygen; ofte anders moet men dat met *Zeepp-water* afwassen. Vervolgt dan wederom als de voorgaende dry dagen heet gefineird, en dan weder eenige dagen gewassen, achtervolgens zulks tot drymael. Deze remedie is ook goed voor spatten en gallen die wat verouderd ofte verwyderd zyn.

L X X I V. H O O F D - D E E L

Waerschouwinge.

NADEMAEL dat alle Peirden niet even jong, even oud, even groot, nochte even kleyn zyn; alsmede eenige die heel teer zyn, zommige Barbarische Peirden, zommige Engelsche en Spaensche Peirden, moet men weten, dat men die jonge, ofte heel kleyn

ofte die heel delicaete en teere Peirden, de medicamenten na evenredigheyd moet bereyden; want alle deze medicamenten, die in dezen Boek zyn gemeld, zyn op zoodanige form bequaem voor een middelbaer Peird, van grootte, sierkte, ofte van bequaemen ouderdom; indien men dan heeft zeer jonge Peirden, ofte zeer kleyne, ofte zeer oude, dan moet men een weynig minder geven na goeddunken.

L X X V. H O O F D - D E E L.

Om Wratten te verdryven.

DAER zyn zomtyds vele Peirden mede gequeld, die wratten krygen, zommige aen 't hoofd, andere aen den buyk, ook wel aen de beenen; als deze wratten in zoodanige gedaente komen, dat men die met eenen draed kan vatten, zoo kan men ze met dien draed afbinden; de zelve alle dagen een weynig toetrekken tot dat ze op 't laest van zelfs afvallen. Maer als de wratten komen te groeyen plat en breed, gelyk veelyds gebeurt, zoo kan men die weg brengen met *Olie van Vitriool* daer op gedaen, en alle dagen, een weynig afgesneden, en al weder wat op gedaen, tot zoo lang dat het al te samen afgebetenis, zoo diep als men wilt; maer men moet het wat subtil gebruyken, het zoude anders meer afeten als van noode is. Op die zelve wyze kan men met *Sterk-water* ook zoo doen; als men daer recht en wel op let, dan kan men die alle met goed gemak weg macken.

NOTA. Op de zelve wyze kan men alle wratten

en puyften van de mok oft ſtink-beenen verdryven, als men de knobbels eerſt met een mes af-fnyd, en dat men dan de voorzeyde *Olie van Vitriool*, gelyk als boven gezeyd is, gebruykt. *Probatum eſt.*

L X X V I. H O O F D - D E E L.

Voor Kanker in de Voeten der Peirden.

DIT accident is eene van de grootſte quaelen die een Peird kan overkomen, welke ook meeft by alle Meesters ongenezelyk word gehouden; doch ik hebbe over weynig tyds geleden eenen krachtigen hulpmiddel daer tegen uytgevonden, waer mede ik'er vele genezen hebbe, als volgt. Voor eerſt moet men de voeten den ouden hoorn zoo ſchoon uytſnyden tot het leven toe, en de kankerachtige plaetſe tot den grond toe ſchoon maeken; dit alzoo ſchoon zynde, neemt dan *Olie van Vitriol*, met een weynig *Steen-kalk* daer onder gemengd, en dat zeer dun daer op geſtreken, dan met werk daer op geleyt, en eenen lederen lap onder het yzer geleyt, en dat gecontinuëert, zoo lang tot dat men ziet dat het genezen is. Men moet het met omzichtigheyd gebruyken, na dat men ziet, dat het van noode is, te weten: of men veel kalk daer onder moet doen ofte niet: want dat kan men aen het accident gevaer worden, waer nae het beſt wilt luyſteren, zomtyds wat minder kalk, zomtyds wat meerder na goed-dunken. Dit is eene onfeylbaere remedie by my onlangs uytgevonden en met goeden uytval gebruykt.

Om een Peird een wit teeken ofte eene Kol te maeken op het Hoofd.

Neemt eerst eenen tinnen lepel vol *Steen-kalk*, en gemengd met zes tinnen lepels vol *Regen-water* maekt de plaetse, daer men het teeken hebben wilt, nat; neemt dan eene Schoenmaekers elfse, en steekt-ze door de huyl van het voorhoofd, in 't midden daer het teeken wezen moet, pas in en weder uyt; dit dan doorgestecken zynde, trekt de elfse weder uyt, en steekt dan een yzeren priemken in de zelve plaetse: dit gedaen zynde, neemt dan eenen vast-gedraeyden draed ofte een touwjen zoo dik als eenen Schoenmaekers pek-draed, maer vast gedraeyd; wel twee vaemen lang, en dit van eynden aen daer rond gewonden zoo vast als men kan, dus dat het zoo breed bewonden is als men het teeken hebben wilt; en laet het zoo vast voor het hoofd zitten. Dit zoo gedaen zynde, laet alsdan hee Peird wat ryden tot dat het zweet, dan op stal gezet, en laet het zelve vier-en-twintig uren staen, dan wederom afgedaen en den priem daer uytgetrokken, de plaetse met de platte hand nedergedrukt, en daer naer heel vet met *Verkens-reusel* gesmeirt, en zoo van zelfs laeten geworden, zonder daer iets meer aen te doen; want daer met'er tyd eene reuve afvalt, en van zelfs weder wit hayr in de plaetse komt; maer men moet wel agt nemen met den eersten, als men het daer op gedaen heeft, dat het niet word afgescheurt ofte daer van gestooten.

LXXVII. HOOFD-DEEL.

Teekenen van een wel-gemaekt en deugdzaam Peird.

EEN wel-gemaekt Peird voegt best een kleyn en maer hoofd, en moet hebben groote oogen, en sterk van gezicht. Kleyne sterke ooren. Lange maenen. Eenen grooten mond, en dunne lippen. Boven de oogen vol. Groote neus-gaten. Eenen langen dikken hals. Wel besneden van kaeken. Eene sterke borst. Hoog van voor-beenen, en kort van achter. Hoog van schoft. Recht van rug. Groote en platte ribben. Breed van kruys en wel gekloofd. Dik van buyk en wel gezongen. Vol van heupen. Wel aen geribd. Breed en dik van billen, en wel gebroekt. Den steirt vast gesloten. Platte schenkels. Glad en effen op de spaten. Langen steirt. Zwarte hoeven. Kort gejunctuert van koten.

Eenige Regels welke een oud Lief hebben van Peirden wilde geöbserveert hebben.

1°. moet een Peird op zynen gewoonen tyd met behoorelyk voeder, zoo van haver als hooy (dat wel gewonnen is) bezorgt worden. 2°. Het zuyver en klaer water op behoorelyken tyd tot drank bezorgen. 3°. Het zelve op stal met rossen, kammen, afwasschen, enz. wel te reynigen en schoon te houden. 4°. Het zelve in het ryden wel dikwils te laeten wateren, en styf te gorden, voornaemendlyk als 't hard gereden word. 5°. Wel te stroyen als 't op stal komt, en 't zweet van de beenen afte vryven. 6°. Het zelve in 't voor- en naer-jaer een weynig bloed te laeten aftappen. 7°. Het zelve 's morgens eens te doen ryden en laeten treden. Ten laesten zegt hy, als 'er iets aen Peirds lichaem moet gedaen worden, als ader-laeten, purgeeren, beslaen der hoeven, dat het in 't wassen der Maene moet wezen, en zig dan van de middelen bedienen, waer van wy reeds gemeld hebben.

E Y N D E.

A E N H A N G S E L

T O T D E

R E M E D I E N

V O Ó R

ALLE ZIEKTEN EN ACCIDENTEN

V A N

PEËRDEN EN KOEYEN,

Zynde geheyme Genees-middelen voór Peêrden,
in gebruyk geweest by Keyzer KAREL den V.

V E R M E E R D E R D

Met het ZAK-BOEKSKEN, en deszelfs Aenhangzels, voór alle
Liefhebbers der Peêrden;

Met het HUYS-BOEKSKEN voór den Landman, inhoudende
Genees-Middelen voór allerhande ziekten van KOEYEN
en OSSEN.

D A E R I S B Y - G E V O E G D

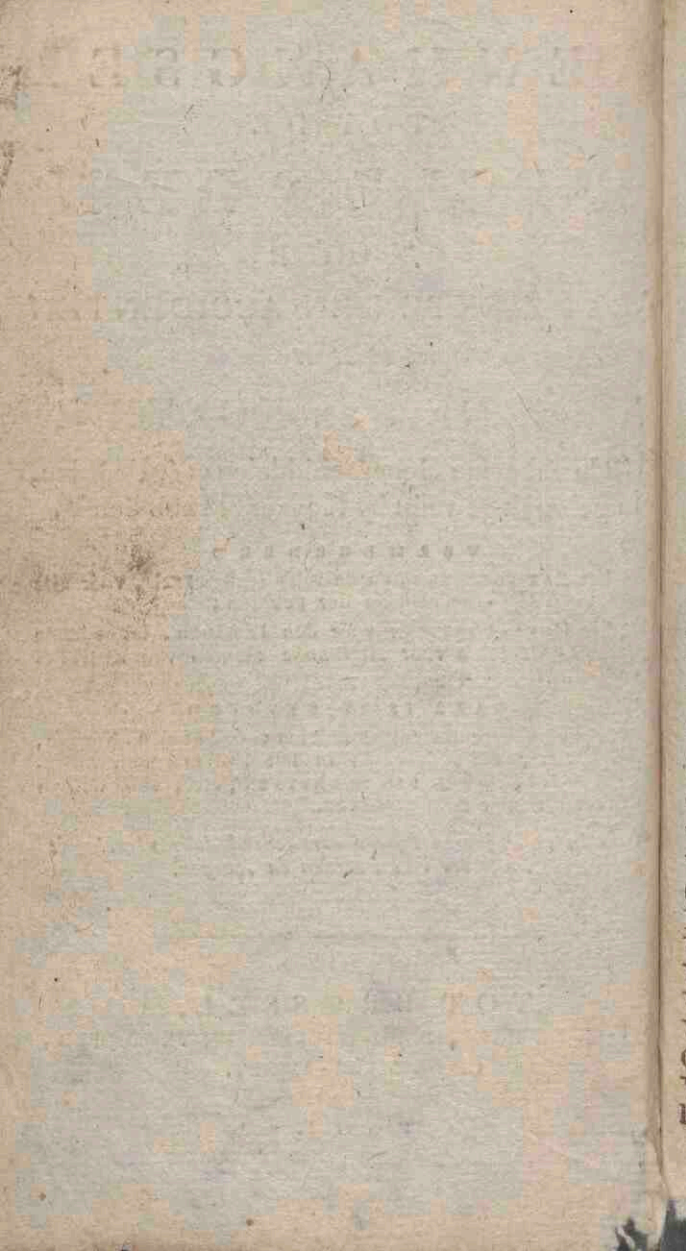
Zommige verzekerende Hulp-Middelen voór Peêrden, Koeyen,
Menschen, etc, gebruykt in het Hof van den Aerts-
Hertog-Prins KAREL VAN LORREYNEN, etc.; voór deêzen
druk noyt in 't licht gegeeven.

*Alles in veêle jaeren by-een-vergaederd doór verscheyde
Meesters van Peêrden en Koeyen.*

T O T B R U S S E L,

BY P.-J. DE HAES, LOEK-DRUKKER EN VERKOOPEL,
OP DE KIEKE-MERKT.

1 8 0 1.

BLAD-WYZER VAN HET BYVOEGSEL.

	Bladzyde.
HULPMIDDELE voor quaede Oogen der Peirden,	1 -- 2
Hoe men de Peirden de Muys snyden zal.	<i>Ibid.</i>
Voor gezwollen Beenen.	3
Voor Peirden die verboucht zyn.	<i>Ibid.</i>
Voor het Graveel.	4
Voor den Hoorn die groeyt.	<i>Ibid.</i>
Voor eenen vervuylden en zeerigen Rug.	<i>Ibid.</i>
Voor de hangende Ooren.	5
Om de Klieren te genezen.	<i>Ibid.</i>
Voor de Vyver.	6
Hoe men verkoude Peirden zal doen baeren,	7
Voor Peirden die verkoud zyn,	8
Van de Wolfstanden.	<i>Ibid.</i>
Om de Spenen te genezen in den Mond.	<i>Ibid.</i>
Om Peirden te helpen van den Tand-stoel.	9
Als een Peird gevlogen is in den mond.	<i>Ibid.</i>
Voor den Kanker, oft den Brand.	<i>Ibid.</i>
Voor den Strangwilsoen, eer het uytbreekt.	10
Voor Peirden, die de Aderen gebroken zyn.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden, die van binnen gequetst zyn.	11
Om Peirden te genezen van Schorftheyd.	<i>Ibid.</i>
Om Peirden te genezen, die Bloed pissen.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden die 't Gemagte gezwollen hebben.	12
Van de Kunske aen de Kullen.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden die het Flerecyn hebben.	<i>Ibid.</i>
Van Schyvel beenen die de Peurden hebben.	13
Om Peirden te helpen, die de Krappen hebben.	<i>Ibid.</i>
Peirden die de Galle hebben.	15
Voor Peirden die pynе hebben.	<i>Ibid.</i>
Van Peirden die spak-beenen hebben.	16
Van Korwente Peirden, en van Leesten.	17
Van het Smeir-vet aen de Beenen.	<i>Ibid.</i>
Om Peirden te genezen, die Muylen hebben.	<i>Ibid.</i>
Van het Hayr der Peirden.	18
Beschryving van een goed gefatsoeneerd Peird.	20

<i>Tafel van het byvoegsel.</i>	
iv	
Van den Draef der Peirden.	20
Van de beste Tellende Peirden.	21
Om te weten wat aen een Peird gefeylt.	22
Hoe men inder haest een Peird vermaekt.	<i>Ibid</i>
Oudheyd en kennis der Peirden.	24
Onderrigtingen voor Peirden die veel ryden.	25
Hoe men een Peird beslaen zal op zyn voordeel.	
het welk krank geheeld en genezen is.	26
Om een Peird te doen stil staen, als men het wilt meesteren.	<i>Ibid.</i>
Subtile Konste om te maeken eene witte plekke aen een Peird ter plaetse daer men wilt.	27
Voor steeg en wederspannige Peirden.	<i>Ibid.</i>
Voor de moorddaedigheden der Peirden.	28
Voor het minken of hinken der Peirden.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden, die treuren en niet eten willen.	29
Voor Peirden die hoog in den Buyk worden.	30
Om Krappen te doen verdryven.	<i>Ibid.</i>
Grof Poeder om Peirden-wonden te genezen.	31
Zalve voor gezwollen Peirde-beenen.	<i>Ibid.</i>
Zalve voor den rydenden Worm in de Peirden.	32
Om Peirden haer mest te doen maeken.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden die van den Wolf gebeten zyn.	33
Voor Peirden die haer Vet gesmolten zyn.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden die wormachtig zyn.	<i>Ibid.</i>
Zalve voor levende Krappen aen de Peirden.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden, die haeren Eers-darm uythangt.	<i>Ibid.</i>
Voor Ooren die gestopt ofte verzworeen zyn.	34
Voor gescheurde Darmen.	<i>Ibid.</i>
Voor Peirden die haere Tonge gequetst zyn.	35
Voor Peirden die haer Veulens niet verschieten konnen.	<i>Ibid.</i>
Voor 't buyten achterwaerds boogen.	36
Voor Peirden die haer verzeyken.	37
Peirden die haere Neuzen verstoppt zyn.	<i>Ibid.</i>
Krauw-zalve voor de Peirden.	<i>Ibid.</i>
Peirden die haer Been gebroken hebben.	38
Peirden die verkoud zyn en niet eten kunnen.	<i>Ibid.</i>
Zalve voor quaede Hoorns aen de Voeten.	39

Goede Zalve voor Peirden Oogen.	39
Zalve voor gezwollen Peirde-beenen.	40
Overjaerige Peirden te kennen.	<i>Ibid.</i>

**BLAD-WYZER VAN HET NIEUW
ZAK-BOEKSKEN.**

Voor quaede monden der Peirden,	41
Voor quaede Oogen der Peirden,	42
Voor loopende Ooren der Peirden,	43
Voor den Vyver der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor verrukte Aders of Zenuwen der Peirden,	44
Voor Schevel Beenen der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor die op stal staen en van vooren hinken,	<i>ibid.</i>
Voor Peirden die Voorstraelen,	45
Voor Bloed-Gallen der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor Tassen of Luypen der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor verdraeyde Hak-zenuwen der Peirden,	46
Voor Gedrukte Ruggen der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor die Bloed Buylen, of Zwellen hebben,	<i>ibid.</i>
Voor versche Wonden der Peirden,	47
Voor Bloed te Stelpen van de Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor vervangene Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor Peirden die niet kunnen pissen,	49
Buyk-pyne der Peirden,	<i>ibid.</i>
Verstoptheyd der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor bloed-Ziekten der Peirden,	50
Van de verscheyde Droes der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor gallen aen de agterste beenen der Peirden,	53
Voor dikke Hakken der Peirden,	54
Voor den Eetworm der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor Mok-Beenen der Peirden,	<i>ibid.</i>
Voor den Klem der Peirden,	55
Voor vervangene Peirden,	<i>ibid.</i>
Dito van den Eerworm der Peirden,	56
Voor of van den Varent der Peirden,	<i>ibid.</i>

TAFEL VAN HET AENHANGSEL.

I. ARTIKEL. van welke Peirden men altyd meest gehouden heeft, en van haere natuer en eygenschap,	57
II. Onderrigting voor Peerden te koopen,	61
III. van den ouderdom der Peirden,	70
IV. Hoe oud een Peird worden kan,	72
V. van de jonge Veulens,	<i>ibid.</i>
VI. van het lubben van een jong Peird,	74
VII. van het voederen der Peirden,	76

TAFEL DER REMEDIEN VOOR ALLE ZIEKTEN VAN KOEYEN EN OSSEN.

I. HOOFD-DEEL. voor zieke en kranke Koe-beesten,	79
Als de Beesten niet willen eten,	80
II. voor eene Beeste wiens lyf zwelt,	81
III. voor eene Beest die veel kucht en hoest,	<i>ibid.</i>
IV. voor gezwollen Eller of Kloven in de Spenen,	82
Voor gezwollen Uyers,	84
V. Waerschouwinge over 't ader-laeten, etc.,	<i>ibid.</i>
VI. voor het Longe-vuer,	85
VII. voor Koeyen die op het kalven staen,	86
VIII. Eene zeer goede remedie voor Koe-beesten,	87
IX. Eenige middelen die de Koe-beesten in het bezonder aengaen,	<i>ibid.</i>
Om eene Koe-beest te doen zweeten,	88
X. voor bleyenen aen de tonge, gehemelte, etc.	89
XI. voor de Schurft der Koe-beesten,	<i>ibid.</i>
XII. voor de koorts van Peirden en Koeyen,	91
Voor hoofd-pyne der Peirden en Koeyen,	<i>ibid.</i>
XIII. Tegen de Fluxie der Oogen,	92
Oog-water voor Peirden en Koeyen,	93
Eenige oog-middelen voor Peirden en Koeyen,	94
XIV. Eene plaester om dikten, die door schoppen of stooten veroorzaekt zyn, te verdryven, zoo voor Peirden als Koeyen,	96
Verscheyde andere remedien voor het zelve,	<i>ibid.</i>

Tafel van het nieuw Huys-boekskken. vij

XV. Klisteer voor Peirden ofte Koe-beesten,	98
Klisterie van windbrekende Olie,	99
Cataplasma of pap tegen de gezwellen,	100
Verdroogende poyer om het vleesch te doen groeyen,	101
Eene uytsteekende Draeg-Zalf,	<i>ibid.</i>
Genezing der gaeten en swellen der Koeijen,	<i>ibid.</i>
Voor verrukte Leden der Koeijen,	102
Voor Koeijen die de Hoórens zyn afgebroken,	<i>ibid.</i>

TAFEL VAN HET NIEUW HUYS BOEKSKEN.

voor Koeijen, die met het Ligt blyven staen,	103
voor Koeijen, die aen de Melk blyven liggen,	<i>ibid.</i>
voor de Blaer der Koeijen,	104
voor de Pof der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor Bloedsiekte der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor vuerige Siekten der Koeijen,	105
om veele Siekten der Koeijen te kennen,	<i>ibid.</i>
voor zeere Speenen der Koeijen,	106
voor Wind of Weebuyk der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor de Sprouw aen de voeten der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor het Longe-vuur der Koeijen,	107
voor den Wolf der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor bloed pissen der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor Koeijen, die aen de Schyt zyn,	108
voor Koeijen, die verstopt zyn,	<i>ibid.</i>
om een Koeij, te doen ontslyuten,	<i>ibid.</i>
voor swaere kog der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor de kog der Kalven,	107
voor Koeijen, die niet kunnen pissen,	<i>ibid.</i>
voor digte Speenen der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor den drop der Koeijen,	110
voor Koeijen, die vervangen zyn,	<i>ibid.</i>
voor de dolle kol der Koeijen,	<i>ibid.</i>
voor de Oogen der Koeijen,	111
om veelderleye Gaten der Koeijen te genesen,	112

<i>vrij Tafel van het nieuw Huys-boecksken.</i>	
voor Sprouw-voeten der Koeyen,	113
voor vuerige Monden der Koeyen,	<i>ibid.</i>
voor Aembye der Koeyen,	<i>ibid.</i>
voor zeere kelen der Koeyen,	<i>ibid.</i>
voor dikke kelen der Koeyen,	<i>ibid.</i>
voor Koeyen, die staen te sweeten, en somtyds eeten,	114
voor Koeyen, die Waterig zyn,	<i>ibid.</i>
voor Koeyen, die Ruydig zyn,	<i>ibid.</i>
om Koeyen, te Droogen,	<i>ibid.</i>
voor Koeyen, die aen de Melk liggen,	115
voor Koeyen, die Drek in haer darmen hebben, of verstopt zyn,	116
voor Koeyen, die Ruydig of Schurft zyn,	<i>ibid.</i>
voor Koeyen, die tot den mond uytshyten en pissen,	117

TAFEL VAN ONFEYLBAERE GENEES-MIDDELEN.

Remedien voor de Peirden.

voor de Buyk-Pyn,	118
voor zweeringen, zinkingen en vogtigheden aen de voeten der Peirden,	<i>ibid.</i>
Extra-goede Purgatie voor Peirden,	<i>ibid.</i>
voor de Verhitting der Peirden,	119
Kostelyke Zalf voor alle soorten van Gezwellen der Peirden,	<i>ibid.</i>
voor vervangene Peirden,	<i>ibid.</i>
Kragtige Zalf voor de Schurftheyd der Peirden,	<i>ibid.</i>
Extra goede Zalf voor de vernagelde Peirden,	<i>ibid.</i>

Remedie voor de Koe-beesten.

Eene kragtige remedie voor de Koe-beesten,	120
--	-----

Remedien voor de Menschen.

voor het Graveel,	<i>ibid.</i>
voor den Loop ofte Afgang,	<i>ibid.</i>
voor het uytwendig Speen,	<i>ibid.</i>

Eynde der bladwyzers.

HULPMIDDELEN VOOR DE PEIRDEN,

*Om te weten alle de geheymen, alzo men die
gebruykte by den Marschalk des Keyzers, ende
Aerts-Hertogen*

KEYZER KAREL DEN V.

EERSTE TRACTAET.

*Eene goede Medecyne voor de Peirden, die de
Oogen verlicht hebben.*

OM de Peirden te helpen die de oogen verlicht hebben, zal men nemen loopend *Water* in eene schotel, daer in doende een weynig *Zout*, en dit zult gy wel kleyn vryven: en als het aldus wel gemaekt is, zult gy dat de Peirden zeer sterk in hunne oogen gieten.

*Om de Peirden te helpen, die den Hauw in haere
Oogen hebben.*

Als eenige Peirden den hauw hebben in de oogen, neemt *Venkel-zaed*, en *Zaed van Ruyt*, dit zult gy wel zieden in *Wyn*, en maekt daer alzo eene olie af, dan zult gy daer by doen *Glaxe-smout*, van elks even veel, en mengt dit wel te samen: dan strykt dat met eene kiekenenne het Peird in de oogen, doet het laeten in de hoofd-ader, en sineirt het tweemaal

2 *Hulpmiddelen voor de Peirden.*

's dags met de voorzeyde substantie, tot dat het gebeterd is.

Om Peirden te genezen die quaedde Oogen hebben, te weten, daer ergens in gesteken ofte geslagen is.

Wilt gy ook een Peird helpen het welk ergens in de oogen gesteken, ofte geslagen is, 't zy met de roede ofte anders, op wat zyde dat het is, zoo zult gy staen op die zelve zyde, en nemen van over zyn hoofd zyne oore van de andere zyde in uwen mond, en byt daer een kleyn stukken af, zoo kleyn als gy kunt, en daer zal de smerte uyt draegen: dan zult gy het wasschen met warmen *Wyn*, en smout het ontrent de oogen met versch hoendersmout, tot dat het geholpen is.

Om Peirden te helpen van haere loopende ofte etterige Oogen.

Wilt gy ook eenige Peirden helpen die de oogen loopende oft etterig zyn, neemt versch hoender-smout, en smeirt het buyten ontrent de oogen: maer nat het wel met den eersten met warmen *Wyn-azyn* smeirt het dan met het voorzeyd hoender-smout, en werpt daer in poeder van *Zerfleer*, dat is, het gene de *Zilver-smids* bezigen tot haere vormen: dit zal men doen tweemaal dags tot dat het gezond is.

Hoe men de Peirden de Muys snyden zal.

Item, heeft uw Peird een vet hoofd, doet het de muys snyden; want daer af zal het hoofd zeer mageren en droogen: en als het wel genezen is, zal het vooren te scherp zyn, zoo dat het

Hulpmiddelen voor de Peirden.

wel voegen zal : en dan moet men dit genezen met *Olie van Olyven*, en met andere dingen.

Om Peirden te helpen van gezwollen Beenen.

Wilt gy Peirden helpen, die gezwollen zyn aen de beenen, neemt *Reufel* gezoden, maer dit moet wel gesmolten zyn : smeirt het hier mede vyf oft zes dagen, en beslaet het met *Leem* oft *Kley*, en laet het alzo staen dry ofte vier dagen, maer maekt het nat met lauw water, en dan beslaet het weder alzo het was : doet dit zoo lang tot dat het beter is.

Om de Peirden te helpen, die versch en etterig zyn ontrent de Beenen.

Peirden die versch ofte etterig zyn ontrent de beenen, daer voor zult gy nemen *Tarwe-blomme* en *Mostaerd*, ziedende dit met versche *Boter* en *Honing* : dat zal men te samen mengen, en dik maeken ; dan zal men het daer mede zuiveren, eens dags, maer maekt het niet nat.

Om Peirden te helpen die verboucht zyn.

Als gy hebt enig Peird het gene verboucht is, dat zal men lappen ofte zeelen aen de zyde daer het verboucht is, dan houd men tusschen de voorste beenen. Ook is het goed beneden de lappen een brandeken gestreken ondiep, en die lappen laeten steken veerthien dagen, en als het droog is, smout het altyd eens dags, en hangt het wat, op dat hy zig niet byte. Maer aeer gy dat doet, zoo doet het zwemmen in een loo- pende water tegen den stroom van het water.

4 *Huipmiddelen voor de Peirden.*
en proeft het alzo, of het met zwemmen wilde
beteren.

*Om alderhande Peirden te helpen, die het Graveel
hebben.*

Wilt gy eenige Peirden helpen haere ziekheyd
verdryven die het graveel hebben, gy zult ne-
men *Tarwen-blomme*, *Honing* en *Azyn*, met het
wit van Ey, en versche *Boter*: dit zult gy al te-
samen wel mengen, zoo dun als deeg, maekt
dan eene plaester op werk, en legt het daer
op; vermaekt het vier dagen eens, ende doet
het niet bloeden, nochte maekt het niet nat.

Voor Peirden die den Hoorn groeyt.

Voords als een Peird den hoorn groeyt, weekt
het dry ofte vier dagen met *Lyn-zaed-olie*, tot
dat het uytgaen wilt, dan wascht het dikmael
met *Azyn*, en met *Zap van Roest*. En elke reys
dat het gewaffchen is, werpt daer in *Schaeff-
van Fyke Schorffen*, en laet het dan droogen
maer sinout altyd de kanten met versch *Kapoer-
sinout*, en doet dit zoo lang tot dat het gebe-
terd is; want men vind hier geen betere
medie toe.

*Om Peirden te helpen, die eenen veruylden
zeerigen Rug hebben.*

Item voor een Peird het welk heeft den rug
gequeist ofte zeerachtig, zult gy nemen de
nuwen van eenen Hond, *Oefier-schelpen* en *Hoe-
der-drek*. Dit zult gy te samen mengen, en
branden; dat pulver zult gy dan doen in
zeer ofte wonde, maer eerst moet gy het

wasschen met warmen *Wyn-azyn*, het zal dan droogen. En of den rug zoo zeer gebroken en vervuyld waere, dat hy niet droogen wilde, dan zult gy dien wel afwasschen met lauwe pisse; doet eenen priem onder de meeste ader van den rug, en neemt dan eenen sterken draed, en dat die ader over een zyde, en verbind die zelve ader boven den priem in twee; wascht dan den rug wel met goeden warmen *Wyn-azyn*, en met zap van *Roetsel*, en dan zult gy daer poeder in werpen het gene gemaakt zal zyn van *Eyken-boomen Schorsfen*, het zal daer af wel droogen en genezen; maer altyd moet het wel gezuiverd zyn, al-eer men het vermaekt.

Voor Peirden die hangende Ooren hebben.

Item, zyn een Peirds ooren lang en wyd staende, kort die, en besmeirt-ze met een heet yzer, en dan zult gy die genezen op deze wyze: Neemt *Tarwen-bloem* en vlaemschen *Honing*, mengt dit wel onder malkander, en bestrykt de ooren daer mede.

Om de Klieren te genezen, die de Peirden aenkomen.

Als gy eenige Peirden hebt, die klieren hebben, en dat hun die klieren korts aengekomen zyn, vryft-ze dikmaels, en bind daer op al warm een kruyd het gene men noemt *Valsche Schoorogge*: En als het loopende klieren zyn, doet die klieren boven wel open, en doet daer in dry steenkens van een kruyd, het welk men noemt *Soms Orgael*, en naeyt dan het vel, het welk gy oplicht, wel toe; want die steenkens

zullen de klieren verteiren. De klieren zyn zeer quaede knoopen en zy liggen gemeenelyk onder het hoofd, tuffchen de kaek-beenen, en doer de Peirden dikmaels groote pyne, dat zy qualyk eten kunnen, en ook kunnen zy nauwelyk haeren adem krygen: ofte men mag de klieren open fnyden, en nemen eene naelde met een draed, en fteekt-ze onder de ooren, en legt a d'eene zyde alle de andere die gy daer vind dan zoo fnyd de klieren dat gy geene mist. Item is daer eenige ader, die gy niet verleggen kon verbind-ze boven met eenen gewaften draed, fineirt-ze onder den knoop met een heet yz in twee: En als de kliere uyt gedaen is, wafch het dan met warmen *Azyn*, en zalft het met *Honing* en *Blomme* te famen gemengd, legt den *Azyn rood Regael* eenen nacht lang, fineirt met dezen sterken *Wyn-Azyn*, en met *Zap Ruyte*, en maekt eene plaester van *Honing* van *Tarwen-blomme*, legt het daer alle dagen tot dat het gebeterd is, en bind een fchaeps-banden boven daer op, om dat'er geene koude zou inflaen.

Wilt gy de Vyver genezen die de Peirden hebben, volgt dit naervolgende Schrift.

De Vyver, dat zyn wormen, daerom als de Peirden drinken, zoo bejagen-ze die in een diepe pende water tegen den froom, als den wyf ftaet gelyk den froom loopt, en merkt dan dat zy ondiep drinken, dat is by den grond; zult gy ook gewaer worden aldus: Het Pe

Hulpmiddelen voor de Peirden.

zal zeer zweeten, ja al stond het stil, en komen zy te liggen, zoo zyn zy zeer in gevaer van te sterven. Maer den alderzekersten middel is, dat men vryve en stryke het Peirds kaekbeen, en dan ader-laeten onder des Peirds ooren, en t'eynden de ooren; dan zoo nypt-ze te gader gelyk gy best kont, en sluyt-ze met eens smids-tange dat zy niet ontgaen: dan door-snyd dat vel langs de ooren in het gezweir, en douwt dan daer de witte wormen uyt; dan zoo strykt daer *Zout* in, en daer naer doet het Peird verwandelen, tot dat zyn vel ofte huyd koel is, al-eer men het op den stal doet.

Hoe men de Peirden zal doen haere Jongen baeren, die verkoud zyn.

Als eenig Peird verkoud is, stelt het daer 't warm is, en gy zult nemen een rauw linnen laken, steekt het in koud water, en dekt dat Peird daer mede, en boven dit linnen laken zult gy het zeer dekken dat het zweet; neemt dan een vierendeel sterken *Wyn-azyn*, en eene pinte vol *Eyeren*, en mengt dit wel te gader; dan zoo houd het hoofd om-hoog en giet het in de neus-gaten; zied dan *Gerstie* in eenen ketel met veel water, giet dit dan in eenen zak, en stoot dan des Peirds hoofd in den zak met eenen moor omende tot over d'ooren; bind dien zak wel onder de oogen toe, op dat'er geenen damp uyt-gae, en dat'er anders geene lucht uytgae nochte kome, op dat al de lucht en damp het Peird 't hoofd slaen mag: Dit zal men alzo, gelyk

gezeyd is, dry-mael doen, en geeft dat Peird al dien tyd niet te eten dan droog *Koorn*, en daer onder zal men mengen *Fenegriek* en *Zout*. Als gy gewaer word, dat het dorst heeft, gy zult het anders niet te drinken geven als de zôo van de voorzeyde *Gerste*, dat is het zap, daer de *Gerste* in gekokt is, en dit voor de eerste reyze, en geeft het ook van dezen drank op den tweeden dag; twee dagen hier naer geeft het te drinken den buyk vol warme *zoete Koeyen-melk*, en houd het deze dry dagen zeer warm, zoo zal het wel werpen ofte baeren, en ook beter zyn Jong baeren gelyk het behoort, en gewoonelyk gedaen heeft, ende gy kont geene betere remedie tot deze ziekte doen.

Noch een ander, om Peirden te helpen die verkoud zyn

Item, als een Peird verkoud is, stelt het wel warm en maekt het goed voedsel voor den buyk, en doet het zeer zweeten; dan zoo geeft het *Fenegriek* in zyn *Koorn*, en lauwe *Zoete-melk* te drinken, dry dagen lang.

Om kennisse te hebben wat Wolfstanden zyn, en hoe men die verdryven zal.

Voorder zult gy merken of uw Peird eenige wolfstanden heeft: De wolfstanden zyn takken ter zyden uytstaende; die men moet af slaen met eenen yzeren beytel.

Om Peirden te genezen van de Spenen die hebben in haeren Mond.

Item, gy moet ook merken of zy eenige spenen

hebben in den mond, dat zyn ooren onder den mond; die moet men afsnyden met een schaer-ken, en dan wasschen met *Wyn-azyn*.

Om Peirden te helpen van den Tand-stoel.

Voorders, merkt ook of zy hebben den tand-stoel, dat is den rooft boven binnen de opperste randen, dat al het tand-vleesch gezwollen is; dit moet men dan snyden met een scherp mes dry ofte vier gaten, en doet het wel bloeden, dan zoo zult gy dat vryven met goeden sterken *Wyn-azyn*.

Als een Peird gevlogen is in den Mond; eene Remedie.

Gy zult ook aenzien en merken of uw Peird niet verhit is in den mond ofte gevlogen, ofte ook de tonge daer tegen: neemt daer voor goeden ster-ken *Wyn-azyn* met *Honing*, mengt dit wel te samen, en wascht hier mede twee-mael dags.

Om Peirden te helpen van den Kanker, ofte die den Brand hebben.

Voorders als uw Peird eenigen brand ofte kanker heeft, zoo zult gy dat wel bezien of het eenig quaed ofte gaten in den mond heeft; daer tegen zult gy nemen *Tarwen-bloem* met wat *Water*, eene pinte *Wyn-azyn*, en een half pinte vlaemschen *Honing*, dat zult gy te samen mengen, neemt dan een vierendeel *Atrement* en gloeyt het in 't vuur, slaet het wel kleyn gelyk of het meel waere, en mengt dit te gader by het vuur; dan zoo laet het koelen, en bestrykt daer de zeerigheyd mede twee-mael dags, tot dat het beter is.

Dit is het gene men doen zal als een Peird heeft den Strangwilfoen, eer en te vooren dat het uytbreekt.

Item, als een Peird heeft den strangwilfoen, neemt *Avorone* en *Heemst*, stampt dit wel in den mortier, en doet daer toe een vierendeel *Azyns*; en is het Peird oud; zoo doet daer meer toe, en geeft het te drinken met wil ofte met kracht, en houd het wel warm.

Dit naervolgende zal men doen tegen den Strangwilfoen als dien uytgebroken is.

Item, een Peird het welk zyn stranwilfoen uytgebroken is, dat zal men wel warm houden met een schaeps-vel het gene men boven 't hoofd binden zal, op dat'er geenen wind inflae; men doet dat gat open met de hand ofte met een mes, en neemt dan *Tarwe-bloem*, *Honing*, en *Spaens-groen*, maekt'er alzo eene plaester van, legt die op het gat, steekt daer altyd eene wieke in van sineir, en bestrykt-ze met *Lyn-zaed-olie* die niet te vroeg toeheelt; vermaekt het eens dags, nat het zoo met *Wyn-azyn*, en aldus zal men doen tot dat het beter is.

Voor Peirden, die de Aderen gebroken zyn.

Als uw Peird de aderen gebroken zyn, ofte gesneden, en dat men die niet kan binden, neemt *Quik-zilver*, *Azyn* en *Kerffeboom-bladers*, stampt dit al in stukken, en legt het in de wonde daer de ader gebroken is, dan zult gy die vinden en beziën, neemt-ze in eene tange en bind-ze in haere plaetse, ende opent die wonde winsch oft schuyns, dat met warm water, en doet daer in

Tarwe-blomme en Honing, tot'er tyd toe dat het Peird gezond is.

Voor Peirden, die van binnen gequetst zyn.

Als uwe Peirden van binnen gequetst zyn, zoo zult gy die doen aderlaeten in de vier voeten, dat is, te weten: uyt elken voet een luttel bloeds, en geeft dit het Peird te drinken t'famen met het *Zap van gezoden Gersie*; als het daer af geene baete heeft, neemt eenen *Hond*, doet hem villen en in stukken slaen, en dan wel zieden in den ketel met veel water; doet'er dan dat vleesch uyt, laet het water koelen, en geeft dit de Peirden te drinken met wil ofte met kracht.

Om Peirden te genezen van Schorftheyd; want zommige Peirden ook wel ruydig en schorft zyn.

Als gy eenig Peird hebt, het welk ruydig en schorft is, neemt oude stelle *Mans-pisse*, ver-zied-ze wel tot de helft, laet-ze dan koelen en wascht daer mede uw schorftig Peird. Neemt dan *Oevel* en *Donderbaerds*, het gene men in 't walsch noemt *Joubarbe*, en ook *Roet uyt den Schoorsteen*, van elks even veel, met *Mey-boter* gemengd: stampt dit al te gader, verwarmt het in de panne, en besmeirt 'er dan de plaetse mede, daer de Peirden ruydig en schorft zyn, zoo heet als zy het verdraegen kunnen, en dan gesmeird met *Mey-boter*; dit zult gy dry-mael naer mal-kanderen gebruyken.

Om Peirden te genezen, die Bloed pissen.

Als gy eenige Peirden hebt, die bloed pissen, neemt *roode Doeken*, die zult gy wasschen en

ftampen, zult gy die méngen met koud water, en geeft het hun alzoó te drinken drymael; als het niet betert neemt *Tarwe-blomme* en warme *Zoete-melk* een deel dik, en geeft het hun te eten ofte giet het hun in.

Om Peirden te genezen, die 't Gemagte gezwollen hebben.

Word uw Peird gezwollen in 't gemagte, neemt oud gedolven *Leem*, mengt dien met warm *Water*, en smeirt het warm daer mede. Neemt dan *Tarwen-gruys*, *Wyn-droeffem* en *Bargen-smeir*, mengt dit te famen, warmt het, en besmeirt het daer mede: Als het een oud gezwel is, dat zal men ader-laeten met een vliem, met veel flagskens, en dat zult gy vieren met een stuk gouds alzoó heet als het wezen kan, zonder smelten, ondiep gesteken, tusschen de laetinge, dan zult gy het wel smeiren met versch *Kapoen-smout*.

Van Peirden die Kunske hebben aen haere Kullen.

Item, zyn de kullen van de Peirden besmet met kunske, oft ied anders, die moeten gebrand zyn aen die plaetsen met zeer veel kleyne gatjens, zoo nauw, dat het quaelyk door het vel gae; besmeirt dan die gatjens met goede versch *Boter*, en ook met *Kapoen-smout* te gader.

Om Peirden te helpen, die het Flerecyn hebben.

Als uw Peird het flerecyn heeft, neemt eenen mol, die in de *Mey* gevangen is, doet hem in eenen nieuwen-aerden pot, brand dien tot pulver, en werpt dat poeder in des Peirds lyf ofte wonden.

Van Schyvel-beenen die de Peirden hebben.

Item, is uw Peird schyvel-beenende, en dat gy zulks gewaer word, neemt eenen *zachten witten Turf*, en vryft daer mede dry-mael dags ofte meer, op dat het weder ingae in zyne plaetse, en indien dat niet helpt, neemt eene *schoote van Haselae-roeykens* van een jaer, om daer mede te vryven als vooren.

Om Peirden te helpen, die de Krappen hebben.

Indien uw Peird krappen heeft, neemt versche *Mans-pisse*, zet-ze op het vuur en wascht de krappen daer mede; dan zoo laet-ze staen eenen dag en nacht, en als dat niet helpt, neemt *Mof-taerd* en *Honing*, en zalft daer mede twee-mael dags; maer wascht het altyd eerst met warmen *Wyn-azyn* tot dat het zuiver en klaer is, en gy zult het altyd wasschen met versch *Zap*, als gy dat hebt; ofte als 't ergens weder uytflae, wascht het ook met *Schotel-water*, dat is, als de dienstmaerten haere schotels gewasschen hebben.

Dit naervolgende Artikel is van een Peird, het welk levende Krappen heeft.

Hebt gy eenig Peird het gene levende krappen heeft, neemt *witten Ajuyn*, braed hem wel zacht op het vuur, legt hem daer op, zoo heet als het mogelyk is, en laet hem eenen nacht daer op liggen: Dan zult gy nemen *Honingen Kryt*, met *Lynzaed-olie*, dit zult gy by malkanderen doen en smelten op een zacht vuur te gader in een scherf, en hier van zult gy dan maeken eene plaester, en het Peird hier mede vermaeken eens dags.

Eene andere maniere om Krappen te genezen.

Voorders tegen de krappen, neemt oud *Barge-smeir*, dit zult gy wel in stukken stampen met een hout, en neemt dan *oude Schoenen*, brand die, en daer af zult gy maeken een poeyer. Dit poeyer zult gy dan stampen met het voorzeyde *finout*, en doet hier ook wat *Koper-rood* by, daer mede zult gy de krappen besmeiren 's morgens en 's avonds: maer eerst zoo wascht het wel zuyver met *Zeepe* en *Lyn-zaed-olie*.

Item, zomtyds komen de krappen, om dat men de Peirden het water niet affstrykt, als men die op den stal zet, daer tegen neemt verschen *Hoender-stont*, die zacht en rood is, en *Stront van een Knecht-kindken*, het welk noch de borst zuygt, mengt die met een stoksken oft spadele te samen, en bind het daer op eens dags tot dat zy verteird zyn, en dan zoo smeirt-ze met *Lyn-zaed-olie* en *Honing* tot dat het betert.

Maer als de krappen te zeer verworteld zyn, neemt *Sal Armoniak*, *Regael* en *Koper-rood* te samen, en hier mede zult gy de krappen van de Peirden bestryken dry-mael dags tot dat het gezond is.

Noch tegen levende Krappen.

Item, heeft uw Peird levende krappen, neem warmen *Wyn-azyn*, en smeirt de krappen daer mede, op dat zy wel sterk mogen weeken, neem dan *Roet*, *Regael* en gestampt *Look* te samen, bind dat daer op dry uren lang, en beziet of het genoeg geteird is; als het niet genoeg geteird

is, legt het weder daer op; en is 't genoeg, zoo smeirt met *Zap van Ruyte*, en met *Wyn-azyn* te gader, en dan zult gy 't smeiren met *Krappen-smout*, nu *Roet* daer onder gedaen, en 't zal met die maniere wel beter worden.

Peirden die de Galle hebben.

Voorders, hebt gy eenige Peirden, die de galle hebben, zoo moet men die met geweld verdryven; want dat zyn quaede gebreken. Die van *Westphalen* houden eene maniere, dat, als haer-lierder Beesten eenige galle overkomen, doen zy die 's morgens vroeg houden in 't water daer het koud is, zoo diep, dat de galle onder het water is, eene ure lang, en 's avonds desgelyks, zoo menigen dag gedurende, tot dat de galle vergaet.

Maer na onze maniere, neemt men *Kaerden* en *Riet*, het gene by het water waft, en ook *Brand-netels*, en men stampt die zoo heet te gader, en dan zoo heet daer op geleyt als 't Peird verdraegen kan, eenen nacht lang, en 's morgens nuchter gewasschen met stelle *Mans-pisse*; en als gy die snyden wilt, neemt eenen zuiger oft spuyte van eene *Vlier-pype*, en zuigt door de vlier-pype sterkelyk uyt wat in de galle is; en als zy alzo wel geledigd en gezuiverd is, smeirt ze, dan zult gy het zalven met *Kapoen-smout*, met *Honing* en met *Olie van Bayen* te gader, tot dat het gezond is, ende laet daer geen water aen komen binnen den tyd dat het open is.

Van Peirden, die pyne hebben tot eenige plaetsen waer het is.

Voorders, als uw Peird pyne heeft, zal men

het doen ader-laeten in de vier voeten, elken voet in den hiel, en als het bloed niet zinken wilt, zoo ontschoeyt het de vier voeten; dan zoo neemt *Tarwe-blomme*, *Honing*, *Wyn-azyn* en *Terpentyn*, doet dit wel zieden en roert het wel, op dat het niet aenbrande; wascht dan de voeten met warmen *Wyn-azyn*, en droogt-ze af; neemt een weynig werk en maekt van deze zalve eene plaester, legt-ze op de voeten al warm, en neemt dan *Peirde-mest*, ende doet dit niet af voor den derden dag, het *Peird* zal alzoo wel gezond worden. *wel geshoort worden*

Van Peirden, die spak-beenen hebben.

Item, die een nieuw spak-been wilt genezen, die zal 't besmeiren met *Deeg van Roggen-meel* en van *Eyeren*, aldus: Neemt eene panne met *Bier*, gewarmd, en bind dien deeg wel hard aen 't voorzeyde spak-been; dan zoo smeirt wederom daer op; en legt het daer op, zoo heet als 't *Peird* verdraegen kan, ende hebt gy geenen deeg, bakt daer *Boter* en *vet Kryt* in, en laet het dus twee dagen staen; dan zoo wascht het af met stelle *Mans-pisse*, wel gezoden, al heet daer over: Neemt dan *wilde Kerffe*, *Eyeren*, *Brand-netels*, *Duyve-front* en *Zeepe van Parys*; stampt dit wel te samen, en bind dat op 't spak-been; (eenen nacht zult gy 't daer op laeten liggen) dan zult gy nemen *Okker bladeren*, *Diptamus*, *Kool-zaed* en wortel van *wilde Zomer-roozen*; dit al te gader gestampt en het zap daer uyt geperst, en daer mede wasschen tot dat het gezond is.

Oft

Ofte noch eene andere maniere : Gy zult de plek-aderen doen korten, en wel effen vuuren twee dagen, en dan smeiren met *Kapoen-smout*, tot dat het beter is.

Van Korwente Peirden, en van Leeften.

Item, heeft uw Peird korwente, gy zult bakken gemaelen *Roggen-meel*, gedeeffemd met *Eyeren*, neemt dan eene panne met *Bier*, en bind dien deeg wel hard daer op; bakt het daer op heel heet, en houd het wel lang daer in bedekt staen, ook ledig te laeten, zoo is 't maer te beter met het bakken; doet het laeten de korbe-ader, en bakt tot dat het gebeterd is : ende alzo zult gy doen, is 't dat op uw Peird eenige leef-ten uytsteken. Ende is 't dat het met bakken niet betert, nochte ook met ader-laeten, dan moet men den leeft een luttel doen vuuren, en 't Peird ledig houden tot dat het beter is.

Om Peirden te genezen, die Smeir-vet hebben aen haere Beenen.

Voorders, is eenig Peird gezwollen aen de beenen, en dat het ook smeir-vet word, neemt warmen *Wyn-azyn*, ende wascht en smeirt het wel; dan zoo werpt daer *Kalk* in, en neemt dan werk, kapt het wel in stukken, steekt het in de wonde als eene wieke, werpt daer dan *Kalk* op, en doet aldus tot dat het gebeterd is.

Om Peirden te genezen, die Muylen hebben.

Hebt gy eenige Peirden, die muylen hebben, neemt oude *Mans-pisse*, die zult gy wel zieden

over het vuur, daer mede zoo wascht haere muys wel en sterk, ten minsten wel dry oft vier-mael binnen eenen voormiddag; doet het dan aderlaeten beneden de tel-knoppen, ende daer het meeste is, wel en veel: neemt dan dat bloed, mengt het met *Roggen-meel* en met *Eyeren*, en sineirt het daer mede; dan bakt het wel, en sineirt dan wederom; daer op bakt het hard, en dan sineiren derdemaal, en dan bakt het noch harder: aldus zult gy het laeten staen dry dagen lang, en als het dan niet beter is, nat het dan wederom met *warme Pisse*; dan snyd vier oft vyf sneden langs de beenen in de muysen, zoo diep, dat het door het vel gae; neemt dan *Koe-pisse*, zied-ze wel tot de helft in, en wascht het daer mede de muysen, gelyk te vooren, het zal wel beteren.

Hier naer volgen alzulke Ordonnantien, wat een goed Peird behoort te hebben, aengaende zyn Hayr.

Om dan eene goede kennisse te hebben van de Peirden, gy zult uwen tyd besteden in dit Boeksken; want hoe-wel u dunkt, dat gy goeden kender zyt van Peirden, zoo kont gy zomwylen noch wel bedrogen worden, 't en zy gy dezen Boek wel volgt.

Hier kont gy leeren kennen welk Hayr van de Peirden het alderbeste is.

Ten eersten moet gy aenmerken het wezen en gestelte des Peirds: want een Peird van eenderley gedaente van hayr, zoude den dertigsten penning meer gelden dan een ander, gelyk hier volgt.

Een Peird het gene wit is, dat is een week hayr, en zeer dun van huyd, en zeer vleefachtig; maer men zegt, dat de witte Peirden langer plegen te leven als andere, en dat zulks uyt de nature komt.

Item, donker-grauw hayr is zeer geblameerd; want men zegt, dat zy geirn blind worden, meer dan eenige andere, die ander hayr hebben.

Wit-grauw hayr is zeer goed, en appel-grauw hayr is ook goed.

Gespikkeld-grauw hayr is goed; maer lyaerd-grauw hayr is tuffchen-beyde, goed en quaed, ende het mag passéren.

Item, het hayr het welk ys-grauw is, dat mag ook passéren.

Item, yzermael-grauw hayr, is quaed hayr, en word misprezen.

Item, Peirden die donker-grauw hayr hebben, zoo voorzeyd is, zyn zeer te mispryzen, 't en waere die verlicht zyn met wit in 't aen-gezicht, zoo is het beter.

Item, vaelachtig hayr is niet goed geagt; maer bruyn-rood hayr, dat is goed, en rood hayr, gloeyende, is ook goed hayr.

Item, bruyn-blauw hayr, dat is goed gelyk rood hayr.

Item, lyaerd-rood hayr, dat is goed met zwarte maenen, zwarte steirten en met zwarte beenen.

Item, koe-rood hayr, is zeer gelasterd en geblameerd, en ook zyn zy zelden goed.

Item, kael zwart hayr is zeer goed, en ook te beter als zy hebben eenige witte vlekken;

want zy hebben wel zomtyds eenige quaede manieren, als zy in dat gebrek zyn zonder witte plekken.

Item, bruyn-zwart op bay is goed; maer zwart op valuwe is niet goed.

Item, muyfvael hayr is niet goed: en zwart-grauw hayr, is ook niet goed.

Item, afch-achtig hayr mag passèren, en het is tuffchen goed en quaed.

Om te weten welk een goed gefatsoeneerd Peird is, en wat een Peird wel faet, ende wat hem goed is.

Als een Peird kleyn is van hoofd, en mager, dik van hoofd, en de oogen groot, en de ooren kleyn, nauwe staende, en wyd onder 't hoofd tuffchen de kaek-beenen, lang van hals, boven dun, en styf staende, het hoofd wel heffende in de hoogte, het muyl ter borstwaerd, grof van dyen, mager van beenen, en korte voeten, en de teylen groot van kniën, rauwig van teylen, en kort tuffchen den voet en teylen, breed op de voeten, en die wel hol en zwaer van hoorn, hoog van hielen, hoog tweeder-hors, effen van iankte, effen van rug, diep van ribben, rond van billen, den steirt wel fluytende, en boven alles zoo behoort het te hebben eene grotte van herffenen.

Om te weten welk den besten Draef van Peirden is om arbeyd te doen, ende dat ook langdurig zoude mogen zyn.

Men mag geene Peirden te vroeg verarbeyden, dat is, niet te vroeg beryden; maer men

is ſchuldig te beyden tot dat zy vyf jaeren oud zyn.

Item, als een Peird draeft, vooren wel rydende, dat is te zeggen, ryzende, zwak van beenen, recht van boven neder, ftout op de ſteenen, en befloten goeder geſtalte, en achter recht op de beenen van eender wydde, dat is wel gedraefd en dit word geheeten ſtaenden draef.

By deze naervolgende maniere mogt gy weten, welk de beſte Tellende Peirden zyn.

Als eenig Peird telt voor en achter van eender wydde, en dat redelyk nauw, en hem voor en achter wel ryd, en dat zelve gelyk als met eenen ſtyven gang, en dat lichtelyk.

Item, dat zyn hoofd hoogdraegend is, en den muyl-ſprong nederwaerds, geſtadig van moed, verre overſlaende, en zwaer van vleefch. Dit is het welk elk tellende Peird wel voegt; want een tellende Peird kan niet te geſtadig zyn, en ook een draevende Peird kan niet te moedig zyn: want een draevende Peird voegt zyne moedigheyd wel, en een tellende Peird voegt zyne geſtadigheyd wel.

Om te weten en te kennen wat een Tellende Peird misvoegt ofte miſtaet, en daer het ſchaemte af heeft.

Hebt gy eenig tellende ofte ook eenig draevende Peird, het welk is neder van gang en ſtyf, ofte ooren-breed, ofte nauw gekruyft, ofte ter zyden uytwaerd draevende, nederwaerds ontdoende, ofte met kniën, nauwe ofte ſlepende, ofte toebrengende zyne achterſte voeten tegen

de voorfte; dat is het welk elk Peird misftaet.
Om te weten wat aen een Peird gefeylt en gemift is.

Item, een Peird het gene het hoofd groot heeft, met hangende oogen, maer bezonderlyk met hangende ooren, en die wyd fttaande; want die plagten meeft traeg van arbeyden te zyn, en beter te trekken als te ryden: Groot van kaeke-beenen, en tuffchen nauw, die plagten traeg van eten te zyn: en die holle punten hebben voor de oogen, die hebben meeft gepynd geweest. Die de lippen zeer beneden hangen, en den hals dun ofte overhangen, de oogen kleyn ofte smal van borft ofte neder-hors, ofte hol van rug, ofte zwyns-rug, hoog van fteirt, beenen, vlak van billen, ondiep van ribben, hol van lanken, smal van dyen, nauw by zyne kniën, vette beenen, lange fchinkels, vette teylen, lang tuffchen de teylen, en den voet, kromme beenen, kleyne voeten, en die dun gefchelt, quaede witte weten, maer principalyk quaede witte ooren oft stortelende, neder hielen, en volle voeten. Tot befluyt, deze voorzeyde punten misftaen meeft een Peird; doch men vind luttel Peirden die het al hebben.

Noch een kort Tractaet, hoe men inder haeft een Peird vermaeken mag.

Als gy eenige Peirden hebt, die gy verkoopen wilt, zoo zult gy die voeden en vet maeken op deze wyze:

Gy zult het Peird ftellen daer het warm en droog ftanen mag, en wel getracteert, des dags

hoog gebonden op dat het niet ligge; en 's morgens, als men opstaet, zal men het geven drooge haver, en dat een luttel seffens, en men zal het die zoo dikwils geven, tot dat het die laet liggen; doet dan daer by kleyne gedorffche boonen, en maekt het wel zat, zoo dat het niets meer mag van ied het gene men het geeft, en laet het dan wel drinken.

Item, neemt een derde deel *Roggen-meel*, en het ander derde deel *Tarwen-gruys*, en *Gerstie-meel*, van elks even veel, en daer in een luttel *Boonen*, mengt dit onder-een met water, en dat het ook dik blyve; dan zoo geeft het de Peirden te eten, een luttel seffens, dat het wel zat is; dan geeft het hoy en stroo tot den middag, en geeft het dan weder drooge haver, en daer mede een weynig *Boonen*, en *Tarwen-kaf* in alle zyne spyzen; laet het dan aldus staen met *Hoy*, ofte met goed *Voeder-stroo*, tot den avond toe, dat het recht waterens tyd is; aldan zoo geeft het droog *Koorn* en *Boonen*, al-eer gy het Peird watert, gelyk men 's morgens doet, en luttel seffens, tot dat het wel zat is, en dan zult gy het wel laeten drinken, en als het wel gedronken heeft zult gy het geven goed beslag van *Meel* en *Boonen*, en van *Grays*, gelyk men 's morgens doet, tot dat het wel zat is; dan zult gy het *Hoy* genoeg voorleggen, en bind het neder, op dat het liggen mag, en maekt het goede legerplaetse; en alzo zult gy het laeten in zyn wezen tot den dag toe. Dit zult gy alles doen tot dat het wel gevoed is.

Item, gy zult het altyd doen ader-laeten op den dyffendag die eerst komt naer de nieuwe Maene, en beziet wel alle dagen of het ergens ied let, en naemendlyk den mond, dien smeirt men t'allen tyde met eenen quispel genat in *Wyn-azyn*.

Item, vryft ook uw Peird met eenen goeden harden stroo-wisch eens dags tot acht dagen toe, dat de Jaer-merkt komt; dan zoo bereyd en stoft het, en doet het wel beslaen op zyn voordeel na den draef ofte tel die 't heeft, en na dat het van noode is, zoo doet het wel bereyden van den genen die 't wel kan, en die 't hem wel verstaet, en stelt het in zynen toom tyds genoeg eer de Merkt aenkomt.

Een Tractaet om te weten de oudheyd en kennisse van de Peirden.

Een Peird schiet tot zyne 30 maenden zyne eerste tanden, en binnen een jaer daer naer den anderen tand, en alzo van jaer tot jaer, tot'er tyd toe dat het zeven jaeren oud is, en niet eerder ziet men kennisse daer aen: Tot zyne zeven jaeren komen zyne breydel-tanden, en dan is 't tot ouderdom gekomen om te ryden, en niet eerder: maer men doet dikwils ter contrarie, al is het geen profyt. En in het Land van daer de curassiers komen en ook de Jennetten, daer beryd men niet ofte zy zyn zeven jaeren oud, en daerom hebben zy goede Peirden en zeer arbeydelyk.

Nu volgen hier zommige Artikelen en Puncten, die goed zyn geweten voor de gene, die veel te ryden plegen.

De gene die nu veel plegen te ryden, die zullen haere Peirden houden en stellen daer goede locht is zonder eenige quaede reuken, en doet het altyd ader-laten op den eersten dyffendag van de nieuwe Maene, ofte 't en waer dat het op eenen anderen tyd te doen waere: want van eenen stinkenden stal ofte daer vele vuyle gooten doorloopen, zoude de Peirden veel verhinginge kunnen aenbrengen, en het aerd veel te boozet. Desgelyks ook van quaed bloed, doet het altyd daer tegen ader-laeten in den bals ofte inden buyk. En als het verkoud is, dat het quaelyk gaen kan, leyd het in 't koudste water het gene gy vind tot aen de zadel toe, en houd het daer in zoo lang staen, tot dat het van groote koude niet langer geduren kan; leyd het dan op een veld, en beryd het zoo zeer en zoo lang tot dat het sterk zweet, en niet meer zweeten kan, aldus trekt de eene koude d'andere uyt; leyd het dan in den stal, wel toegedekt tot dat het gebeterd is, en als het wilt eten, tracteer het wel: En ten eersten het gene het drinken zal, moet zyn warme *Zoetemelk*. Als uw Peird verrazeld is boven in den steirt, dan heeft het de steele, en als gy ergens ryd, watert uw Peird niet voor dat het gestaen heeft, dus kan het geen water nocte drinken schaeden, ende ryd niet over zynen stal, maer als uw Peird word houdende op den weg, en

dat gy dit ten eerften gewaer word, ryd wederom vier ofte vyf roeden voorder dan gy meynt, dat het begrepen heeft: komt dan weder in den weg gelyk gy eerst reed, en met dezen grooten moerwil ofte onwil zal het recht gaende worden: dit is eene subtile beproefde konfte.

Hoe men een Peird beflaen zal op zyn voordeel, het welk krank geheeld en genezen is.

Item, valt uw Peird krank van hielen, houd het altyd zoo ruym beflagen, dat men wel een stroo tuffchen den voet en het yzer ftryken kan, en smeirt het dan met *Hoorn-zalve*, en fteekt daer werk tuffchen, en als het lang draeft, doet het zwaer beflaen: maer eenen hoogen draef, zult gy het licht doen beflaen, en als zy nauwe draeven, doet dien voet aldermeest binnen nemen, en laet het buyten hoog, en als zy wyd draeven, doet den voet meesten deel buyten nemen, en binnen hoog gelaeten; want zy klimmen altyd tegen de hoogte: ofte als zy te veel nauwe draeven, ofte ook tellen, doet-ze aderen laeten binnen-beens in dry ofte vier plaetsen daer het hem let, en het zal daer af ruymen.

Om een Peird te doen ftill ftanen, als men het wilt meesteren.

Wilt gy een Peird meesteren, en dat het niet ftill ftanen wilt, neemt eenen borftel-draed en trekt dien door een van zyne neus-gaten, en bindt het aen eenen fteyl, en wat gy het doen wilt, het zal zig niet verporren.

Noch eene andere subtile Konste, om te maeken eene witte plekke aen een Peird ter plaetse daer men wilt, en daer noyt geene geweest is.

Wilt gy aen een Peird eene witte plekke maeken daer gy wilt, ofte daer noyt geene geweest is, gy zult nemen *witten Ajuyn*, zied hem wel zocht, en bind hem dan op die plaetse daer gy de witte plekke hebben wilt: maer bind hem zoo heet daer op gelyk hy uyt den pot komt, en laet hem daer op liggen vyf uren lang; neemt dan eenen *witten Ajuyn* gebraeden ook zoo zocht, en legt hem daer ook dus heet op gelyk hy van het vuur komt, en laet hem ook daer op liggen vyf uren lang: neemt dan *Sal Armoniak*, *Regael* en *Wyn-steen*, dit zult gy al te samen wel temperen en mengen, ende wascht dan die plaetse daer mede, zoo zal dat hayr, het welk op die plaetse is, al wit worden, hoedanig dat het ook te vooren was, en aen wat beest het ook is.

Om te beteren eenig Peird het gene steeg en weder-spanig is: eene subtile Konste daer toe.

Item, als uw Peird quaelyk keert en dat het volkomendlyk steeg is, dat het geen en beryder dwingen nochte overwinnen kan, zet het op den stal, en geeft het niet te eten als droog Koorn, en doet daer in kleyn Zout, Solfer, en Fenegriek, al te samen wel kleyn gestooten, zoo lang tot dat het grooten dorst heeft; geeft het dan te drinken den sterksten zoetsten Wyn, die

gy vind, zynen buyk vol. En al dien tyd dat den *Wyn* geduert binnen zyn lyf, zal het alle zyne quaede manieren vergeten: het zal maeken groote feefte en hebben grooten moed. Maer dit is men niemand schuldig te leeren, om dat men al te veel bedrog daer mede doen kan.

Eene subtile grepe en konfte tegen de moorddaedigheden der Peirden.

Voorder, quaede konften zyn quaed gedaen, en nochtans het verhindert niet, dat men die weet: Om dan eene konfte te leeren en de Peirden te brengen van haere quaede manieren, zoo weet, als een Peird moordig is, dat zult gy in twee dagen niet laeten drinken eer gy het ter merkt voert: en als gy het op de merkt brengt, leyd het eerst in eene heymelyke plaetse, bind het de muyl hoog, houd die open met eenen stok, en steekt het in de kele twaef ofte dertien palingen, en men zal van dien dag geene moorddaedigheden aen dat Peird vinden. Maer ik raede, dat het niemand doe; want 't is een groot bedrog, en men zoude'er mede de menschen grootelyks bedriegen.

Noch eene subtile grepe, om te benemen het misverken van de Peirden, dat is te zeggen, als een Peird hinkt.

Al weet gy eenige schalkheyd, laet die altyd achter zonder imand daer mede te bedriegen; maer om dat gy niet bedrogen zoud worden, daerom schryve ik hier deze konften.

Als gy eenig Peird hebt, het gene minkt ofte hinkt, ofte hem houd op een been, zal men het dit benemen met eenen sterken kempen-draed, die wel droog is, en bind dien aen het beste been, onder het hayr ruffchen de teyelen en den voet; maer bind het zoo vast in het vleesch, dat dit het Peird wee doet, en ryd dan in het water; want dan zal dien draed krepnen, en het zal het Peird zoo dwingen aen het beste been, dat het recht gaen zal; strykt dan het hayr daer bedektelyk over, op dat men zulks niet gewaer worde: en doet dit weder heymelyk af, eer gy het imand laet voeren, ofte het Peird zoude geheel kreupel gaen en daer af ganfch mank worden.

Item, in eene maniere zoo doet het den Marschalk des Keyzers aen het beste been leggen by de Yzer-smids in de smisse, en laet het zoo vast binden aen den voet, dat het hem groote wee doet, en daer door bedwingt hy het recht te gaen. Maer ik raede u, dat gy dit niemand doet; doch ziet wel toe, dat men het u niet doe als gy Peirden koopt.

Voor Peirden, die treuren en niet eten willen.

Item, als u dunkt, dat uw Peird treurt en niet eten wilt, tast zyne ooren, en als zy kout zyn, dan is het ziek; alfdan beziet het in den mond of daer ied in let, en doet dan daer toe wat'er toe behoort, gelyk hier vooren gezeyd is: En is het flauw in zyne oogen, dan zal men het in den nens ader-laeten, en wederom met een

mes zult gy het doen kruys-wys ader-laeten in den steirt, aen het een eynde, en in den wortel van de vier teyelen zult gy het een luttel doen bloeden, en dan zal men 't leyden langen tyd en veel, tot'er tyd dat het wel eten wilt; als gy ziet, dat het wel eten wilt, zult gy het warm stellen, en het te eten geven op het beste dat gy kont; want 't en zoude anders van zig zelve aen geenen moed geraeken om te eten ofte te drinken, en dan zal het met die voorzeyde maniere zyn treuren naerlaeten.

Voor Peirden die hoog in den Buyk worden.

Item, als een Peird hoog in den buyk word, zal men altyd zyn hayr nat maeken, en het geven rauwe *Haverte* eten, *Basten* en *grof Gruy* van *Tarwe*, van elks even veel; dat zult gy al vochtig gemaekt van warm water te samen voorleggen, en doen alzo t'allen tyde als men het dit geeft.

Om de Peirden haere Krappen te doen verdryven.

Neemt *Knevel-smout*, dit vind gy in de Schoenmaekers-huyzen, en met dit *Knevel-smout*, zult gy die krappen besmeiren: maer eerst moet gy nemen goeden witten *Wyn*, en met dien *Wyn* zult gy die zuyveren, eer gy die krappen mogt besmeiren met dit voorzeyde *Smout*; dit zal men doen eens dags, die krappen zullen droogen, en alzo zullen zy korts genezen.

TWEEDE TRACTAET,

Waer in begrepen worden vele nutbaere zaeken
voor de gene die met Peirden om-gaen.

Grof Poeder om Peirden-wonden te genezen.

NEEMT een pond *Koper-rood*, een vierendeel *Spaens-groen*, gepulveriseerd en te samen gezet in eenen aerden pot, en daer op gegoten *sterken Wyn-azyn*, dat het wel door-nat is, en dan eenen nacht wel toegestopt, en laet het alzoof staen, ook wel meer als eenen nacht; dan gebroken en gevreven op den vryf-steen, dan in de *Zonne* gezet tot dat dit poeder droog is, en dan weder met den hamer op eene platte plaetse wel kleyn tot poeder geslagen, zoo veel als men behoeft, en dan gestroyd in der peirden wonden ofte quetsuren.

Eene roode Zalve voor gezwollen Peirde-beenen.

Neemt *Dealthea* en smelt-ze zachtelyk, en neemt *Lyn-zaed-olie* en smelt die onder-een; maer de *Dealthea*, die in den winter gemaakt is, behoeft minder olie, als die in den zomer gemaakt is. Voor den winter word zy zacht gemaakt, en voor den zomer hard, 't welk gy doen zult met *was*, en wederom zachtelyk ver-zieden; maer voor den winter zult gy nemen *Dealthea* en *Lyn-zaed-olie*, en roert daer *Bolus* onder; als zy by-nae koud en styfis, dan word zy rood, en dit geeft haer de verwe, en als-ze

styf is, douwt-ze met de hand tot dat-ze gesmeirig is.

Des winters en zomers zult gy deze zalve maeken van *Dealthea*, *Lyn-zaed-olie* en *Bolus*, alleen in den zomer zult gy daer *Was* onder smelten, maer niet des winter. Deze zalve is goed voor gezwollen Peirde-beenen, en ook voor verstuymingen der gewrichten en zenuwen, en voor verdoofheyd en verdraeydheyd in de lendenen, ofte daer een Peird zig mag leed gedaen hebben, desgelyks ook andere Beesten, en mede aen de Menschen voor de klap-ooren.

Zalve voor den rydenden Worm in de Peirden.

Neemt eenen ketel en doet daer in wat *Lyn-zaed-olie*, en oude zoete *Boter*, en een luttel *Terre*, laet dat zoo allengskens zachtelyk aen het zieden komen, en als dit zied, zult gy bereyd hebben een pond *Solfer*, en een half pond *Koper-rood* gebroken en gevreven op den vryf-steen met wat *Lyn-zaed-olie*; roert dan dit pulver onder het ander in den voorzeyden ketel, en houd u wat aen 't roeren, op dat het niet meer aenbrande; neemt dan eenen quispel en sineirt daer mede den rydenden worm ziedend heet, en ruyft den quispel vry in de gaten des rydenden worm, al waer 't ook in de klaffen, en ook de kuyften, en waer hy is, sineirt den worm dus ziedend heet met deze zalve en laet het Peird dan gaen.

Om Peirden haer mest te doen maeken.

Voor Peirden ofte jonge Veulen, die haer mest niet maeken konnen, voornaemendlyk die geworpen

geworpen zyn, zult gy nemen *Raep-olie*, *Aloës*, en *Wyn-azyn*, dit te samen van achter al warm ingespuyt, eenen pot nats, als een klisteria.

Voor Peirden die van den Wolf gebeten zyn.

Neemt *Raep-olie*, *Terre*, *zoete Boter*, en *Bargen-reufel*, dat te samen gesmolten, en daer eene zalve van gemaakt, en die wonde daer mede gesmeirt.

Voor Peirden die haer Vet gesmolten zyn.

Neemt *Terre-hout*, en eenen pot *Raep-olie*, dry stuyvers *Zeven-poeyer*, dry stuyvers *Coloquint*, en *Rynschen Wyn* gewarmd, en een half pond *Suyker* daer in gesmolten; dit t'samen ingegoten, en daer op laeten gaen om te purgeeren.

Voor Peirden die wormachtig zyn.

Neemt *Zeven-boom* en scherft die wel kleyn in stukken, doet die in goeden *Wyn-azyn*, en legt dat daer op al warm dry ofte vier dagen lang. Desgelyks kont gy nemen *Koe-sfront* zoo versch als het van de koe komt, gemengd met *Zeven-boom*, en met *Maen-hayr* wel kort gekamt. Men neemt ook wel fynen *Triakel* met *Aloë*, dit is ook goed voor den worm.

Zalve voor levende Krappen aen de Peirden.

Neemt *Reufel* en *Wyn-azyn* onder-een gemengd, en ook een deel *Quik-zilver*, dit te samen geroerd en gebroken met vryven op den steen, smeirt dan de krappen daer mede.

Voor Peirden, die haeren Eers-darm uythangt.

Gaet in de Apotheke en haelt eene plaester,

die gemaekt is van *Apostolicum* en *Heel-hout*, en doet dat zoo lang al warm op den eers-darm tot dat het genoeg is.

Voor Peirden, die haere Ooren gestopt ofte verzworen zyn.

Men neemt *Roggen-meel* en *Honing* onder-een geroerd tot zalve, en dan alle dagen eens hier mede gesmeirt.

NOTA. Als een wonde ten eersten slaplyk aankomt, en straks sluyten wilt, neemt een heet yzer ofte mes, en snyd ofte boort voor aen de wonde, den brand zal 't wel doen ophouden: Neemt dan *Merg van Vlier-pypen*, en steekt het in de wonde.

Als ook: Aderen die haer verheffen in de wonde, is, om dat zy al bloedende blyft, daer voor neemt *Draeken-bloed* gepulverifeert, uyt de Apotheke: maer maekt eerst een rolleken van werk, en wat vet gemaekt met wat van de voorzeyde zalve, en dan het *Draeken-bloed* daer wel dik opgeleyt; want dit *Draeken-bloed* droogt zeer.

Item: Aderen die zeer bloeden, daer toe zult gy nemen eene naelde met den draed, en naeyt de ader boven toe, en daer op met de voorzeyde zalve wat vet gemaekt.

Voor Peirden die gescheurde Darmen hebben.

Peirden die haere darmen gescheurd zyn, daer voor zal men nemen eenen zyden draed, legt dien in *Wyn-azyn*, en naeyt het daer mede toe: maer kliest den darm daer mede toe met uwe

naelde, als gy naeyt, op dat gy den darm niet doorsteekt; smeirt hem dan met *Olyf-olie*, en legt hem weder in het lyf.

Voor Peirden die haere Tonge gequetst zyn.

Peirden die haere tonge gequetst, 't zy half ofte meer, ofte by-nae door-een zyn verwerd, snyd het verwerde af, smeirt het met *Honing*, en ververscht het daer mede alle dagen tot dat het beter is.

By ons was een Peird het gene de tonge op eenen nacht in de weyde afgesneden was, zoo verre tot voor aen de achterste tanden, en wy smeirden 't met *Honing*, en hield de tonge achter t'eenemael van den mond, en het genas, dat het daer mede noch haver at.

Voor Peirden die haer Veulens niet verschieten kunnen.

Als uw Peird zyn Veulen oft Kachtel niet baeren kan, dan zal men dat jong af helpen, en de beenen schikken dat zy voor-uyt staen. Het gebeurt ook wel en schielyk, dat het moeder-peird achter tusschen twee staeken liggen moet met den aers, en dat men haer het jong met kracht moet afnemen, waer af de moeder wel ziek is: dan zal men nemen eenen reynen doek, met eenen persoon, die eene kleyne hand heeft, en wind den doek om dien persoons hand, doet hem die in 's Peirds lyf steken tot den elleboog toe, wascht de moeder nettelyk van binnen, en haelt daer het geronnen bloed uyt. Neemt dan *Olyf-olie*, maekt den doek daer mede vet,

en wafcht dan de moeder des Peirds daer mede van binnen. Men neemt ook wel *Wyn-azyn* daer by, maer of het de moeder des Peirds niet verdraegen konde; zoo zoude het die van binnen doen fmerten; doch het is evenwel zeer goed voor de vuurigheyd. Men zal dan het moederpeird wel warm houden, en het voeden met gras, tarwen-gruys, en lauw water: En als zy dan haer meft niet maeken kan, smeirt het haer van achter met de hand, en maekt eerst uwe hand vet van *Raep-olie*, en dan *Brandewyn* en *Raep-olie* te famen in 't lyf gesteken.

Men giet haer ook wel van vooren in het *zap van groen kruyd*, als van *Donderbaerd*, *Scheyt-wortel*, en anders meer.

NOTA. Voor een Beesten-hert dat wee doet, neemt *Aloë*, zoo veel als in twee ofte dry haerzenoot-schelpen gaen kan, en eenen lepel *kleynt Bier* daer in gesmolten, en te famen wel warm van verre door eenen hoorn in gegoten.

Voor Peirden, die haer buyten achterwaerds boogen.

Peirden, die haere voorste beenen achteruyt getogen hebben, die zyn dikwils verstyfd, en dat gemeynelyk van jonge Peirden, smeirt dan de knien met de voorzeyde roode zalve, en men zal de voorste voeten binden aen de achterste, en laet het zoo wel eenen dag gebonden liggen, en als het noch versch is en dat het Peird gertier maekt, zoo moet men te meer nae het been zien. Ook zoo bind men het wel buygende aen de knien, ofte 't en waere dat het op den dag

veel gespertels maekte, neemt het in tyds wel waer, op dat de koorde daer het mede gebonden is, geene gaten maeke : Men kort ook wel de aderen boven beens, en men kort-ze ook wel buyten de knien.

Voor Peirden die haer verzeyken.

Peirden die haer verzeyken, zult gy ingeven *Leem* met *Pot-aerde* gemengd, onder *lauw water* met *Tarwen-gruys*, en men geeft haer ook wel *Kryt* onder het water.

Peirden die haere Neuzen verstopt zyn.

Neemt eene ganze-pluyme, maekt die wel vet met *Honing* en *Lyn-zaed-olie*, en steekt die wel diep in 's Peirds neus-gaten : Neemt dan eene spoel-pype met *Zout*, en blaest dat in de neus-gaten, dan zal dat Peird pruysfen en alle de kladden uytwerpen, en zal dan ontstopt zyn. En is de kele gezwollen, geeft het dikwils *Honing* te drinken, en smeirt het buyten met de zelve roode zalve.

Krauw-zalve voor de Peirden.

Neemt vier pond *Kruys-boter*, en twee pond *Zoute-boter*, smelt deze wel zachtelyk, dan zult gy gereed hebben twee pond *Solfer*, een pond *Koper-rood*, en een vierendeel *Spaens-groen*, dit gebroken en t'samen gedaen in *Raep-olie*, en kleyn gevreven op den vryf-steen, en als dit bereyd is, neemt dan een pond *Terre*, en een pond *Pek*, onder-een gesmolten met wat *Lyn-zaed-olie*, giet dat onder deze zalve tot dat-ze

wel zwart is, en als zy dan begint styf te worden, zal men daer het voorzeyd poeyer in doen, en door-booren tot dat die styf en koud is. De Peirden, die schorft en ruydig zyn, zal men eerst wel roskammen en schrabben met een mes tot den bloede toe, tot dat de ruydigheyd al is: dan zal men het smeiren met de voorzeyde Krauw-zalve, en een heet yzer daer aen houden, op dat die zalve wel indringe en door-gaet; zomtyds behoeft men geen heet yzer, maer als het noodig is, dan zult gy dat Peird laeten met gemak dry oft vier dagen, en of het ergens meer jocke, zult gy het weder schrabben en smeiren al had het daer meer als eens gesmeird geweest.

Peirden die haer Been gebroken hebben.

By ons was een Peird het welk zyn been had gebroken, en die breuke was in de kote, wy maekten daer yzere spalken toe, die de wonde niet raekten, en hielden 't zoo over-eynd staen, en om de kote eenen warmen doek gebonden met de voorzeyde roode zalve vet gemaakt, ook met *Olie van Bayen*, en met *Populiere-zalve*, dezen doek daer los aengeslagen, en daer over wolle lappen twee dik gebonden, en alle dagen vernieuwd, en onderhouden dry ofte vier weken lang, en wy bonden den quaeden voet met koor-den, en lieten het zoo henen gaen met de yzere spalken tot dat het gansch genezen was.

Peirden die verkoud zyn en niet eten kunnen.

Peirden die verkoud zyn, en daerom haer eten laeten, zult gy genezen met goed voedsel, en

eene wyle tyds wel warm houden, en voeren met *Gras*, met *lauw water*, en daer in *Tarwen-gruys* gedaen.

Item noch een ander. Neemt eenen aerden pot van twee potten groot, doet daer in eenen halven pot *Wyn-azyn*, en negen ofte thien *Eyeren*, en een half pond *Fenegrik*, sluyt dien pot vast toe, en delft hem in *Peirde-mest* vier-en-twintig uren lang, ofte wel diep buyten *Peirde-mest*; werpt dan de *Eyers* de *Peirden* in 't lyf, en dan de *Fenegrik* met den *Wyn-azyn*, en ook *kleyn Bier* tot de helft, en giet het d'eene helft den eenen dag in en d'andere helft den anderen dag, en is het dan noch niet genezen, bereyd noch meer. Item, of het ook noodig waere, neemt in dezen voorzeyden drank deze volgende dingen: maekt zoeten pap van *Tarwen-blomme* als een zuype, met *Boter* en *Eyeren*, giet haer dit in, en onderhoud dit acht dagen. En al waer 't dat het *Peird* gequetst waere in 't hoofd, en niet eten konde, zoo zoude hem dit voorzeyde wel helpen.

Zalve voor quaede Hoorns aen der Peirden Voeten.

Neemt een half pond *Pek* en wat *Terre*, een half pond *Spiegel-harst*, en een vierendeel *Terpentyn*, dit te samen in eenen *Gans* gesteken, en gebraden, zoo lang tot dat het mest en de voorzeyde dingen komen druypen door 't lyf en en vleesch van dien *Gans*.

Goede Zalve voor Peirden Oogen.

Neemt een ponds *Kruys-boter*, en een half pond *Smout van Glas*, en hoe die *Boter* onder

is, hoe zy beter is; het *Smout van Glas* zal men stooten in een bekken, en dan onder-een doen, en kleyn vryven op den vryf-steen. Deze zalve is goed voor versche slagen, en quetsinge in de oogen der Peirden.

Zalve voor gezwollen Peirde-beenen.

Neemt *Moere van rooden Wyn*, want rooden *Wyn* verkoelt, en neemt dan *Honing*, en *witt Leem*, dat zult gy t'samen zieden, en het Peird daer mede wel warm smeiren, eenen wollen lap daer op bindende.

Overjaerige Peirden te kennen.

Item, als de voorste vier tanden boven en beneden ingewisseld zyn, dat zyn dry-jaerige; en als de zes tanden zyn gewisseld, ofte noch een daer by, dat zyn vier-jaerige Peirden; en als de vier tanden gewisseld zyn navolgens de andere, dat zyn vyf-jaerige: en is't eenen Hengst-vale ofte Ruyn, ziet nae de breede tanden of zy alle vier uyt zyn, en zyn die alle vier uyt, zoo is het wel vier jaeren oud.

NOTA. Een Peird het welk zynen mond heeft heeft, daer voor zult gy nemen *Wyn-azyn* en *Mostaerd-zaed*, en wascht daer mede den mond.

NIEUW ZAK-BOEKSKEN

VOOR ALLE

HANDELAERS

EN LIEFHEBBERS

VAN

PEIRDEN.

Raed voor vuerige monden der Peirden.

ALS uw Peird vuerig in den mond is, dan moet gy het in den mond laeten, en den zelven twee mael daegs met wyn-azyn en wat zout wasschen. 'T is extra goed.

Voor zeere Tongen der Peirden.

Wanneer uw Peirds tonge bezeerd is, zoo smeerd de zelve twee à dry mael daegs met olyf-olie, en daer wat zuyker in gemengeld. Het is goed bevonden.

Voor Speene in de monden der Peirden.

Zoo uw Peird Speene in den mond onder zyne tonge heeft, dan moet gy die met eene sphaere afknippen, en die plaetse met zout vryven. Goed bevonden.

Voor Takken in de Monden der Peirden.

Indien uw Peird Takken aen zyn kieslen

krygt, zoo dat het niet kan eten, gaet dan met uw Peird naer den Smit, en laet de zelve met eenen bytel afkappen, of met eene raspe laeten afraspen. Het is goed bevonden.

Voor Oogen der Peirden.

Wanneer uw Peird vliczen in zyne Oogen krygt, zoo neemt fyn gestampt zee-schuym, neemt een pluymken en maekt dat nat in uwet mond, steekt het vervolgens in het zee-schuym, en strykt daer mede 2 à 3 mael daegs tusschen de Oog-leden. Goed bevonden.

Voor Blinde Oogen der Peirden.

Als uw Peird blind word., het zy aen een of beyde oogen, het zy dat de Oogen wit worden, of daer in geslagen is, neemt dan als even gemeld is zee-schuym, of witten bereyden salpeter die fyn gestampt is, blaest dit in de ooge met een rietje, of strykt het daer in met een pluymken. Het is goed bevonden.

Voor Perels in de Oogen der Peirden.

Wanneer uw Peird Perels in de oogen krygt, dan moet gy het onder zyn ooge ader-laeten, tusschen den neus en de ooge; het is goed, maer wanneer uw Peird reeds Perels in de ooge heeft, zoo maekt dit oog-water, een half loot nagelen, voor eenen stuyver wit koperoed, en eens zoo veel wit gedraeyd stokenzuyker, doet dit in twee pintjens Maert sneeuw-water, of in stroom-water, hoe langer dit gestaen heeft, hoe beter het oog-water zal worden, bestrykt hier mede 2 à 3 mael daegs de ooge. Het is eenen goeden middel,

Voor den Han in de Oogen der Peirden.

Neemt dan zoo als gezeyd is voor de oogen, het voormelde fyn gestampt zee-schuym, of ook den witten bereyden salpeter, blaest of strykt het zelve in de ooge. Het is goed bevonden.

Voor afgescheurde Oogen der Peirden.

Zoo uw Peird een lid of leeden zyn afgeschourd, of zoo het lid daer by hangt, knipt het dan af, neemt wat olyf-olie en zuyker, roerd het onder elkander, bestrykt dat lid daer 2 à 3 mael daegs mede, het zal wel een goed lid worden.

Voor loopende Ooren der Peirden.

Daer is weynig raed voor, dan toeschroeyen met een heet yzer, maer het is gevaerlyk om weder nog langer in de oore op te breken, en dan is het nog veel erger als te vooren, doch ik heb - ze hier mede ook wel geholpen, zoo dat het hier voor en tegen is.

Voor den Vyver der Peirden.

Als uw Peird aen den Vyver is, dan valt het neder, en slaet verbaest als of het uytzinnig is, dan staet het weder op en woeld zeer druk, als gy dit ziet, zoo grypt dan naer zyn ooren en trekt de zelve nederwaerds, aen den end van de oore daer den vyver onder dik is, en styf staet, snyd daer een gat in, en haelt daer eenige karrels kuyt uyt, gelyk of het kuyt van eenen visch is, dit moet gy alderspoedigst in het werk stellen, dan kan uwe beeste behouden worden, van een aldervaeerlykste ongemak, waer van veele sterven.

Voor verrukte Aders of Zenuwen der Peirden.

Zoo uw Peird eenige Aders of Zenuwen verrukt of verdraeyd heeft, dan moet gy het twee mael daegs smeeren, met dit naervolgende bereyd te maeken goed, een half vierendeel popeljoene zalve ende altea te zaemen, doet daer by eenen vingerhoed vol olie van terpentyn, en ook zoo veel olie lateribus, mengeld dat alles onder elkander, smeird die plaets 2 mael dags, en strykt styf toe, maer zoo het in de borst van uw Peird is, moet gy het eerst in de borst ader-laeten, en daer naer met de smeering styf toefstrykende besmeeren. Het is goed bevonden.

Voor Schevel Beenen der Peirden.

Als uwe Beeste Schevel Beenen krygt, dat zyn harde beentjes, die komen aen de voorbeenen aen de binne zyde tusschen de koot en de kniebol aen, deze verwyken van zelfs wel, zoo zy die jong zynde krygen, maer als uw Peird oud is en de zelve krygt, zal het die wel behouden en van hinken, daer is niet aen te helpen, zoo verre my bekend is, het beste dat hier van is, dat zoo zy jong zynde die schevel beenen krygen, de zelve uyt haer eygen weg gaen, maer oud zynde niet, dan konnen-ze voor trek-schuyten gebruykt worden, en eyndelyk gaen deze ongelukkige beesten, die 's werelds loon zyn, voor de honden.

Voor Peirden die op stal staen en van vooren hinken.

Als uw Peird aen de voorste voeten des win-

ters komt te hinken, zoo gebeurt het wel dat de Peirden te drooge staen, dan moet gy de yzers aftrekken, en zet het in versch koeymest. Het is extra goed.

Voor Peirden die Voorstraelen.

Als uw Peird voorstraeld, of het zy agter of voor, dan moet gy die oude straelen door eenen Smid laeten uytsteeken tot het leven toe, neemt wat terpentyn, wat olyf-olie, een weynig zout, en zoo veel schaepen-pisse alleen, als dit te zaemen, kocht dit alles onder elkander, en laet het sterk zieden, giet het zoo ziedende in de voeten, en verbind die om de 6 à 7 dagen eens, het zal de laetste 3 dagen meerder heelen, als de 4 eerste. Het is goed bevonden.

Voor Bloed-Gallen der Peirden.

Die komen de Beesten boven de kooten aen, zoo dat men die met zynen vinger en duym door en weder door kan nypen, neemt olie van terpentyn, en smeirt die op de bolle plaetse twee mael daegs, en droogd het met een kolvuer in, of met een heet yzer, ik heb-ze dikwils hier mede doen verdwynen.

Voor Tassen of Luypen der Peirden.

Die Tassen of Luypen komen aen den voorbout der Peirden, en wel aen den knokkel van den voorbout, by den buyk aen, zy ontstaen meest alle van de kalkoenen van de voor-yzers als 't Peird gaet liggen, daer berst dan een zenuwtje, dat veroorzaekt dan zomwylen groote

buylen die men taffen of luypen noemd, trekt dan het yzer af, of slaet de kalkoenen plat, neemt zout en zeepe, smeert de buylen daer 2 of 3 mael alle daegen mede, zy gaen weg. 'T is veelmael goed bevonden.

Voor verdraeyde Hak-zenuwen der Peirden.

Als uw Peird de agterste Hak-zenuwen verdraeyt zyn, zoo dat het geen bestier heeft met dat been, maer dat het van agter inbuygd als het loopen moet, neemt dan olie van terpen-tyn en olie van lateribus onder elkander, en smeerd die zenuwe van de bille af tot den hak toe, 2 à 3 mael daegs. Het is goed bevonden.

Voor Gedrukte Ruggen der Peirden.

Zoo uw Peird zynen rugge gedrukt is van een zadel, of van het broeyen, dat den rugge heet schynt en dik word, dan moet gy zynen rugge maer dikwils met koud put-water baden, het is goed, ook met zeepe, zoo als hier vooren gezeyd is, en als den rugge doorbroeyd is, smeerd hem dan met bresilicam. Het is mede goed bevonden.

Voor Peirden die Bloed Buylen, of Zwellen hebben.

Als uw Peird bloed buylen, groote of kleyne zwellen krygt, zoo snyd-ze door, neemt dan terpentyn, olyf olie, en een weynig zout, en ruym zoo veel schaepen-pisse als deze dry te zaemen, zied dit in elkander, en giet het dan ziedende in de wonde, of spuyt het daer in, zoo als zulks maer het beste voegd, en dan ont

de 6 à 7 dagen verbinden, maer niet bedekken.
Het is goed bevonden.

Voor versche Wonden der Peirden.

Als uw Peird bezeerd is, het zy hoedanig, of op wat plaetze het ook zoude mogen wezen, zoo moet gy eerst als het bloed dat stelpen, met donders-pof, zoo als men die noemd, houd den zelven styf in de gaten, en als 't bloeden over is, moet gy die wonden schoon uytwasschen met schaepen-pisse, neemt dan wat terpentyn en wat olyf-olie en zout, maekt daer zoo veel van gereed als gy oordeeld noodig te hebben, kocht dit onder elkander, spuyt het in de wonden, of bad het met eenen schoonen linnen doek, of giet het anders met eenen lepel in de wonden, zoo als 't maer het beste voegd, en als het ten eersten niet beter is, moet gy de beeste om de 7 à 8 dagen weder verbinden. 'T is altyd goed bevonden.

Voor Bloed te Stelpen, van de Peirden.

Als uw Peird uyt den neuse bloed, of op andere plaetsen, en gy het met geen pof donders stuyten kond, dan moet gy uw Peird met koud put-waeter langs den rugge zoo lang begieten, tot dat het sterk beefd, het bloeden zal wel ophouden. 'T is goed bevonden.

Voor Vervangen Peirden.

Als uw Peird vervangen is, dan is het zeer styf, zoo dat het 't een been niet voor 't ander kan zetten, en het hert zal tegen het link been

sterk slaen, als gy daer spoedig by zyt is uwe beeste gemakkelyk te helpen, gy moet zyn vier beenen van onder tot boven aen toe met stroo bebinden, en giet daer koud put-water by in, neemt dry paer dekkleeren en dry zakken mede in put-water nat gemaakt, en legd die op 't Peird, en hier over weder een droog zeyl of dekkleed, en laet het zoo dry uren staen, en dan al weder by dat stroo koud put-water ingegoten en de deksels en zakken nat gemaakt, moet gy het weder dry uren laeten staen, en dit 5 à 6 mael continueren, dan is uwe beeste geholpen, zonder eenige kenteekenen van styvigheyd naer te laeten. Het is goed bevonden.

Voor Peirden, die reeds 2 à 3 dagen zyn vervangen geweest.

Als uw Peird reeds 2 à 3 dagen vervangen geweest is, dan moet gy het aderlaeten in beyde de zyën van zyn borst, en ook in beyde zyn spat-aders, neemt daer zoo veel bloed af als het ontbeeren kan, maekt dan dezen drank gereed, een pintje franschen brandewyn, en by naer een oordjens panneken vol specie uyt uw secreet, kokt dit alles onder elkander, maer niet langer als men een zodje visch kokt, doch den pot vooral dicht houden, en daer naer 't door eenen temis gieten, geeft het dan dien wyn in, en dekt het dicht toe, en houd het zoo eenen dag of vyf, doch twee mael daegs moet gy het reyden, maer vooral warm houden. Het is goed bevonden.

Voor Peirden die niet kunnen pissen.

Zoo uw Peird niet kan pissen, moet gy kleyn bier nemen, en twee groote handen vol peterfelie, en kerft die fyn, doet de zelve in het bier, en kókt dit te zaemen, ook zoo lang als een zodje visch, laet het dan zoo koud worden, dat gy het kónd doogen, en knipt dan de peterfelie uyt, en giet het dan het bier tot den mond in, dekt het met 1 of 2 dekkleeren wel toe, het zal in den tyd van 3 à 4 ueren wel wateren, des winters gebruykt men de wortelen, en des zomers het loof van de peterfelie, maer gy moet den pot of ketel daer het in gekókt word, vooral toehouden, op dat 'er den doom in blyft, die de beste kragt aen den drank geeft. Goed bevonden.

Voor Buyk-pyne der Peirden.

Zoo uw Peird buyk-pyne heeft, maekt twee maetjens annys warm, giet het die in, en dekt het wel toe.

Of anders.

Neemt eenen grooten ajuyn, snyd den zelve in vieren, doet die vier stukken in zynen entel-darm, zoo verre uwen arm lang is. Altyd goed bevonden.

Voor Verstophtheyd der Peirden.

Als uwe Beeste verstoppt is, zoo dat zy niets van haer kan doen, neemt dan een half pond raep-olie, met een half pond boter, maekt dat te zaemen warm tot dat de boter gesmol-

ten is, laet het een weynig koelen, giet of geeft haer dit in. Het is goed bevonden.

Voor Bloed-Ziekten der Peirden.

Zoo uw Peird aen het bloed is, dan zal hem het herte aen de flinke zyde sterck slaen, tusschen den voorbout en het lyf, als gy dat voeld, dan moet gy het terstond doen aderen laeten, aen de flinke zyde van den hals, dog zoo gy daer geen bloed naer genoeg krygen kond, moet gy het laeten daer 't dan maer het beste voegd; dan moet gy met eten proberen, en geeft de beste dat zy het graegste lust; het is dikwils dus gedaen, en goed bevonden.

Voor den Droes der Peirden.

Wanneer uw Peird droefig is, geeft het dan eenen tinnen lepel vol groene erweten, onder wat voer-haver te eten, vervolgens twee lepels vol, al langzaemer meerder, en dat twee mael daegs, dog boven de 5 lepels vol moet gy niet gaen, zoo lang den droes daer niet uyt is.

Weder voor den Droes der Peirden.

Daer is veelderleyen Droes der Peirden, daer is 'er die oortsaet van gesmolten smeer, dat door al te sterck reyden veroorzaekt word, dat word bynaer geelen droes, dog is gemakelyk te herstellen, neemt voor twee oorden mostaerd, en voor twee oorden gestampten peper in een maetje wyn azyn, met wat olyf-olie, mengt dit te zaemen onder elkander, en maakt het lauw, giet dat 't Peird in, zoo het

niet te zwak is kan het wel beteren. Ik hebbe hier mede veele geholpen.

Voor Verholen Droes der Peirden.

Als uw Peird niet veel eet, en ligt van buyk word, en veel komt te liggen, en dan op zyn een been, en dan op het ander gaet staen, mogt gy wel denken dat het den verholen droes heeft, dan moet gy uwe beeste in den hals ader-laeten, en ten eersten twee groote stukken vleesch uyt uwe kuype in eenen ketel vol water gaen koken, neemt dan dat vleesch op met dat vet als 't nog warm is, wasscht dan het Peird zyn lyf daer mede, en dekt het dan dicht toe, dog gy moet het 2 à 3 daegen agter een wasschen. Het is altyd goed bevonden.

Voor Gemeenen Droes der Peirden.

Dezen gemeenen droes is eene witte snotte, als gy dit bemerkt, zoo geeft uwe beeste groene erweten onder zyn voeder, zoo als te vooren gezeyd is, neemt daer by eenen halven lepel vol wit mostaerd-zaed, ook zoo veel sijn griek en klissebooms-zaed, voerd dit onder wat haver, dog ieder mael op zig zelve. Het is goed.

Voor den Droes in de Keele der Peirden.

Als uw Peird de keele toe gaet, en het niet zwelgen kan, en als het gedronken heeft, het water hem den neuse uytloopt; neemt dan een bullepees en stoot het dry mael daer mede in

de keele, maekt dan een half maetje franschen wyn warm, en giet het dat in, geeft het vry 2 à 3 mael daegs een half maetje, de keele zal wel ruym worden, en den droes beginnen te schieten, geeft het vry een weynig groene erweten onder zyn voer, het kan niet schaeden. 'T is goed bevonden.

Voor Droes of Buylen der Peirden.

Als uwe Beeste droesig is, dat 'er buylen onder de keele komen; smelt of kokt boter in een panneken, dog zoo lange op 't vuer laeten staen, dat de zelve bruyne of zwart geworden is, smeerd die buylen daer 2 à 3 mael daegs mede, tot dat-ze doorbreken, dan is uw Peird verligt, haeld vervolgens den droes daer uyt, of douwd den zelve daer uyt, houd daer een wieke in van schoon linnen, maekt de zelve vet van de bruyne gesmolten boter twee mael daegs, anders willen die gaten te vroeg toe gaen. 'T is goed bevonden.

Voor Drup-Droes der Peirden.

Van dezen Drup-Droes zegge ik alleen dit tot onderrigtinge, het is wit schuym dat uyt den neuse drupt, even als of het snotte is, en droogaens loopt dit vogt meest uyt een neusegat, zy snuyven daer wel aen; men kan daer niet van genezen, maer dat hier het beste van is, en dat ik ieder onder de oogen wille brengen, komt hier op uyt; dezen droes spruyt niet aen andere Peirden over, daer-en-tegen allen anderen droes allegaer overspruyt; het

zy op stal, of dat-ze met andere in de weyde loopen, of voor ploegen, of waegens, ja al eet een gezond Peird uyt de kribbe daer pas van te vooren zoo een droefig uyt geëten heeft, 't zal niet over spuyten, ik hebbe daer veele ondervindinge van, waerom 'er dit van mede deele.

Iets, van voorgemelde Droefen, dat die niet over zullen spruyten aen uw Peird.

Zoo gy met een Peird by een droefig Peird moet ryden of leyden, op stal of in de weyde zyn, en gy wilt uw Peird voor droes bevryden, zoo moet gy uwe beeste wat haver voeren, en doet daer wat zevenboom onder zyn haver, maer niet meer ieder mael dan eënen vingerhoed vol, en gy moet dien zevenboom sijn kerven, als gy dit eenen dag of twee van te vooren gedaen hebt eer het by droefige Peirden komt, jae al at het den droes van andere Peirden op, zal zulks niet overspruyten, maer gy moet dit twee mael daegs onderhouden, als uw Peird by zulke droefige verkeeren moet, ik hebbe veelmael de haver met zevenboom myn Peird laeten eeten, als het van den droes besnoc en bemorst was, en goed bevonden.

Voor gallen aen de agterste beenen der Peirden.

Wanneer uw Peird aen zyn hakken in de agterste beenen gallen krygt, dan moet gy het des avonds en 's morgens in 't wed of koud water reyden, tot den buyk toe, en laet het daer eene halve ure stille in staen, maer in zee-

water is nog beter; en als 't dan nog niet beter word, zoo moet gy die gallen twee mael daegs smeeren met olie van terpentyn, en droogd die olie ieder rys in als gy het smeerd. 'T is goed bevonden.

Voor dikke Hakken der Peirden.

Als uw Peird dikke hakken krygt, dan moet gy die twee mael daegs met zeepe besmeeren, en die zeepe met het plat van uw hand vryven tot dat-ze schuymt, en alle twee of dry dagen de zeepe met lauw water afwasschen, anders groeyen daer dikke korsten aen, en dan al weder smeeren als gezeyd is, de dikke hakken zullen wel weg gaen. Het is goed bevonden.

Voor den Eetworm der Peirden.

Zoo uw Peird aen den Eetworm is, dan krygt het veel kleyne buyltjes als of 't wormmote der Koeyen zyn, die komen veeltids eerst aen 't hoofd, ook wel aen de voorbeenen, en op veel andere plaetzen van 't lichaem aen, ja ten laefften het geheel lyf over en dan zyn-ze quaed te helpen, hoe spoediger daer by des te beter. Neemt zeepe en oude pisse die sterk is, kocht dit wel onder elkander, en smeird den eetworm daer twee mael daegs mede. Het is goed.

Voor Mok-Beenen der Peirden.

Als uw Peird tusschen de hoef en de vitlok, of in de vitlok komt te rotten, zoo dat 't haer daer uytvald en daer gaten inbreken, waer van zommige wel hinken, dan moet gy daer het

loffte hair uyttrekken, en de roeven daer af vryven, wascht dat dan met brandewyn en daer naer met boskruyt bevryven. 'T is extra goed.

Voor den Klem der Peirden.

Als uw Peird den klem heeft, word het geheel styf, zoo dat het de beenen zeer wyd van elkanderen zet, en is over 't geheel styf, zoo dat den mond nauwelyks open kan, en de oogen draeyen 't wit voor, maer zoo den mond in het geheel niet open kan, is uwe beeste onherstelbaer, dog als gy daer by tyds by zyt moet gy-ze veel bloed aftappen, op al de plaetzen daer gy het maer 't best krygen kond, maekt dan dezen drank gereed, twee kannen oud bier met een half pond olyf-olie en een once Veneetschen driakel, maekt dit te zaemen warm, en giet het uw Peird in, dekt het daer op wel toe, het is den besten raed die ik voor den klem wete, aen dit ongemak sterven'er meer dan die daer van hersteld worden.

Nog iets voor Vervangen Peirden, waer van reeds gemeld is.

Zulk een Peird moet gy in de borst en in de spat ader-laeten, en geeft het dan eenen beker vol bier met eenen tinnen lepel vol Veneetschen driakel onder elkander geroerd in, dekt het dan warm toe, dit hebbe ik by ondervinge dat het zeer goed is, maer franschen wyn en een fyn geraspte note-muscaet daer onder, is nog niet dan des te beter.

Dito van den Eetworm der Peirden.

Maekt eenen drank gereed van oud Mannenwater en groene zeepe, van elks even-veel, zet dit op een kleyn vuertje, en roerd het geduerig tot dat het wel onder een gemengeld is, en als het koud is; smeerd de gaten en bonkels daer mede, uw Peird zal wel genezen, ik hebbe alle de gene die dit ongemak hadden, hier mede geholpen.

Voor of van den Varent der Peirden.

Zoo uw Peird varens krygt, die komen by de ooren of aen de schoft der Peirden, het worden hooge buylen, ik hebbe daer van eenige genezen, dog daer is veel moeyte en kost aen, daer moeten groote gaten in gesneden worden, en dan met sterk-trekkende specie laeten uyt-trekken, want het accident komt uyt de longpypen voort, maer ik wille niemand sterk raeden daer aen te beginnen, zy zyn ook wel met goede heel-zalve toe te krygen, maer zy breken meest al weder open.

A E N H A N G S E L

Tot het Nieuw Sak-Boekken voor
alle Handelaers en Liefhebbers
van Peirden, &c.

Behelsende kundige Onderrigtingen over de Peirden,
haere Natuere, Aert, Deugd en Kennisse, als
mede van de Keulen, door den Hr. J. C. T. S.,
ervaeren Kender der Peirden.

I. A R T I K E L.

Van welke Peirden men altyd meest gehouden heeft,
en van haere Natuere en Eygenschap.

INDIEN men vraegd naer de beste Peirden,
moet men de selve naer den aert des Lands
kennen. De Oude hebben veel gehouden van
de Peirden, de welke in *Trachia* en *Tessalia*,
gevallen waeren. *Epirus* plagt de beste Loop-
Peirden voort te brengen. De *Tirrenische*, *Ve-*
neetsche, en *Sifilische* Peirden zyn ook in oude
tyden vermaerd geweest; als ook die van *Cap-*
padocia. Nu geven onse Landen goede Peirden
tot den Oorlog, als anders.

Deensche Peirden zyn dueragtig op den loop,
in het ryden en trekken; men gebruykt-ze ook
in koetsen, post-loopen en anders, jae tien of
twaelf mylen kunnen de zelve daegs loopen,

58 *Kundige Onderrigtingen over de Peirden.*

en wanneer men de zelve niet gebruykt, kan men haer goeden koop houden, en in het gebruyken moet men haer wat beter tracteren; want zy haer haver dan wel verdienen.

Spaensche Peirden zyn hoog te agten om haere schoonheyd en snelheyd, zyn fraey van lyf en kop: men oordeeld dat-ze om haere snelheyd, van den wind gebooren zouden zyn.

Tartariffche Peirden zyn van wilden aert, de zelve arbeyden wel, en zyn dueragtig, loopen snel, en zyn meer tot het loopen genegen, als tot het gaen.

De Turksche Peirden zyn zeer schouw, en laeten haer niet wel op den toom gewennen.

Napelsche Peirden zyn statig, en heerlyk in gebaerden, eierlyk in den gang, wel geproportionneerd van lyf, maer zy willen ook hebben dat men wel op haer past.

De Polsche Peirden zyn frisch en dun, ja dueragtig, trekken en loopen wel, ook goede Ry-Peirden, dun van beenen; maer willen wel gewagt zyn.

De Hongariffche zyn by naer van den zelve aert; maer wat dueragtiger, stouter en sterker.

De Pomersche Peirden zyn wat traeg en langzaam; maer dueragtig, en behoeven zulke nauwe oppassing niet als de Polsche; maer zyn met ruyg voeder te vreden, en ook taemelyk grof van schinkels, waerom de Polakken haer liever hebben.

Maer in het gemeen heeft men 'er nog eenige teekens by, waer aen men een goed Peird zal kennen, namentlyk deze vier:

Eerstelyk aen de uysterlyke gestalte, wanneer het een sterk dik hard lyf heeft, en eene gelykmaetige hoogte, welke met de proportie van het lyf over een komt, ramelyke lange zyden, breed van achter, breed en sterk van borst; hard vleesch, een musculeus lichaem, gelyk de groote muys-aderen aen een menschen lichaem, drooge voeten, goede digte uytgeholve hoeven met swarten hoorn; want wit hoorn is soo duersaem niet.

Ten tweeden liet men de schoonheyd wanneer men de leden aenmerkt. Als wanneer een Peird een dor hoofd heeft dat hem gelyk de hayd geheel aen de hoofd-beenen hangt, dat is gelyk vel en been, fraeye korte spitfige ooren, groote oogen, weyde of breede neus-gaten, eenen dikken hals, en fraey den kop voor draegt, hard dik hair, eenen dikken buyk, besonder wanneer het ook jong is, dorre magere beenen, en eenen fraeyen dikken steert.

Ten derden moet men de uytterlyke gebaerden aensien als wanneer een Peird moedig en stout is; snuyft dat hem gelyk eenen rook uyt de neus-gaten gaet, wakker en veerdig met de schinkels, en van blydscap geerne met de leden sitted, niet geerne stil staet, maer altyd met de voeten stampt, en wanneer men het opgetoomd heeft, snel en plotfig aen het loopen raekt. Dit zyn regte fraeye dueragtige Peirden, welke men in toom houden moet.

Irland geeft veel Peirden, de welke geheel sagt gaen, en daer op passen, dat sy met haeren

60 *Kundige Onderrigtingen over de Peirden.*

gang haeren meester niet beschaedigen, en haer selfs ook; (daer behalven is'er eene vrugtbaere weyde voor ander Vee: Item daer worden geen venynige dieren gevoed) alle fraeye Engelsche tel-gangers, worden daer-op gequeekt, en daer naer in Italien, Vrankryk, en Duytsland gebragt.

Job segd: Het Peird verciert het huys met syne stemme, stampt op de aerde, en is vrolyk met kragt, ja durft den geharnasten Ruyter tegen loopen. Het belacht de vreesse, en gaet stout aen, voor geen sweerd sig ontfettende, en verheugd sig over het blinken der wapenen en sweerden, word door den klank van het trompet en het schieten te iveriger, ja tegen het rammelen der trommels tramt het in de aerde. Als den trommel geroerd word en het trompet geblaesen, spyt het hem, dat het, op het vrolyk zyn der Vorsten, synen vyand op staende voet niet in het gemoed mag gaen. Waer mede hy wilt te kennen geven, dat een Peird soo edel is, dat het selve soo veel te meerder moed heeft, hoe meer perykel, geruyfch en donderen het hoord.

Ten vierden moet men ook op 't hair sien; want daer door word ook de goedheyd van een Peird uyt gekend. De swarte rappen zyn wakker, moedig en stout, en konnen swaeren arbeyd doen. De gryse met veel wit gemengeld, zyn ook goed en vrolyk; maer wanneer de selve in het veld schrikken, zyn-se geheel ontrouw. Swart, grys, en veel wit daer onder gemengeld, zyn ook wel ontrouw; maer byten en

flaen, willen ook wel loopen en arbeyden. Daer word ook geschreven dat de Peirden de welke in 't drinken den neus diep in het water steken, wel tot den oorlog goed souden zyn.

I I. A R T I K E L.

Van Peirden te koopen, hoe men een Peird besigtigen en koopen zal.

HET spreek-woord segd : Kind, wy willen een Peird koopen : Waer mede te verstaen gegeven word dat men een jong Peird koopen moet, en sig met oude Peirden niet bemoeyen ; want oude Peirden, oude Offen, oude Koeyen, oude Schaepen, oude Hoenders, oude Honden, en in summa alle het Vee 't welk te oud geworden is, zal men alleen niet koopen, maer het gene men in huys heeft, zal men verkoopen, of mesten en slagten ; want daer niet als schade van te verwagten is.

Daerom zal eenen goeden Huys-vader altyd naer jong Vee tragten, en daer beneffens jong en oud opvoeden, om dat hy aen geen Vee tot arbeyd en slagten gebrek heeft ; maer op dat hy het zelve doen kan, moet hy wel weten, hoe lang eenig Vee dueren kan, en hoe hy het zelve voeden moet.

Daerom hebbe ik ook gezeyd dat men jonge Peirden koopen moet, en als men de zelve gekogt heeft, moet men zelfs, of ander goed volk hebben, die daer wel mede weten om te gaen ; want als men de jonge Beesten over-

laed; krygen zy eenige zwaerigheyd, dat-ze daer naer krenghen blyven.

Die nu een goed Peird koopen wild, moet eerst het uysterlyk gestalte des zelfs aenmerken, als te vooren gezeyd is. Daer naer moet hy het zelve een reys, dry, vier, vyf, of zes laeten zien beryden, of het gauw, of lam van beenen is; men ziet of het zelve een pas, draf, tel, of anders gaet, daer het op geleerd is, en alles beproeven. Men beziet de heupen, de tonge, of de zelve ook vooragtig is, of het ook eten wilt, wel kan loopen, &c. Men meet de hoogte van vooren, of het ook met andere fraeye Peirden gelyke hoogte heeft.

Wanneer men een Peird laet beryden, let men op den gang of het overslaet of niet; dat is, of het zelve met den agtersten voet in den voorsten voet treed, of daer verre over treed of ook te kort treed; want daer aen weten verstandige Peirde-koopers of de selve goed of quaed van natuere zyn, of sy wel loopen kunnen of niet, wanneer een Peird regt met de agterste beenen gaet, dan is het geneygd te springen, en loopt terstond, wanneer het maer geprikkeld word.

Men moet ook op de vettigheyd der Peirden wel letten; want de selve is niet altyd goed; want sommige Peirden-verkoopers weten-se tegen de merkten wat op te pronken met seker voeder, en soo haer het eygen gemak niet volgen mag, gaen de Peirden af.

Om daer een staeltjen van te verhaelen, ben

gedwongen, dewylk my tegenwoordig eenen Leer-meester vertoone, te betoonen hoe de Rosch-tuyffchers somwylen de Koopers bedriegen. Het is in *Silefien* geschied dat daer een schoon vet Peird op de merkt quam, daer veel koopers geld naer boden, maer was een Polfch Peird. Dit selve Peird was met gerfte eene weke of twee gevoederd. Als den koper met het selve Peird eene weke dry of vier gehandeld hadde, ging het af, wierd mager en stierf. Daer naer vernam hy de oorfaeke om te weten hoe sulck een schoon, vet, glad Peird soo afnam, en in den grond gevaeren was. Doen wierd hem tot antwoorde gegeven dat men met twee of dry fchepels Gerfte een Peird vet kan maeken; maer wanneer men het selve het eygenste voeder onthoud, verdwynen fy.

Men moet de Peirden in den gorgel vatten, daer vind men twee huyden over malkander, soo de onderfte huyd nu seer dunne is, word het selve niet vet, maer is seer arbeydagtig.

Wanneer een Peird veel hair op den kop heeft, en het selve hair tamelyk hard is, word het wel vet.

Indien een Peird wyd van bek is, is het selve gemeenelyk steeg, dat is befwaerlyk met den toom te bedwingen.

Soo het kort onder de oogen veel hair heeft, laet het selve hem niet geerne houden.

Indien het selve scherpe beenen tusschen de ooren onder de huyd heeft, loopt het gewoonlyk haest, maer duerd niet lange.

Soo een Peird lange hangende breedte ooren heeft, is het selve seer traege. Wanneer het diepe invallende oogen heeft, is het ook niet wakker: Want groote oogen, groote neus-gaten, en steyle ooren, zyn sekere teekens van wakkerheyd. Gelyk men de couragie van een Leeuw aen den steert kend, kend men de wakkerheyd des Peirds uyt de ooren.

Peirden welke eenen dikken langen hals hebben, loopen geerne.

Wanneer een Peird seer infakt als men daer op klimt, en het vleesch naer agter fakt, als men daer op ryd, dat word niet vet, maer is van eene quaede natuere.

Wanneer een Peird in het stroy met de agterste voeten voor staet, gelyk of het agter overvallen wilde, dat selve loopt geerne.

Wanneer een Peird ruyg van beenen is, en lange vlokken over de voeten heeft hangen, gelyk Vriesche Hengsten plegen te doen, soo is het selve arbeydszaam, maer onbequaem tot den loop.

Wanneer een Peird vast blyft staen, en sterk tegen houd wanneer men het selve by den steert vat, soo is het selve goed, maer niet soel.

Indien een Peird lange heupen heeft, en in dunnigheyd wyd is, en agter hooger als voren, dat selve loopt wel en lang, en heeft goeden adem, maer is geneygd tot springen.

Indien een Peird den agtersten voet voor set, en daer niet hard op treed, soo is het selve aengedreven, en niet veel weerd.

Magere Peirden moet men niet dieper dan aen den buyk toe in het water ryden, want soo den buyk verkouwd, kunnen-se niet aennemen; want schoon of op warme dagen de leden wel fraen, kunnen-se niet bedyen; maer vette Peirden mag men geheel in het water bereyden, tot over den rugge, om dat-se beletten dat de leden niet te vast blyven, en een fraey geheel lyf behouden.

Wanneer een Peird diepe oogen en groote kacken heeft, en eenen korten hals, dat is hard om te beryden.

Wanneer de oude Duytsche de kenteekens van een goed Peird willen beteekenen, soo nemen sy de selve van andere Dieren, en zoeken de zelve aen een Peird. Eerstelyk willen sy dat een Peird dry dingen van eenen Wolf heeft, en dry dingen van eenen Vos: Namentlyk van eenen Wolf 1. de oogen. 2. Het eten. 3. De opheffing des hoofds: Van eenen Vos. 1. Korte ooren. 2. Den langen steert. 3. Dien gelyken tred of gang. Als ook de dry volgende. 1. Eene breede borst. 2. Hooverdye. 3. Hair, voor het hair, setten eenige, dat het gern laet opsitter.

Andere oordeelen dat een Peird twee deugden van eenen Haes hebben moet, te weten, behendigheyd en gehoor. Twee van den Vos, goede oogen, en eenen dikken steert welken dun van hair is. Twee van den Wolf, den gang en het eten. Twee van den Esel, sterke heupen en hard hair, of gelyk eenige willen, goede heupen. Als ook hooverdye en onderdaenigheyd.

Andere willen dat een Peird snelligheyd en behendigheyd hebben zal, ook een vrattigheyd, fcherp gefigt, en dat het fig in eenen cirkel rondom kan laeten leyden, eene breede borft, grof dik hair aen den hals, gladheyd, en eenen fagten treed.

Den genen die een huys koopen wilt, let op den grond, fundament, bouwinge, en alle het gene daer aen dependeerd. Die een fraey Peird koopen wilt, moet het felve naer de voeten zien; want een Peird moet goede fterke voeten hebben, die wel gelyk zyn, niet feer hooge, maer welke fy gelyk op de aerde fetten, op dat fy daer te fterker op ftaen en gaen kunnen; het naefte been over de heupe, en onder de knorren aen den voet, zal niet lang zyn, want het paff niet wel, en kan daer ligtelyk fchade aen krygen.

De fcheen-beenen zullen van pas fterk, vast en dik zyn, niet van aderen en vleefch, maer van knoken: De knien moeten fraey gebogen zyn, en fig in den gang wel bewegen, het buytenfte deel, de dikte des fchenkels tot de knie toe, zal fraey dik zyn, dat is een teeken van fterkte, en eenen welftand aen een Peird, gelyk ook eene fraeye breede borft, welk ook wyde fchreden geeft, befonder wanneer een Peird, agter niet eng, maer wyd gaet. Het zal eenen fraeyen dikken krommen hals, een kleyn hoofd, kleyne kaeken, en kleyne spitfige ooren hebben, wanneer een Peird eenen uytgestrekten hals en hoofd heeft, foo dat-fe boven gelyk weg ftrekken, is geerne wild en woest. Ongelyke kaeken

zyn gemeenelyk hardbekkig. Diepe oogen staen niet wel, want sy moeten groot zyn en voor in den kop staen, dat een Peird wyd en zyd om sien kan: Wyde neus-gaten geven een moedig Peird te kennen: De rugge-graet zal een weynig over de heupen gaen, dat men daer wel op sitten kan; het onder-lyf zal fraey vol van hard vleesch zyn. De zyden zullen een weynig dik, dat men des te gevoegelyker sitten kan, want sulke Peirden hebben sterkte, en voederen sig wel, hoe breeder en korter de lendenen zyn, hoe een Peird de voorste schenkels te ligter opheffen kan, en met de agterste schenkels des te beter volgen. De heupen zullen breed en vleeschagtig zyn, dat-se met de borst en zyden over een stemmen. Alle leden zullen fraey op malkander accorderen, want het selve maekt dat een Peird tot den loop en alle dingen te begeeriger en geschikter is; het binnenste deel tusschen de twee agterste schenkels onder den steert zal eene fraye wyde linie hebben, daer word ook te kennen gegeven dat een Peird eenen fraeyen wyden gang heeft, en sig wel laet ryden. De ballen moeten niet te groot zyn, maer dat kan men aen een jong Peird soo nauw niet nemen. In het koopen van een Peird moet men ook wel letten op beyde zyden des hals, en op de maete der ooren, of daer geene lid-teekens zyn, daer uyt men kan merken of het Peird e feyfel gehad heeft of niet. Indien men aen oren lid-teekens-of narven siet, moet men

het felve Peird niet koopen. Dese ondervindinge heeft my wel veel Rykdaelders gekoft, daerom hebbe ik van de felve willen vermaenen.

Ik foudē wel willen raeden dat men een Peird van bekende lieden koft; daerom moet iemand die een Peird koopen wilt, en hem daer niet op verftaet, eenen kender by hem nemen; want Peerde-vleefch is dier vleefch; en foo men een quaed Peird koft, moet men het felve behouden: Men behoorde een Peird veerthief dagen te voeren te verfoeken, eer men het felve koft, en dan den koop toe flaen, al foudē het eenen Rykdaelders of twee buyten de fchreef gaen.

Als de oude Romeynen, Offen, Schaepen, Verkens, Honden, en ander Vee kogten, moeft den verkooper uydrukkelijk feggen wat gebrek daer aen was; want foo hy eenig gebrek verfwegen hadde, welk fig daer naer openbaerde, moeft hy alle fchade vergoeden.

Het is ook gebruykelyk by de Ros-tuyffchers dat fy daer vast voor flaen, dat het Peird niet ruydig, rappig, geftooten, of met eenige fchadelijke fiekte belmet is; want fy houden fomtylen bedriegers en boeven die 't volk wat wy maeken.

Den ouderdom der Peirden kan men uyt de tanden bekennen, de Peirden plegen haer tanden te wiffelen, en hoe fe ouder zyn, hoe witter tanden hebben, dit is eenen vafte regel, en aen 't verliefen der tanden kan men weten hoe oud een Peird is tot aen de feven jaer.

maer daer naer kan men 't selve niet eygentlyk merken, hoe wel Ros-tuyffcher meynd dat men het tot aen de thien jaeren toe doen kan. Men segd dat'er twee tanden zyn, den eenen op de regte, en den anderen op de flinke zyde van de onderfte en bovenfte kinne-bakken; maer men zal geen Peirden koopen welke van den tand zyn.

Theophrastus spreekt hier van, dat een jong Peird alle jaeren twee tanden weg werpt, soo dat men tot de seven jaeren synen ouderdom mag weten, het jong Peird krygt veerthien tanden, genaemd *Veulens-tanden*, de welke voor in den mond staen, en wat vierkant en geelagtig zyn, en als'er alle jaer twee van uytvallen, zyn-se naer seven jaeren al te mael weg, daer naer krygen sy weder andere. Alsoo dat een Peirds oude naer seven jaeren niet te kennen is; wanneer een Peird de tanden alsoo weg gebeten heeft, dat-se seer kort en breed zyn, dan is het seer oud.

Eenige seggen van kronkels in den steert, maer dat is fabelagtig; want een Veulen van een jaer kan wel dry of vier kronkels hebben. Van de kerven aen de hoornen der Ossen is het waer. De Oude kenden den ouderdom der Peirden aen de huyd voor aen 't schouderblad, of voor aen den schenkel, als de selve met de hand te saemen gegoten was, en de rimpels langsaem los gingen, was 't Peird seer oud.

Aristoteles oordeeld het selve van de wangen er Peirden, dat, als men de huyd op de selve te

70 *Kundige Onderrigtingen over de Peirden.*
faemen trekt, en de huyd langfaem van malkander gaet, het felve een teeken van ouderdom is

I I I. A R T I K E L.

Aen de Tanden moet men den Ouderdom van een Peird kennen.

1. **W**ANNEER een Peird in het derde jaer gaet, verwiffelt het de vier middel-tanden, als twee boven, en twee onder; dat is, verwerpt de Veulens tanden, en krygt andere.

2. Wanneer het in 't vierde jaer gaet, verwiffelt het de andere vier tanden onder en boven tot aen de hoek-tanden.

3. Wanneer het in 't vyfde jaer gaet, verwiffelt het de vier hoek-tanden, en krygt op elke zyde weder eenen hollen hoek tand, de welke tot het fefde jaer toe behouden worden; en komt met takken.

4. Wanneer het felve in 't fevenfte jaer gaet, zyn de takken nog fcherp, maer de hoek-tanden zyn foo hol, dat men daer een half winter koort in leggen kan.

5. Wanneer het in 't achtste jaer gaet, is defte holligheyd daer nog.

6. Wanneer het in 't negenfte jaer gaet, zyn de hoek-tanden geheel geëffent, dat men de wortelen van de kern nog kennén kan.

7. Wanneer het felve in het thiende jaer gaet, is'er geen teeken van kerne meer, indien de tand week is; maer daer eenen harden tand is.

daer kan men nog een weynig den wortel van de kern onderscheyden.

8. Wanneer het in zyn elffte jaer gaet, is de kern van beyde de tanden weg.

Andere willen nog andere kenteekens geven, maer houd de selve soo seker niet, als van de tanden, waerom ik die voorby gae.

Die wilde Peirden, of Moeder Peirden opqueeken wilt, koopt foodaenige welke van goeden aert zyn, en een gelyke verwe hebben, en alreeds een Veulen gehad hebben: Want eenige krygen geheel geen Veulens, of verwerpen-se, of suygen niet gaerne, en trekken de Veulen ook niet wel op.

Die dan goede Peirden hebben wilt, moeten de selve opqueeken, en daer toe Merrien houden, soo weten-se van wat aert de Veulens zyn, ook moet men eenen schoonen Hengst of twee hebben, soo gaet men vast.

De Veulens nemen der Hengsten natuere aan. De jonge Veulens hebben gemeenelyk haer Vaders verwe, grootte en aert.

Men segt dat eene Merrie ook wel een Veulen van ander koleur krygt, wanneer men haer op den tyd van 't dekken foodanig kouleur voor oogen houd, als men hebben wilt dat het Veulen van kouleur wesen zal.

Men moet de jonge Veulens met de andere Peirden des winters in den stal wél voederen, het welke in den soomer onnoodig is; want dan moeten sy haer met de andere Peirden in de weyde behelpen. Een Peird word twintig jaer oud, en somwylen wel dertig.

I V. A R T I K E L.

Hoe Oud een Peird worden kan.

DIT diend eenen Huys-vader ook te weten, in 't opqueeken van jonge eer hy oude weg doet. Wanneer eenen Hengst dry jaeren oud is, kan hy jongen maeken tot op syn twintigste jaer; en een Merrie kan nog op haer vyf-en-twintigste jaer jongen krygen.

Men moet met de oude Peirden medelyden hebben, en soo niet leyden als de jonge; want sy in haere jongheyd haer beurt te roer gestaert hebben. Ook moet men swakke Peirden geen grooten last op leggen. By de *Atheniers* en andere Oude, is het een gebruyk geweest, dat men de oude Peirden voor haeren dienst des jongheyds, sonder arbeyden tot aen het eynde haers levens den kost gaf, het welke ook nog heden dags by veele onderhouden word.

V. A R T I K E L.

Van de jonge Veulens.

MEN laet een Veulen een half jaer slygen, tot aen *St. Michiels-dag*, of dry of vier dagen daer naer, of naer dat het selve wat laeter geworden is, tot *St. Martinus-dag*, daer naer moet men het selve eenen stal alleen geven voor veerthien dagen tot dat het wederom bedaerd; want een Veulen is gelyk een jong Kind dat gespeent

word. Daer naer geeft men het selve een weynig haver onder het snydsel, en goed hooy, wanneer men het selve daer naer wel op pafst, word het een goed Peird, men moet het selve een weynig meer deugds doen, als de andere Peirden; maer men moet het geen klaere haver geven, anders word het spekhalfig.

Arme Boeren geven de Veulens maer hooy en strooy, en jaegen-se op het veld; maer daer worden sy niet groot nog sterk van, maer blyven kleyn, verkrimpen en verhungeren, en worden nimmermeer goede Peirden. De eerste twee jaeren moet men haer vol op te eten geven, en haer haver, snydsel en anders geven. Als sy nu dry jaeren oud zyn, moet men haer mede in spannen en laeten trekken. Op het vierde, vyfde en sesde jaer liet men wat uyt haer worden wilt. Jonge Peirden moeten in stal met de voorste beenen hooger staen dan met de agterste, soo strekken sy haer uyt. *Themistocles* plagt te seggen, dat de wildste Veulen de beste Peirden worden, als sy maer wel opgetogen worden.

Wanneer een Veulen fraeye, lange of hooge scheenen heeft, als het geworpen is, is'er hope dat daer een fraey sterk Peird van groeyen zal; want lange scheen-beenen zyn een goed teeken aen een jong Peird.

Eenige geven de Veulen erweet-strooy te eten, soo dat-se daer toe gewoon worden, en sy eten het selve nog daer naer sonder schade; maer krygen daer quaede buyken van.

V I. A R T I K E L.

Van het Lubben van een jong Peird.

DE Grieken (gelyk men uyt *Homerus* sien kan) hebben haere wilde Peirden ook gefneden, en daer naer in den koets-wagen gebruykt, waer mede fy eene verre reyfe op eenen dag deden. Ook hebben fy fulke gelubde Peirden tot ryden gebruykt, veel liever als eenen Hengft, en dat om dese redenen, om dat eene Merrie in het loopen haer water ook van agter kan laeten loopen, het welk van eenen Hengft niet en kan gedaen worden sonder vertoevinge of ftill ftaan.

De Peirden, de welke men in de weyde, of tot dienst hebben wilt, en met andere Peirden om laeten gaen, moeten gelubt worden: Het felve gefchied op het vierde of vyfde jaer, of ook daer naer, als men wilt; maer het is nog beter, dewyl fy nog jong zyn, om de fmerte welke fy lyden; want men moet fe veerthien dagen naer het lubben ftill houden, tot dat fe genesen zyn, en haer ook wel wagten, op dat fe haere fmerte vergeten. Men segd dat de Polakken haer de *testiculi* fouden laeten toedrukken, wanneer fy nog fuygen, en dat daerom haer de tanden niet fouden uytvallen, nog fy van de vergaederinge der quaede vogtigheden niet krank worden. Naer de lubbing moet geen Verken in den ftal der Peirden komen, en befonder geen Beer-verken.

Sommige beelden fig in dat eenen Hengft

met het snyden de couragie feer soude verliefen: Sommige daer en tegen weder, wanneer de selve in de nieuwe Maene gelubt worden, dat het niet een hair aen de couragie schaden soude. Het lubben is in de Lente of Herft alderbest, hoe wel ik wel Peirden in de Kers-weke hebbe sien lubben.

Het Peirde snyden of lubben gaet alsoo in zyn werk: Men bind den Hengst de vier voeten by malkander, soo dat hy nedervallen moet: Daer naer wascht men hem de *scrotum* met warm water, welk men met de flinke hand vast aen den buyk houd dat de *fratres* naer vooren komen, en voor bloot zyn. Daer naer snyd men eene snede over lang aen eene zyde van den *scrotum*, en drukt den eenen *testiculus* daer uyt. Dan heeft men eene klove, daer naer neemt men de ader daer den *testiculus* aen hangt, de selve met een gloeyende scherp yser in twee snydende. Ten laesten snyd men den anderen *testiculus* ook alsoo weg als den voorgaenden. Ten laesten neemt men vet, en giet het in den open gesneden buydel, en naeyende den selven dan weder toe. Daer naer geeft men het Peird haver, en laet het selve alsoo veerthien dagen staen, sonder dat daer Verkens by mogen komen, gelyk geseyd is; als 't Peird dry dagen stil gestaen heeft, moet men het selve met gemak diep in het water ryden, op dat de aderen van 't stil staen niet krimpen, en 't sweeren mag afgespoeld worden.

V I L A R T I K E L.
Van het Voederen der Peirden.

INDIEN'ER eenig Dier in de wereld is, dat vlytig met voederen wilt opgepast worden, soo is het een Peird. Daerom moet eenen Heer syne knechten de Peirden niet alleen vertrouwen; maer zelfs dikwils in den stal komen om te sien hoe men op de Peirden past. Den Koning *Porus* gevraegd zynde wat een Peird best vet maekte? Antwoorde, de ooge des Meesters. Ik hebbe ook van groote Heeren gesien dat, soo haest zy des morgens opstonden, en haer gebed gedaen hadden, sy voord in den stal gingen, om te besigtigen hoe men op de Peirden paste, en hoe het met de selve gieng: Dit exempel behoorden alle Lief-hebbers van Peirden naer te volgen.

Als men van oppassen der Peirden verhaelen wilt, moet men eerst haere natuere onderscheyden: Eenige zyn Peirden ten Oorlog, andere Koetse-peirde, andere fraeye Ry-peirden, andere Trek-peirden, gelyk de Voor-lieden gebruyken, andere Akker-peirden, om tot het bouw-werk gebruykt te worden. Naer dat nu 't werk en edelheyd der Peirden is, daer naer moet men op haer passen.

Van de aarme bouw-Peirden word geseyd: De Peirden, de welke de meeste haver verdienen, krygen-se op het alderminste, en dat is waer. Maer een Peird mag soo slegt zyn als het wilt, niet te min moet daer op gepast worden.

Peirden de welke arbeyden, moeten soo wel op haeren tyd eten, als maegden en knechten; want indien men dat versuynd, zal men daer weynig voordeel af trekken.

De *Grieken* deelen de Peirden in twee deelen, eenige welke vry in de weyde herwaerds en derwaerd gaen eten, gelyk de koeyen, van welke soorte *Appianus* segd, dat de Koningen in *Persien* altyd hondert en vyftig duysend gehouden hebben. Eenige houd men altyd in huys op'strooy. Eenige deelen-se ook in Post-peerden, daer mede men van de eene plaetse naer de andere jaegd, andere weder Oorlogs-peirden, ook Wed-Peirden, en Jagt-Peirden.

Ieder Peird moet nu opgepast worden; maer het een beter als het ander: Een Peird van eenen Keyser, Koning, Hertog, Graeve, &c. krygt ander oppassing als een ander mans Peird: De Boeren moeten haere Peirden ook wel voederen en gemak doen. De Voerlieden moeten haere Peirden 's middags en des avonds wel voederen: Ook des nagts goed strooy geven om te rusten, op dat-se daegs daer naer weder aen den arbeyd mogen komen, om haeren weg te vervolgen.

Ik durve het nauwelyks seggen, (hoe wel het waer is) om dat ik vreesse dat men my hier voor verdagt houden soude. Wanneer eenen Moscoviter eenen halven dag met zyn Peird eenige mylen gereden heeft, neemt hy alle de bagagie daer af, en laet het selve wat wentelen, en sig dry of vier mael omwerpen, dan

78 *Kundige Onderrigtingen over de Peirden.*
gaet hy weder opfitten en ryd soo verre na
den middag als hy voor den middag gered
heeft. Dat is haer Peirden eene verquicking
en hert-falve; maer onse Peirden zyn daer me
niet te vreden, de selve moeten des morgens
des middags, en des avonds haere portie heb
ben, want indien daer aen ontbreekt, soo ont
breekt ook aen haeren dienst.

TOEVLUCHT OFTE HEYLZAEME
 R E M E D I E N
 VOOR ALDERHANDE
 ZIEKTEN EN ACCIDENTEN,
 DIE DE
 K O E - B E E S T E N
 E N
 O S S E N
 ZOUDEN KONNEN OVERKOMEN;

*By-een vergaderd in den tyd van 40 jaeren, door
 PIETER-ALMANUS VAN COUR, in zyn leven
 Mr. Hoef-Smid in 's Gravenhage.*

I. H O O F D - D E E L.

Voor zieke en kranke Koe-Beesten.

ALS eene Koe-beest heel krank 'is, zal men nemen *Alsem, Mater, Meipe, Joffrouw-mark*, van elks een hand-vol, met dry wortelkens van zwarte *Nies-wortel* ofte *Vier-kruyd*, al te samen kleyn gehakt met wat *Zout*, met een half pond *Boter*; dit onder malkander gemengd, en als pillen ofte ballen in den hals gesteken en door te zwilgen, en een half-pinte *Wyn*

daer op gegoten, en zoo laeten staen tot s'anderendags; indien het niet ras verandert, dan moet men aderlaeten en koppen.

Voor het zelve.

Neemt *Huys-look*, en stoot dat met *Zout*, met een bier-glas en half *Zap van het Kruid van Nacht-schuede*, een glas vol *Azyn*, met twee versche *Hoender-eyeren*, dit te samen ingegeven.

Een ander.

Neemt vier lood *Calmus-wortel*, en vier lood *Peper-wortel*, kleyn gesneden, mengt daer een lood *Gengber* by; giet hier een mengel *Brandewyn* op, en laet dat te samen vier dagen in warm zand uyttrekken. Giet hier dan noch by oud *Bier*, eene kanne vol, het welk te voren op *Lepelbladen* en *Salie* is overgehaeld ofte afgetrokken. Geeft hier de zieke Beesten 's morgens en 's avonds t' elkens zes lood van in, gy zult zekerlyk hulpe vinden, naer dat het dry à vier mael zal gebruykt zyn.

Als de Beesten niet willen eten.

Kokt *Bier* met *Roggen-brood*, met wat *Bote* daer in gedaen, en dat ingegeven om te versterken.

Voor de zelve Quaele.

Neemt *Calmus-wortel* kleyn gesneden ofte gekneusd, *Toppen van Alsem*, van elks zes lood, *Knof-look* vier lood: kokt dit in eene genoegzaeme quantiteyt water en laet de Koe hie van drinken; doch zoo zy zulks, om de bitterheyt

erheyd, niet drinken wilt, moet men het haer
in den hals gieten.

I I. H O O F D - D E E L.

Voor eene Beest wiens Lyf zwelt.

NEEMT een lood *Nardus-zaed*, met een half lood *Foellie* en een half lood *Note-muscaed*, dit samen gezoden met eene kanne goed *Bier*; en als 't gezoden is, noch twee versche *Eyeren* daer in gedaen, en dan ingegeven; maer *Koeyen*, die *Kalf* draegen, zouden het niet wel kunnen verdraegen, zonder aen 't *Jong* schade te lyden.

I I I. H O O F D - D E E L.

Voor eene Beest, die veel kucht en hoeft.

NEEMT een hand-vol *Honds-draf*, met een half lood *Nardus-zaed*, en een hand-vol *Byvoet*, geheel kleyn gestooten, t'samen met een hand-vol *Zout* gezoden, en eene kanne oud *Bier* oft *Wyn*, in twee reyzen ingegeven.

Noch voor den Kucht ofte Hoest.

Neemt *Honds-draf* een lood, *Peper-wortel* een lood, dat gekokt met eene kanne *Bier* en zoo ingegeven.

Een ander voor den Hoest.

Neemt harde *Peirde-keutelen* dry deelen, witte *Honden clamey* een deel, witten *Honing* vyf deelen, en vyf deelen *Water*: kokt dit zoo lang dat

het *Water* ontrent verwaeffemd is; vringt het dan door eenen doek, en geeft daer alle dagen eene bequaeme gifte van in.

Een ander.

Neemt *Terpentyu*, *Zap van Zoet-hout*, van elks twee lood, *Anys-olie* een achtste-deel loods; maekt hier pillen van, en geeft-ze in twee reyzzen in.

Een ander.

Neemt *Drop van Zoet hout*, een ounce; *Razynen* en *Vygen*, van elks een half vierendeel, dit te famen gekokt met twee kannen *Bier*; als het gekokt is, daer onder gedaen een muddcken *Olie van Olyven*, met eene ounce oude *Boter*; dit in twee ofte in dry gedeeld, en dan in dry reyzzen dry dagen naer malkander ingegeven, en eens laeten bloeden.

I V. H O O F D - D E E L.

Voor gezwollen Eller ofte Kloven in de Spenen.

INDIEN het een hard gezwel is aen de Eller, zoo zal men het eerst sineiren, om ryp te maeken, met een zalfken gemaekt van *Reufel*, *Dealthea* en *Popelioen*, t'samen gesmolten, en als men ziet, dat het eenigzins ryp word, dan zal men het openen: en indien het wederom mogte genezen, en niet zacht wilde worden, dan zal men 't sineiren met dit naervolgende zalfken: neemt *Olie van Bayen* met *Popelioen*, en *Olie van Camille*, *Olie van Roozen*, en een weynig

Campher, met een weynig *Spyk-olie*, en een weynig *Olie van Lyn-zaed*, met wat *Was* onder-een gesmolten, en daer mede twee-mael dags gesmeirt; ook alle vier ofte vyf dagen eens met *Zeepe* gesmeirt, laet dat daer eenen nacht op liggen, en 's morgens weder afgewasschen, en daer naer droog zynde, al wederom gesmeirt, alzo vergaet het van langzaemer-hand.

Een ander.

Amandel-olie zoo veel gy wilt, en *Goudglit* zoo veel'er genoeg is, om t'samen tot een zalfken te maeken, en hier mede gestreken.

Noch een ander.

Verkens-reusel en *Campher* van elks evenveel, ofte wel zoo veel *Reusel*; te samen tot een zalfken: is zeer goed bevonden.

Een ander zonder weërge.

Neemt *Blouwsel* een half lood, *Potasschen* een lood, *Spaensch-groen* een vierendeel loods, *Campher* een derde deel loods, *wit Kryt* twee lood. Vryft dit in den vyzel tot fyn poeder, zift het door fyn gaes ofte doek; mengt het dan onder dikken *Room*, tot dat het bequaem is om mede te smeiren.

Men kan op dit poeyer *Brandewyn* gieten, en als het daer eenige dagen op gestaen heeft, door eenen doek zygen: hier de kloeven van de uyers zachtjens mede gebaeyd, en aenstonds daer naer met eene der aengeteekende zalfkens gesmeirt.

Voor gezwollen Uyers.

Neemt *Koe-front* twee deelen, *Camillen* en *Vlier-bloemen*, van elks twee handen vol; kocht dit in twee pond *Water*, vryft daer dan zoo veel fyn gestooten *Lyn-koek* onder, dat het te samen wilt mengen en aen malkander hangen: smeert dit op doek, besprengt het met wat *Brandewyn*, en maekt het warm om de uyers vast.

V. H O O F D - D E E L.

Waerschouwinge.

DAER is in de weireld geene zaake zoo noodzaekelyk als het bloed-laeten voor de Beesten, tweemaal ten minsten in het jaer; want uyt den overvloed van 't bloed komen vele gebreken der Beesten; want men kan het lichtelyk afmeten, en de redens zullen het ons doen gelooven: wy weten dat de *Menschen*, *Peirden* en verscheyde andere dieren, door groote fatiguen ofte arbeyd dikwils zweeten, ofte de nature verwarmen, waer mede zy de nature ter hulpe komen, en het bloed zig zelve komt te zuyveren; en doordien alle de Beesten door goed oft quaed eten ofie fouragie haer zelveen zoodanig voeden, is de fouragie goed, zoo vergaederen die eene groote overvloedigheyd van goed bloed, het welk haer ook al door grooten overvloed schaedlyk is, als ook het quaed voeder, het gene haer graelyk bekomt; daerom zoo is 't noodzaekelyk dikwils te aderlaeten, waer mede men vele ongevallen en ziekten kan voorkomen; dus dat het d

Hulpmiddelen voor de Koe-Beesten. 85
gene zoo noodzaakelyk is, die goed bloed hebben,
als de andere.

V I. H O O F D - D E E L.

Voor het Longe-vuur.

NEEMT *Boonjens-Hoolwortel, Bakelaer. Rabarber, Coloquint,* van elks een once; *Eleboris Albi,* ofte witten *Nies-wortel* een half lood, *Veneetschen Driakel* een once, *Gentiane* een lood, dat te samen gekokt met vier kannen *Bier* wel toegedekt, en laet het zoo lang koken tot dat het derde deel verzoden is; dit in dry reyzen ingegeven, te weten eerst 's morgens, dan 's avonds, en voords 's anderendags 's morgens, ende dan gelaeten en gekopt.

Een ander voor het Longe-vuur.

Neemt een half-pinte *Olie van Olyven,* met een muddeken *Brandewyn,* een lood *Metridaet,* en een lood *Veneetschen Driakel,* dat ingegeven, en alsdan laeten en koppen.

Een ander voor het Longe-vuur.

Neemt *Nardus-zaed* een once, *Zevenboom* twee oncen, onder-een gestooten tot poeyer, en gekokt met twee kannen *Bier,* tot dat het derde deel verkokt is; dan daer noch onder gedaen een half lood *Boks-bloed,* met vier stuyvers *Safferaen,* en dan met malkander ingegeven.

Noch een ander.

Neemt *Wyn-azyn,* een muddeken; een half-

86 *Hulpmiddelen voor de Koe-Beesten.*
pinte *Raep-olie*; een lood *Schel-kruyd*; een lood
Wyn-ruyt; *Eleboris*, een okker nootfchelpen vol,
te famen gestooten met een bolleken *Knoflook*,
en een half pond *Honing*; dit onder-een geroerd
en ingegeven dry dagen naer malkander, ofte 't
en waere de Beesten al te slap en krank mogten
zyn, dan kan men wel eenen dag over-flaen.

V I I. H O O F D - D E E L.

Voor Koeyen, die op het kalven staen.

HET gebeurt veeltids dat de Koeyen, die heel nae-by om te kalven staen, besonderlyk als-ze in de weyde gaen; ook gebeurt het wel op stal zynde, als-ze wel gevoedert worden, dat haere ellers zeer komen te zwellen, zoo van de zucht als beginsel van melk, zoodanig als of zy gekalft hadden, al is het nochtans verscheyde dagen van te vooren; zelden word hier veel agt op gegeven, al zoo vele menschen oordeelen, dat het niet van noode is tot dat die gekalft hebben, maer nochtans zoo komen daer veeltids groote ongelukken door: want de ontfekendheyd van den eller, die zeer groot is, trekt door het geheel lichaem, en maekt zoodanige ontfeltenisse, dat daer wel Beesten van komen te sterven; daerom, om dit voor te komen, zoo moet men die Beesten alle dagen melken, even-eens of-ze al gekalft hadden, om de zuchtigheyd en de pyne te ontlasten; en zoodoende, komt men vele zwaerigheden voor, die anders daer uyt zouden spruyten.

VIII. HOOFD-DEEL.

Noch eene Remedie voor Koe-Beesten.

ALZOO'ER veelderhande ziekten heerschen onder de Beesten, zoo zyn'er nochtans maer twee, die alle Beesten zeer onderworpen zyn, dat is, te weten: de overvloedigheyd van 't bloed, en ten anderen overvloed van galle, welke beyde zeer sterk onder de Beesten heerschen: derhalven zoo is deze remedie zeer krachtig en goed, om het bloed te temperen, en de overvloedigheyd van de galle te doen verdwynen. Neemt *Calliaga*, *Gentiane* en *Mirre*, van elks een half once, te samen kleyn gestooten, en eens met eene kanne *Bier* opgekocht, en dan door eenen doek gedaen zynde, neemt dan twee dragma *Sal-prunel*, met een half lood *Cremortartari*, met twee dragma *Bitter-heylig*, en voor eenen stuyver *Safferaen*; dit alles onder-een gemengd, en de helft daer van lauw-warm ingegeven, en de andere helft des avonds daer naer, ofte 's anderendags 's morgens, en ten eersten moet men bloed laeten aen beyde zyden van den buyk, en den mond wasschen met *Zout* en *Water*.

IX. HOOFD-DEEL.

Noch van eenige middelen, die de Koe-beesten in het bezonder aengaen.

ALS het zeer natte zomers zyn, heeft de ondervindinge ons geleert, dat de Koe-beesten en

Schaepen met zeer ongezonde levers en ook wel milten geplaegt worden; ja men heeft'er wel levende dieren in gevonden, die den bekenden visch, Bot, niet zeer ongelyk waeren.

Den eersten middel, die in dat geval kan gedaen worden, is, zoodanig Beest aenstonds voor eenige weken op stal te nemen, en hoy, daer boonen onder gemend zyn, t'eten te geven, en alle morgenden een pille van *Terpentyn*, zoo groot als eene okkernoot ofte grooter, daer ontrent een vierendeel loods *Poeder van Brandsteen* onder gemengd is, en ook zomtyds wat *Anys* en *Genever-olie*: voor drank, om twee-mael dags in te geven, neemt *Toppen van Alsem* een lood en half, *Gentiane-wortel* dry lood, *Saffras-hout* vier lood. Laet dit twee-mael twaelf uren staen weeken in eene warme plaetse ofte liever op heet zand, en kokende dat ontrent dry quartier-urs, in eene genoegzaeme menigte waters, daer van ingeven alle morgenden ontrent een pond en half, daer-ze dan een kleyn teugsken klaer water op mogen nuttigen; die hier eenige stukken *Kaneele* by doet, zal het niet als des te beter bevinden.

Noch ieds ten zelven eynde, om eene Koe-beest te doen zweeten.

Neemt *Honden-drek*, die wit is; drek van *Hoenders*, van elks derde half lood; *Campher*, een half lood; maekt hier een bolleken van, en propt het zelve de Koe-beest door de kele.

X. H O O F D - D E E L.

Voor Bleyenen aen de Tonge en Verhemelte des Monds, Lippen, enz. waer door de Koe-Beesten dikwils het grazen belet word.

DIT is een slach van ongemak aen de Beesten, het gene veel over-een-komste heeft met de zoo-genaemde Spruw, de welke de Menschen dikwils in ziekten overkomt; om de zelve te verdryven, moet men zig bedienen van een slach van tong Schrapper, die elk na zyn oordeel moet maeken, ofte laeten maeken, na dat hem den zelven bequaemst schynt te wezen, en daer mede schrappen het slym en de bleyens van de tonge der Koe-beesten, zoo veel als doenelyk is, en dit gedaen zynde, zig niet ontzien om de tonge met heel fyn gestooten en geziften *Peper* te bevryven; wat het verhemelte, lippen, enz. aengaet, wafcht de zelve met dit volgende vier à vyf-mael dags: neemt *Unguentum Epypsiacum*, twee lood, *Geesft van Vitriool* een achtstedeel loods, *Geesft van Lepelbladen* derde half lood, *Brandewyn* vier lood. Neemt hier toe een popken van werk ofte uytgefraest doek, en strykt het met een weynig *Roos-* ofte *Viool-siroop* achter-naer.

X I. H O O F D - D E E L.

Eenen goeden middel voor de Schurft der Koe-beesten.

DE Schurft der Koe-beesten word dikwils met zoo weynig uytval op honderdderhande

wyzen behandelt, dat eenen recht geschaepen Boer ons grootelyks moet dank weten, dat wy hem dezen middel zoo openhertig ter hand stellen, waer een ongemeyn getal, zoo schurffe Koe-beesten als Schaepen, mede geholpen zyn: tot dien eynde dan neemt *Tabak-sielen*; eene genoegzaeme menigte, en perst daer ontrent acht lood vocht uyt. Op dusdanige wyze, men legt de stelen gelykelyk op malkander, hier woelt ofte wind men met kracht eene taemelyke dikke touw om; als dit zoo eens overwonden is, neemt men eene fyndere touw, en indien 'er noch geen zap uytlegt, wederom eene fyndere, op de zelve wyze als de scheepsgasten haeren priktabak toestellen; nu van dit gezeyd zap genoegzaam hebbende, neemt levenden *Kalk* een lood en half; *Precipitaet* (die wit is) een vierendeel loods; *Spaensche Vliegen* een half lood; *Bolus* twee lood; *Camphet* een lood. Maekt alles zoo fyn, dat het door kameryks - doek kan gezift worden, en vryft het wel onder-een, laetende daer al druppelende het boven-verhaeld zap van *Tabak-sielen* by loopen, onder zeer krachtig vryven, in eenen niet al te ruymen vyzel, hier door zult gy een zalfken bekomen, het gene bequaem zal wezen om te smeiren; en dat wel toegesloten in een flesken met kork en blaeze daer op, moet bewaert worden tot het gebruik, hier mede moet de beledigde partye alle vier uren dunnekens gesmeirt worden, en den gebruiker zal bevinden, dat hy zyne moeyte niet te vergeefs heeft in het werk gestelt.

XII. HOOFD-DEEL.

Verscheyde Koorts - middelen, zoo voor Peirden, als Koe - Beesten.

DE Fransche roemen krachtig, dat 'er voor de koorts niets beter is, als in 't begin de bloed-
 altappinge van twee tot vier ponden, en dan
 deze klyfsteer: Neemt *Gerstie-water* dry pond;
Sali, *Rosemaryn* van elks een hand-vol; *Viool-
 bladen*, *Parietaria*, te samen een hand vol Fyn
 gesneden zynde, kocht het met malkander on-
 trent een quartiers - urs, daer onder een kleyn
 hand-vol *Zouts* by doende, zet het af en doet
 het door, by welk door zygzel doet *Olie van
 Roozen* en zoete *Amandelen*, van elks zes lood,
 en geeft het warm voor een klyfsteer.

*Eenen middel voor Hoofd-pyne der Peirden en
 Koe - Beesten.*

Indien 'er de minste blyk is, dat een Peird
 ofte Koe-beest met hoofd-pyne bevangen is,
 naemendlyk nocte haver, nocte hoy wil-
 lende eten, en behalven dat zy daer loom en
 traeg uyt zien, kan men zig van den volgen-
 den middel bedienen. Neemt *gebranden Alayn*
 en fyn gestooten *Glas*, van elks twee lood;
geraspte Note-Muscaed een lood; *Suyker Candys*
 vier lood. Dit in eene pinte *Wyn* gedaen en de
 Beest ingegeven twee uren eer zy wat t'eten
 krygt.

Schoon dat d'hoofd-pyne just geene oorzacke

92 *Hulpmiddelen voor de Koe-Beesten.*
van d'onlustigheyd der Peirden ofte Koe-beef-
ten waer, zoo is dezen middel nochtans zeer
bequaem om het sley m der maegte te vertei-
ren, en de zelve met goeden lust te doen eten;
indien men even-wel t'eenemaal verzekerd waer
van hoofd-pyne, (daer eenen nauwkeurigen
kender bescheed van kan hebben) laet het
Peird ofte Koe-beest twee à derde-half pons
bloed aftappen, zonder onderscheyd van ader,
en gy zult bevinden niet quaelyk gedaen te
hebben.

XIII. HOOFD-DEEL.

Tegen de Fluxie der Oogen.

ALS de oogen der Peirden ofte Koe-beesten,
ontsteken, dik en nauw zyn, maekt den vol-
genden pap: Neemt *Kruym van Tarwen Brood*
zoo veel als genoeg is, vermengt de zelve met
Brandewyn, en twee à dry *Witten van Ey* tot
deeg, doet 'er by *Campher* een lood. Legt dit
een hand breed rond de oogen, en verandert
het alle avonden en 's morgens, onder dees
volgende, water-drup-wys in de oogen: Neemt
een versch en gelouterd *Ey*, laet het zelve in
heet water hard worden, doet de schaelen af
en snyd het aen twee stukken; dan het geel
ofte doyer daer uyt doende, legt 'er ontrent
eene note groot zuiver *Koper-rood* in de plaetse,
en doet de twee helfts weder te samen, zoo
dat in plaetse van 't doyer nu het *Koper-rood*
blyft: omwind-ze- met een fyn doeksken, en

legt het te weeken in een glas met *Rooze-water* den tyd van zes uren. Gebruykt dan dit water om tot thien à twaef druppels in de oogen te doen, en dat vyf à zes reyzen in den tyd van vier-en-twintig uren.

Dit water moet alle dry à vier dagen versch gemaakt worden: want als het langer komt te staen, word het in zig zelfs al te scherp.

Noch een bezonder Oog-water, zoo voor Peirden, als Koe-Beesten.

Neemt *Chelidon* oft *Hederæ Terrestris*, die in schaduwachtige plaetsen groeyt, vier à vyf handen vol, stroot-ze wel in eenen marberen mortier, terwyl laet gy zes *Eyeren* hard koken, en float dan de witten met de bovengemelde *Chelidon* ofte *Hederæ*; doet'er by een half-pinte zeer klaeren witten *Wyn*, en d'helst van een half-pinte *Rooze-water*; *Suyker Candys* en wit *Koper-rood*, van elks dry lood. Als alles in den mortier wel onder-een gemengd is, en besprengt met twee lood fyn *Zout*, zet het overdekt in den mortier in den kelder, en als het zelve daer zes uren gestaen heeft, giet de geheele compositie in eene kouffe (even als of men wilde *Hypocras* maeken) die schoon en van linnen oft sergie gemaakt is; stelt hier iets onder om het water, het gene'er door-drupt, te vangen, het welk gy in een fiool-glas, wel toegestopt, moet bewaeren tot het gebruyk; hier mede bestrykt men, met eene pluyme, 's morgens en 's avonds, de oogen der Peirden ofte Koe-beesten: daer

zyn weynige oog gebreken, die door toevlietinge der humeuren (eygendlyk obstructien oft verstoppinge) geschieden, welke niet door dit water zullen verdreven worden.

Imand wilt, dat men eenen ruymen tyd in 't voorschreven water een stuk *blouw Vitriool*, *Vitrioli Cipri* genaemd, legge, het welk'er een groen koleur en meer kracht tegen de fluxie aen zoude geven.

Die deze moeyten te veel mogt zyn, kan zig by gelegndheyd, als de quaele niet al te veel van belang is, bedienen van een stuk *Vitriool*, oft *Vitrioli Cipri* gezeyd, in wat *Water van Weegbré*, *Fenkel*, *Cildoni*, *Roozen*, ofte diergelyke te leggen: het zal het zelve een groenachtig koleur (die nae het blouw trekt) verschaffen, en zeer uytstekende tegen de fluxien der oogen wezen, dewyl dat het zelve aen het water zyn vlugtig zout is mede-deelende, die pynstillende, zacht het samentrekkende en balsamyk: zynde by gevolg eenen middel, die de roodigheyd en ontstekinge der oogen krachtig wederstaet. Voords behoeft men niet bekommerd te wezen, dat deszelfs koperachtigheyd haer kan schaeden, dewyl enkel water niet in staet is voor een menstruum tot haer deelen te kunnen verstreken. Die zig dan van deze raeden op zynen tyd komt te bedienen, zal 't ons niet ondanken de zelve gemeyn gemaakt te hebben.

Noch van eenige Oog-middelen voor Peirden en Koe-beesten.

Voor lichte quaelen en die in haer begin zyn,

moet men aenstonds in de weir zyn; tot dien eynde dan hebbe ik zoo wel lichte en simpele middelen willen aenraeden, als die gene welke dier en moeyelyk te bereyden zyn, zoo dat eenen Man van oordeel zig aenstonds na vereysch van zaeken zal kunnen dienen; voor koude en dikke oogen door zinkinge (zoo genaemd) ofte met nevens eene half-gesloten deure te staen, veroorzaekt, kan men zig bedienen van de volgende voorschriften ofte recepten: Neemt vier handen vol *Vlier-bloemen*, besprengt-ze met *Rooze-water*, en stampt-ze onder zoo veel *Kruym van Wittebrood*, kocht-ze dan met *Melk*, en ziedend heet afgezet zynde, doet het door eenen doek en legt het zoo warm op d'oogen, alle avonden en morgenden 't zelve ververschende.

Een ander.

Laet eene *Korste Tarwen-brood* op den rooster braeden, en dan in *Brandewyn* wel door-weyken, en legt het op d'oogen, ververschende als boven.

Een ander.

Zommige willen zeggen, laet eene *Padde* droogen, en gedroogd zynde op d'ooge leggen; my is gezeyd van die zulks geprobeert hebben, dat het van zeer goed effect is, indien de *Padde*, naer dat-ze gedroogd is, in *Brandewyn* (daer een stuksken *Vitrioli ussi* in gelegen heeft den tyd van een half ure) op nieuws wederom nat wierde gemaekt.

XIV. HOOFD-DEEL.

Eene Plaester, om dikten die door stooten ofte schoppen veroorzaekt zyn, te verdryven, zoo voor Peirden als Koeyen.

NEEMT Moer van rooden Wyn vier pinten; doet de zelve ko' en op zeer langzaam vuur onder het gedurig omroeren, tot dat de zelve begint dik te worden, doet'er dan by fyn Tarwen-meel en Honing, van elks twee lood; zwarte Zeepe, een pond, laet dit onder gedurig omroeren zoo lang koken, tot dat het eene bequaeme plaester is, die op de beledigte plaetse van uw Peird ofte Koe-beest kan geleyt worden. Behalven voor stooten ofte schoppen is de zelve ook goed tegen alderhande soorten van ontstekingen, en te beter, als'er een half vierendeel Campher (na de konst) onder gedaen word.

Ieds anders ten zelven eynde.

Neemt Peirde- ofte Koe-pis, een pond; Blom van Zwavel, een lood; Aluyn, vierde-half lood; laet het tot een zefle deel verkoken, en wascht het daer mede eenige reyzen dags.

Noch een ander.

Neemt eene goede menigte Wortel van Malven ofte van Bismalva, kneust-ze en laet-ze in Bier koken tot dat-ze week worden, doet'er dan zoo veel van de zelve bladen by, laet alles op nieuw koken, tot zoo lang, dat het zeer week is; stoot-ze dan te samen in den vyzel, onder toe by-do

by - doen van wat *Verkens - reufel*, ofte oud *Smeir*, enz. de compositie wyders verdikkende met eene genoegzaeme quantiteyt *Meel van Lynkoek*.

Om nu het zelve te gebruyken, moet men de beledigde plaetse eerst bestryken met goeden *Honing*, en dan van deze compositie, zoo heet als 't mogelyk is (ofte als het Peird ofte Koe-beest het verdraegen wilt) gesmeird op vlas, ofte op een stuk oud doek, en vervolgens het met een windel omwinden, op dat het'er niet afvalle; gaet hier zoo mede voord, 's avonds en 's morgens tot zeven à acht dagen, zoo zult gy bevinden, dat de dikte ofte zwellinge van de lidmaeten uwer Peirden ofte Koe-beesten wel haest verteiren zal.

Een ander, het welk met goeden uytval geprobeerd is, en ons voor zonderlingen bescherm-middel word aengeprezen.

Neemt het wit van zes *Eyeren*, en roert de zelve met een groot stuk *Alwyn* in eene steenen schotel, zoo lang tot dat het in een dik schuym veranderd is; dit kan binnen den tyd van een quartier-urs wel geschieden: mengt'er dan by een glas goeden *Brandewyn*, en roert dit wel onder uw gemaakt ofte bovengemeld schuym; neemt dan noch hier toe een half-pond goeden *Honing*, en mengt'er dien ook onder, en legt het'er in behoorlyke form op. Als gy, in plaetse van dit naest-voorgaende, en het voorige, *Koe-front* wilt nemen, zoo veel gy oordeelt genoeg te zyn, en den zelve in water koken, daer

98 *Hulpmiddelen voor de Koe-Beeſten.*
onder wat fyn *Meel van Lyn-koek* by doende,
tot dat het een ſlach van pap gelykt, en zulks
dan daer heet omſien, en het u niet laeten ver-
velen het zelve te vernieuwen, als het koud
word, zoo kont gy u tegen dikke ofte gezwol-
lene beenen wat goeds beloven, met weynig
omſlag en noch minder koſten.

X V. H O O F D - D E E L.

Lavement ofte Klifiſeervoor Peirden ofte Koe-beeſten.

NEEMT *Malve*, *Bismalve*, van elk een hand-
vol; *Plantag*, twee handen vol; *Chicor.*, *Lac-*
tuceæ, *Portulac.*, van elks een hand-vol; maekt
alles tot een kokſel, in twee pinten *Waters*,
en doet'er twee lood *Pulvis Policreſtræ*, oft *Sul-*
phur. Præparat (elders beſchreven) by, en in
de verzaemeling een vierendeel ponds *Boter* die
verſch is, met acht lood verzachtende *Olie*,
(*Boom-olie* is ook goed) en geeft het voor klifi-
teer: dit is nu de zeer-verkoelende buyk-ſpoe-
linge, dit by vele in bloed ſpouwingen voor-
naemendlyk zoo zeer geroemt word.

Noch een Poeyer ten zelven eynde.

Neemt *Wyn-ruyt*, *Lactuceæ*, *Portulacæ*, van
elks twee handen vol; droogt de zelve en brengt-ze
tot fyn poeyer, neemt dan *Galle-noten* en doet
deſgelyks; doch tot de halve quantiteyt, en
doet-ze daer by; neemt dan eene diergelyke
menigte van het poeyer van *Aluyn*, *Vitriol*, enz.
zoo even beſchreven, en mengt het hier mede,
geeft dit tot eene goede menigte, in geval van

bloed - spouwen, in, en het zal vry goeden uytval tot 's Meesters genoeg hebben.

Beschryvinge van eene deftige windbrekende Olie, zeer bequaem om in Klisfeeren, in geval van Buyk-wee der Peirden ofte Koe-beesten gebruykt te worden.

Deze olie op de volgende wyze toebereyd, is zoo veel van belang, dat wy de zelve alle Smids en Peirde-lief-hebbers aanbevelen, toegemaekt, in huys te houden, om'er zig, die van noode hebbende, in alle tyden en gelegendheden van te bedienen; de wyze van de zelve toe te stellen, is dusdanig:

Neemt de volgende kruyden, in de schaduwe gedroogd, *Wyn-ruyt, Calam, Arom, Origan, Pulegium*, van elks een hand-vol; *Zaed van witte peen, Cumyn, Fenicul, Beyen van Laurieren*, van elks twee lood; *Olie van Olyven*, twee pond; *witten Wyn*, een pond. Stamp de zaeden tot poyer, en kneust de kruyden, doet dan alles te samen in eenen verglasden aerden pot, doet'er dan eenen anderen pot op, die wat kleinder is, voor een deksel, en strykt de samen-voeginge dicht met mest, aerde, ofte roggen-deeg: doet den zelve op langzaam vuur koken tot dat de helft van den *Wyn* geconsumeerd is, het welk ontrent naer zes uren kokens zal geschied wesen; laet het dan half koud worden, doet d'olie door, en doet-ze weder in den zelve pot met acht lood *Merg van Coloquint*, dekt hem wederom en strykt hem als vooren; laet-ze warmen

zes à acht uren in eene maetige hitte en dan ontrent twee uren helder opkoken, en voorders half koud wordende, giet-ze af en perft-ze uyt; bewaert deze olie tot het gebruyk, de zelve kan zeer lang, zonder bederven, goed blyven.

De gewoonelyke gifte is zes à acht lood in een lavement: tot wind-brekinge en om de flymen, enz. te verdryven, zal'er by-nae niets beter kunnen bedacht worden.

XVI. HOOFD-DEEL.

Cataplasma ofte Pap, om een gezwel van Peird oft Koe-beest te doen rypen.

NEEMT *Cumyn*, *Meel van Lyn-koek*, van elks zoo veel gy wilt; doet het met *Koe-melk* koken, daer dan by doende zoo veel gedroogden en fyn gestooten *Hoender-mist*, als genoeg is tot de dikheyd van pap. Dit zal u eene zweire doen rypen en de pyne weg-nemen.

Een ander.

Neemt gekneufde *Wortels van Bismalvæ* acht lood, defzelfs bladen twee handen vol, *Brand-netels* ook zoo veel. Als gy de zelve wel fyn gefneden hebt, kokt-ze in genoegzaeme menigte waters en doet'er by *versche Boter*, *Olie van Olyven*, van elks twee pond, en *Far. Fenugrec*, zoo veel als genoeg is. Dit moet gansch heet op de quaele geleyt worden.

Een fraey Poeyer om te verdroogen, en Vleesch te doen groeyen in de Zweiren, enz. van Peir- den en Koe-beesten.

Neemt *levende Kalk*, (wel gezift) en *Honing*, van elks een pond; mengt alles wel te samen als deeg, en doet het dan te gader in eenen pot; het zelve dan op een wel-geregeld vuur stellende, roert het onophoudelyk om, op dat het wel drooge ofte verkalke tot dat het bequaem is, om tot fyn poeyer gebragt te konnen worden; dit moet bewaert worden tot gebruik, welk is, om in eene openinge te stroyen, en het dan met eene zachte wieke (die plat is) te overdekken.

Eene uytstekende Draeg-zalve.

Neemt *Terpentyn* en *Honing*, van elks vier lood; *Eyer-geel*, vier in 't getal; *Mirrhe*, een lood; *Aloë*, twee lood. Alles tot fyn poeyer gebragt zynde, moet, alles koud wezende, wel onder-een vermengt, oft liever gevreven worden.

Om Gatē, Swellen of Baylen van Koeyen, te genesen.

Als uwe Koey eenige gaten of swellen die doorgebroken zyn, of doorgesneden, of versche wonden heeft, walcht die dan met schapen pisse schoon uyt, met een doekje of spuyt, zoo gy'er het beste kond by komen, neemt dan een weynig *terpentyn*, eenen lepel vol *Olyf-olie* met eenen *vingerhoed* vol *zout*, en zoo veel *schapen pisse*, als *terpentyn*, *boom-olie* en *zout* te fae-

men; minder of meerder, naer dat de gaten zyn, groot of kleyn, maekt de voormelde kruiden ziedende, en gietse in de gaten of wonde, spuyt of baed het met een linne doekje dat vet in dese kruiden is gedopt, of zoo gy het anders best kond inkrygen, verbind haer dan om de 6 à 8 dagen, ten zy het groote of quaede gaten zyn, die verbind men dan twee à dry mael, dit is eenen voornaemen middel, en hier te lande weynig of niet bekend en goed bevonden.

Voor verrukte Leden der Koeyen.

Als uwe Koey de Leden swaerlyk verrukt heeft, zoo dat men'er geen setten aen weet, baed dan die leden met warm gemaekte pekels uyt uwe kuype, twee à drymael daegs, eenen besten, doch eenigen middel die ik wete, en goed bevonden.

Voor Koeyen, die de Hoorns zyn afgebroken.

Als uwe Koey eenen of twee Hoorns zyn afgebroken, het zy door of afgestooten, of eenig ander ongeluk, zoo het bloed, dat moet gy eerst doen ophouden, en dan die stomp smeeren met het selve goed, als van de gaten en wonden gemeld hebbe, om de twee à dry dagen, maer men moet die niet binden, maer vet maeken alleen. Goed bevonden.

NIEUW GEMAKKELYK
HUYSS-BOEKSKEN

VOOR DEN

L A N D M A N ,

*Van een getal Genees-Middelen ofte
Remedien voor de*

K O E Y E N ,

*Waer van veele by Proef-ondervindingen, zelfs
nu onlangs geëxerceerd zyn, goed bevonden;
alles door eenen kundigen Huysman by een
versaemeld, zynde een belangelyk Huys-
boekskén voor den Landman.*

Raed voor Koeyen, die met het Ligt blyven staen.

Zoo uwe Koey met het ligt blyft staen, neemt
2 Mengelen Keiremelk, 8 groote of 12 kleyne
ajuynen, een hand vol Salie, een maetje Wyn-
Azyn, laet dit te saemen eene halve ure koken,
en als het lauw is, doet'er dan een panneken
vol Raep-Oly in, roerd het zelve wel, en geeft
het de Koey in.

Voor Koeyen, die aen de Melk blyven liggen.

Neemt een vierendeel Bakelaer, twee stuk-
ken Brood, een mengel Bier, een half panne-

ken Boter, laet dit eene halve ure koken, fineert voor 4 stuyvers Altea op 't kruys, en droogt het zelve met een kol-vuur in.

Voor de Blaer der Koeyen.

Wanneer'er groote Blaeren onder de tonge van uwe Koey komen, gelyk als een wind Ey, of ook wel onder den steert, als gy dit gewaer word, zoo neemt eene schaere en knipt de blaere door, en vryft daer dan wat zout in, twee à dry dagen lang, zoo gy dit in tyds doet, is uwe Koey behouden. Goed bevonden.

Voor de Pof der Koeyen.

Wanneer uwe Koey aen de Pof is, word zy aenstonds zeer dik, als gy dit gewaer word, zoo haelt direct de tonge uyt den mond, en byt daer een stukje af, dan zal uwe Koey aenstonds dun worden, maer zoo gy dit met eene schaere of nyptange deed, zal niet baeten, hebbe dit by ondervindinge, dog als boven vermeld, goed bevonden.

Voor Bloedsiekte der Koeyen.

Zoo uwe Koey niet eet, dat zy schynt siek te zyn, voeld dan met uwe regte hand tusschen haeren flinken voorbout en de ribben in, wanneer het hert daer zeer sterk slaet, zoo moet gy denken, dat zy aen het Bloed is, dan moet gy haer Bloed-laten aen de flinke zyde van den hals, en nemen daer bloed af naer uw goed-dunken, doch zoo het gebeuren mogt, dat gy geen bloed genoeg daer krygen kond, dan moet gy het op andere plaetsen zien te krygen, en

zoo uwe Koey dan nog niet beterd, moet gy haer defen Drank maeken, eenen lepel vol Ve-neetschen Driakel, twee maetjen Wyn-azyn, een oordjens panneken vol Pekel, mengd dit te faemen onder elkander, en geeft dit uwe Koey koud in. Goed bevonden.

Voor vuerige Siekten der Koeyen.

Zoo uwe Koey met vuerigheyd is belaeden, dan moet gy met de flinke hand tuffchen den Regterbout en de Ribben van uwe Koey voelen, zoo het hert daer flaet, zyt gy daer van verfekerd, dat uwe Koey groote vuerigheyd by fig heeft, maekt dan eenen Drank gereed gelyk zoo reeds van het bloed gefchreven is, en geeft uwe beeste den felven koud in, dan moet gy het eenen dag of twee aenfien, en zoo zy dan niet beterd moet gy haer vrangen, met goede vrangwortel in de borft of agter in haer bille, en wel op defe maniere, neemt dat vel en fnyd daer een gat in, boord het met uwen vinger naer omhoog, neemt half wegen uwen vinger vrangwortel en buygd dien in een kleyn bosje, fteekt het felve in dat gat, en ftopt daer wat hair op, dat het niet uytvald, doch dit hair moet van de felve Koey komen, tuffchen de hoornen of van den fteerd. Goed bevonden.

Om veelderleye Siekten der Koeyen, te leeren kennen.

Als uwe Koey niet luft te eeten, en gy denkt dat zy fiek is, zoo voeld haer naer het flaen van haer hert, zoo dat aen de flinke zyde flaet,

is het bloed, maer zoo het hert aen beyde zyden slaet, dan is'er vuerigheyd by, en zoo het hert aen de regte zyde slaet, dan is het vuerigheyd alleen, zoo het bloed alleen is, kan het met laeten wel geholpen worden, maer als'er vuerigheyd by is, moet gy het bloed maer wat aftappen, maer niet zoo veel als van eene Koey, die aen het bloed is, en desen Drank maeken, een kleyn geutjen Wyn-azyn, en een oordjens panneken vol Pekel, met eenen grooten tinnen lepel vol Veneetschen Driakel, desen drank kond gy uwe Koey ook geven, die aen het bloed, en aen de vuerigheyd te saemen siek is. Goed bevonden.

Voor zeere Speenen der Koeyen.

Zoo uwe Koey zeere Speenen heeft, zoo sineert de selve met Rose-maryn de Altea en Tritum onder elkander gemengd. Goed bevonden.

Voor Wind of Weebuyk der Koeyen.

Als uwe Koey met Wind of Weebuyk be-laeden is, dan komt zy veel te liggen en wedet op te staen, en smyt de agterste beenen naer den buyk, dan moet gy een weynig bloed aftappen, en geeft haer eene halve pinte Annys in, en dekt haer geheel warm toe. Goed bevonden.

Voor de Sprouw aen de voeten der Koeyen.

Wanneer uwe Koey aenstonds begint te hinken, zoo voeld haer naer den voet, zoo des selven dik en warm is, dan is het de Sprouw, die dikmaels uyt het bloed ontstaet, neemt dan eenen scherpen bytel met eenen houten hamer,

en slaet van den binnensten grooten klauw eenen end af, tot dat hy sterk bloed. Goed bevonden.

Voor het Longe-vuer der Koeyen.

Wanneer uwe Koey aen het Longe-vuer is, dan staet zy zeer dun, hoeft, queld en steend veeltyds, en zoo 't hert slaet aen de regte zyde van de Koey, dan moet gy haer een weynig Aderlaeten, en steekt haer eenen wrang-wortel in de borst by haer flink voorbeen, of in haere bille, en desen drank ingeven, eenen lepel vol Veneetschen Driakel, een kleyn geurtjen Wyn-azyn, en een oordjens panneken vol Pekel, 't is goed zoo'er geen geel hair by is, maer dat daer by zynde, helpen geen Medecynen. Goed bevonden.

Voor den Wolf der Koeyen.

Zoo uwe Koey aen den Wolf is, dan mag zy niet opstaen, dat ontstaet haer in den steert, en dat in het lang hair, daer word den steert slap en bol, zoo dat het been daer uyt is, als men dit dus bevind, zoo moet men in den steert daer hy bol is, eene lange snee intnyden, tot dat het vlies door is, en bind daer eenen doek met zout en zeepe om, altyd goed bevonden.

Voor bloed pissen der Koeyen.

Zoo uwe Koey bloed pist, dan moet gy haer ten eersten een weynig bloed aftappen, dat het bloed maer geroerd is, en neemt dan een maetje tarwe meel met alles, beslaet dat in heete melk, byna zoo dik als of gy daer mede panne-koeken wilde, maer gy moet daer een maetje Olyf-olie

onder roeren, geeft dit te saemen uwe Koey in, zoo gy dit by tyds verrigt altyd goed bevonden.

Voor Koeyen, die aen de Schyt zyn.

Zoo uwe Koey aen de schyt is, dat de materie zeer dun is, en de beeste ook vry dun, neemt dan een half maetje tarwe meel, met 6 à 8 hinne eyeren, beslaet het selve in warme soete melk, geeft of giet dat de Koey in, het is dikwils goed bevonden, maer zoo dit niet helpt, neemt dan desen naervolgenden middel by der hand, twee handen vol klyfsblaeden, snyd die fyn, een maetje Brouwers Mout, en een oordjens panneken vol wit duynzand, kocht dit een quartier urs in ruym sop, geeft dit uwe beeste in, 't is eenen besten doch, uystersten middel, zoo het eerstgemelde niet helpt.

Voor Koeyen, die verstopt zyn.

Wanneer uwe Koey verstopt is, zoo neemt voor eenen stuyver Mostaerd en een geutjen Keiremelk, set het op vuer, roerd het wel onder elkanderen, tot dat het warm is, giet dat de Koey in. 'T is veelmael goed bevonden.

Om een Koey, te doen ontsluyten.

Als uwe Koey toebereyd is om op haeren tyd te kalven, en niet wel ontsluyt, zoo moet gy nemen eenen pot vol keiremelk met vier lood spaensche zeepe, twee lepels vol zee-schuym dat wel fyn gestampt of geschrapt is, geeft het de Koey in. Goed bevonden.

Voor swaere kog der Koeyen.

Zoo uwe Koey zeer sterk hoest en kocht,

neemt dan mos van eyken boomen en muysen ooren, dit soekt men aan wallen, hollen, beneden aan de Duynen, snyd het beyde wel fyn, en geeft een handje vol onder wat zemelen, meel, of zoo gy het de Koeÿ het best kond inkrygen. Goed bevonden.

Voor de kog der Kalven.

Wanneer uw Kalf aan de kog is, neemt eenen ketel vol zoetwey, en kocht daer in wat Alantswortelen, wat Angieleka-wortelen, en een weynig wrang-wortel; geeft of giet het tweemaal daegs twee drink-bekers warm in, zoo lang tot dat het genesen is. 'T is goed bevonden.

Voor Koeÿen, die niet kunnen pissen.

Zoo uwe Koeÿ, Peerd, of eenige Beeste niet kan pissen, dan moet gy twee handen vol pietersfelie nemen, en de zelve fyn snyden, kocht-se dan een mengel bier, geeft die uwe Koeÿ in, het is dikwils goed bevonden.

Voor digte Speenen der Koeÿen.

Wanneer uw Koeÿ digte speene heeft, het zy van vuerigheyd of zeere speene, zoo dat gy geen melk uyt de zelve krygen kond, om dan de melk uyt die digte speene te verdryven, en in de andere speene over te brengen die nog goed zyn om uyt te melken, zoo neemt dan olie en eek van Roosen, te saemen een half maetjen voor eene speene, maer wilt gy de melk uyt twee speenen overdryven, dan moet gy nog zoo veel hebben, smeerd de

digte of zeere speene met dese quantiteyt, maer ziet voor al toe, dat gy de speen of speenen die melken willen, niet aensmeerd, anders zoude de melk van de zeere speenen daer niet inkomen, en de digte of zeere speenen moet gy tweemaal daegs met dese olie en eek smeeren, en hier mede 4 à 5 dagen lang aenhouden. Het is dikwils goed bevonden.

Voor den drop der Koeyen.

Als uwe Koey den Drop heeft, zoo moet gy haer in de melk Aderen laeten, aen die zyde daer de beeste den drop heeft, en smeerd dan alle maele met versche koeystront daer de hardigheyd of den drop is. 'T is goed bevonden.

Voor Koeyen, die vervangen zyn.

Wanneer uwe Koey vervangen is, dan is zy styf, zoo dat zy qualyk gaen kan of opstaen, ik heb'er wel gesien die in het geheel niet bleven liggen en niet opstaen konden, die ik nog wedert met Gods zegen gesond maekte, met bloed laeten, en eenen drank van een pintje franschen wyn, maer men moet veel bloed aftappen, en het pintje franschen wyn met een oordjens panneken vol specie uyt uw gemakhuysje onder elkanderen in eenen pot die wel toegedekt is over het vuer, daer naer den wyn uytperffen, en dat vogt de Koey ingeven, of ingieten, en haer wel toedekken, goed bevonden, ook voor Peirden.

Voor de dollen kol der Koeyen.

Indien uwe Koey aen de dollen kol is, dat

fehört in haer voorhoofd, op of aen de vliefe van het bryn, daer dan eenig bloed vergaerd is en dat begint te roeren, dan begint de beeste te raefen of zy dol en beseten is, zoo dat men haer wel aen twee of dry koorden moet vaste binden, geeft haer dan eene snede in haer voorhoofd tot aen het been toe, steekt dan een eeken pinneken onder het vel, en dan dat gat voords vol bresilicum met wat wrangwortel daer onder, mede voor Peirden, goed bevonden.

Voor de Oogen der Koeyen.

Wanneer uwe Koey of eenige andere beesten zyn blind geworden, het zy door vliessen ofte door peerels, of dat den appel is wit geworden, dan moet gy haer in de oogen Aderlaeten, tusschen de ooge en het neufgat, en die ooge dan twee mael daegs met witten bereyden salpeter die wel fyn gestamp is, in die ooge blaesen, of met een pluymken instryken, maer gy moet dat pluymken met uwen mond nat maeken, en het in den gestampten salpeter doppen, strykt dan twee à dry mael elke reys de oogen leden, ook kan men fyn geschrapte zeeschuym gebruyken, mids op de selve maniere, t is goed.

Anders. Ik heb-se ook wel geholpen met oogwater in Maerts sneeuw-water toegemaekt, zynde een halflood nagelen met voor eenen stryver aen wit koperrood, en eens zoo veel wit gedraeyd stok-suyker, met twee pinten sneeuw-

112 *Hulpmiddelen voor de Koe-Beeften.*
water, maekt daer een pluymken in nat, en
wascht de appels der oogen tweemaal daegs.
Goed bevonden.

Om veelderleye Gaten der Koeyen te genesen.

Zoo uwe Koey haer heeft bezeerd, of eenige
andere beeste, zoo zy gaten, het zy oude of
nieuwe wonden hebben, die zyn zoo-se zyn,
dit is eenen goeden middel daer voor, twee tinne
lepels van schaepen pisse, en eenen vingerhoed
vol zout, met twee vingerhoeden vol terpentyn-
en ruym eenen halven lepel olyf-olie, naer dat
de gaten groot zyn, kokt dit alles te saemen
onder elkanderen, wascht dan de gaten of won-
den schoon uyt, en giet of spuyt, en anders
zoo als gy het best de selve daer kond in krygen,
maer zy moet warm in de gaten gedaen wor-
den, en om de 6 à 8 dagen verbonden worden.
Goed bevonden.

Voor Koeyen, die de Sprouw aen de voeten hebben.

Als uwe Koey de Sprouw aen haeren voet,
of voeten heeft, en den voorsten klauw niet is
afgehakt gelyk als vooren is gemeld, maer ver-
fuynd is, zoo dat de materie reeds tusschen de
klauwen sig openbaerd, dan moet gy het weel-
derig vleesch met de materie daer uyt haelen,
en smeerd haer dan ook met het selve goed voor
gaten en wonden aengepresen, maer het moet
heet zyn, en eens of tweemaal gesmeerd worden,
doch niet binnen de weke, 't is altyd goed
bevonden.

Voor vuerige Monden der Koeyen.

Als uwe Koey vuerig van mond is, zoo dat de tonge hard, styf en dikke is, en haeren mond in het geheel rood is, zoo dat'er veel fluymigheyd uyt loopt, wafcht dan den mond fchoon met wyn-azyn en zout onder elkander gemen-geld twee à dry mael daegs. Goed bevonden.

Voor Aembye der Koeyen.

Als uwe Koey eenige Aembye heeft, doet daer een fyn koordeken om met een mast werp vast aenghaeld, en om de twee dagen wat vaster toe trekken, houd hier mede eenigen tyd aen, zoo zullen-se afvallen. 'T is goed bevonden.

Voor zeere kelen der Koeyen.

Als uwe Koey haere kele zeere is, en van buyten onder de kele geheel dikke word, en begint te rotten, dan moet gy de kele van buyten twee mael daegs met zeepe befmeeren, en eenigen tyd aenhouden, zult wel beterschap gewaer worden. 'T is veelmael goed bevonden.

Voor dikke kelen der Koeyen.

Zoo uwe Koey eene dikke kele krygt, als zy op den stal staet, dan staet men wel twee paelen voor op den stal, te weten eenen voet boven de aerde, en eenen van de fchutting, en ook eenen voet van de weeg af, zoo dat de Koey daer aen kan vryven, en dat-se daer van doorbreken. Goed bevonden.

Voor Koeyen, die staen te sweeten, en somtyds eeten.

Wanneer uwe Koey staet te sweeten, en somtyds wel eens hoeft, en by wyle nog wat eet, tapt haer dan wat bloed uyt den hals, en maekt desen drank gereed, een oordjens panneken vol pekkel uyt uwe knype, doet daer eenen tinnen lepel vol Veneetschen driakel onder, en roerd het wel onder elkander, giet dit uwe beste in. 'T is goed bevonden.

Voor Koeyen, die Waterig zyn.

Als uwe Koey Waterig is, en haer hert daer weynig van ontstelt, en eenen paf onder haer kele en ook wel eene groote buyle onder haeren buyk krygt, daer is weynig raed voor, maer zoo zy op stal staet, geeft haer dan tarwen meel en zemelen te eeten, en steekt gaten in de buylen. Goed bevonden.

Voor Koeyen, die Ruydig zyn.

Zoo uwe Koey Ruydig is, moet gy nemen een pond reufel en dry vierendeelen swavel, smeert haer 10 à 12 dagen twee mael daegs daer mede, laet haer dan 8 à 10 dagen staen, en wascht haer daer naer met beste warm bier af, set hier naer de deure van het agter end open, zoo lang tot dat uwe beeste droog is, dan is zy genesen. Goed bevonden.

Om Koeyen te Droogen.

Als gy uwe Koey drooge wilt maeken, neemt dan eek, en olie van roosen, van elks een half

maetjen, doet daer voor thien stuyvers goudschym in, sineerd het jaer en het kruys van de Koey 2 à 3 mael daegs daer mede. Goed bevonden.

Voor Koeyen, die aen de Melk liggen.

Neemt een groote hand vol klyfsblaederen met twee kannen bier, laet dit te saemen eene halve ure fieden, en als 't dan bequaem is, de Koey ingeven, men segd goed te zyn, maer eer in de melk laten, en aen beyde zyden eenen water-pot vol bloed af te tappen, is by my den besten middel, daer ik veele mede geholpen hebbe, men geeft se ook wel een maetje tarwen meel in heete soete melk geroerd, gelyk voorgemeld hebbe, het welke ook goed is.

Anders. Zoo uwe Koey gekalft heeft, en met het ligt blyft staen, dan moet gy uyt den Apotheek voor agt stuyvers peper-olie haelen; en geeft haer dat in, dan nog daer boven op, een maetjen wyn-azyn, dekt haer dan warm toe, en om de twee à dry uren melken, tot dat de melk schiet.

Anders. Als uwe Koey aen de melk blyft liggen, en daer by verstoppt is, dan moet gy haer in beyde de zyën van den buyk doen laten, en haer voor 8 stuyvers, of een kleyn half maetjen peper-olie ingeven, en daer op een half maetje wyn-azyn, zoo als even gemeld is, maer dan thien uren hier naer moet gy haer een half pond raep-olie en een panne boter onder elkander gesmolten en warm gemaekt

116 *Hulpmiddelen voor de Koe-Beesten.*

ingeven, en alle 2 à 3 uren melken. Goed bevonden.

Voor Koeyen, die Drek in haer darmen hebben, of verstopt zyn.

Wanneer uwe Koey eenen kink of eenen draey in haer darmen heeft, of in het geheel verstopt is, en het niet wilt deyen met die middelen die ik voormaels hebbe geschreven, dan zoo moet gy nemen 7 à 8 biet-wortelen, en kocht die murf in schoon regen-water, en als-se genoeg zyn, moet gy de selven uytdrukken, doet dat uytbouwsel weder in dat water, en als de wortelen daer zyn uytgehaeld, roerd dit wel te saemen, en geeft dat uwe beeste warm te drincken. Goed bevonden.

Ik keure het klistereen ook wel goed, mids met rook van goeden tabak, en met eene lang tabak-pype van agter in te blaesen, en den ketel in den mond.

Voor Koeyen, die Ruydig of Schurft zyn.

Vaegd of roft dat schoon van haer af tot bloedens toe, neemt dan oude of bejaerde mans water, eenen menglis-pot vol, een panne terre, en een panne vol traen, en voor twee stuyvers solfer, kocht dit een poosje over een kleyn vuertje, maer roerd zonder ophouden, tot dat het kocht en weder koud is, smeerd haer hier tweemaal daegs mede, zal beteren.

Voor Koeyen, die tot den mond uyt fchyten en piffen.

Als men geen onderschyd kan bemerken van 't gene den mond, of van agter uytkomt, neemt dan voor eenen ftuyver moftaerd in een geutjen keiremilk, en maekt dit al roerende warm, geeft of giet haer dit in, en om 't half eetmael 3 maetjes annys ook warm gemaekt ingeven, ik hebbe maer oyt twee zulke Koeyen gefien, en beyde met defen drank geholpen.

